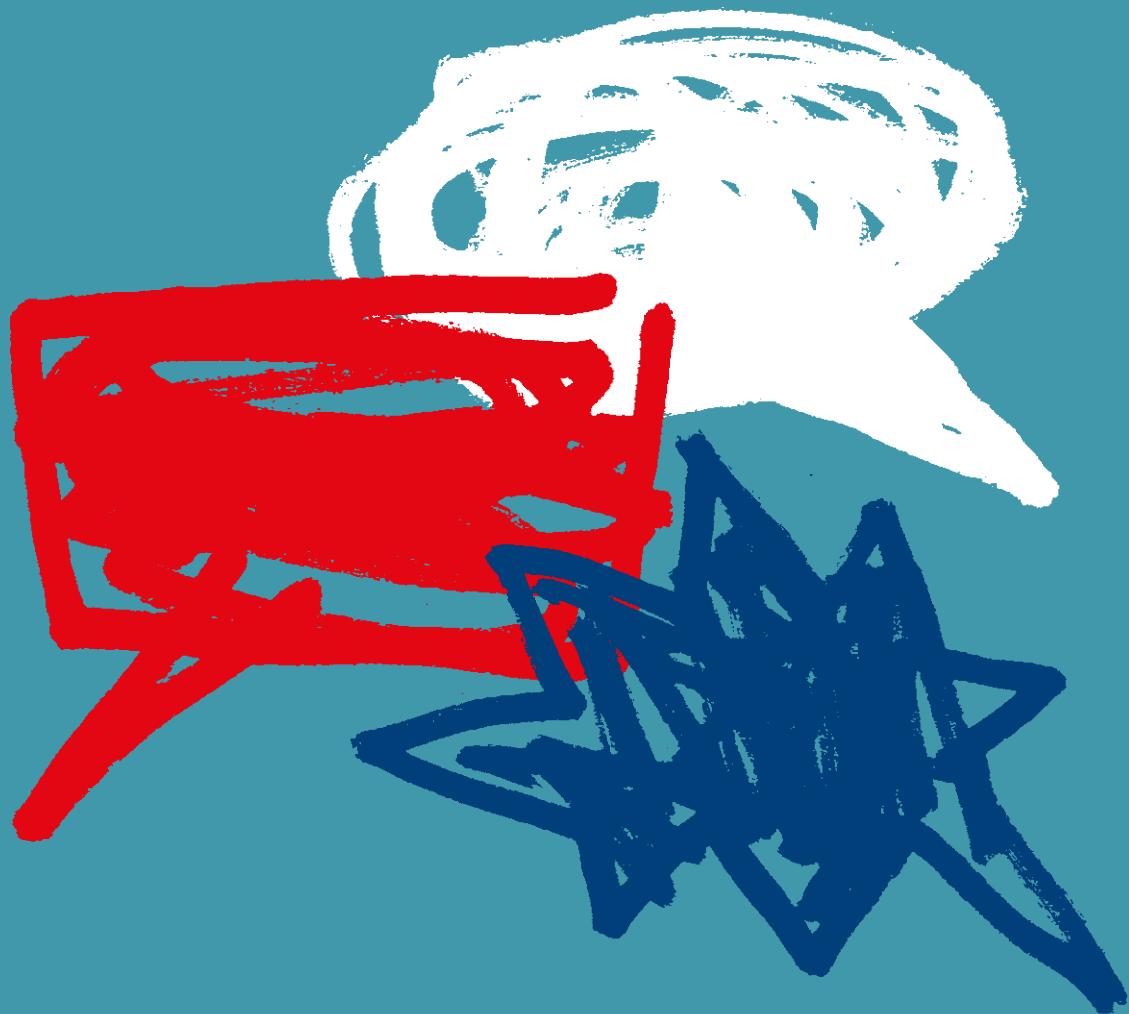

Procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje u zoni presjeka ovih djela i kriminalizovanog „govora mržnje”

PRAKTIČNI VODIČ

osce
ODIHR

Procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje u zoni presjeka ovih djela i kriminalizovanog „govora mržnje“

PRAKTIČNI VODIČ

***Procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje u zoni
presjeka ovih djela i kriminalizovanog „govora mržnje“:
Praktični vodič***

Varšava, 2025. godine

OEBS/ODIHR

Objavila Kancelarija OEBS-a za demokratske institucije
i ljudska prava (ODIHR)

Ul. Miodowa 10

00-251 Varšava, Poljska

www.osce.org/odihr

OSCE/ODIHR 2025 Sva prava zadržana.

Sadržaj ove publikacije može se slobodno koristiti i kopirati
u edukativne i druge nekomercijalne svrhe, pod uslovom da
se prilikom svakog korišćenja ili kopiranja kao izvor navede
organizacija OEBS/ODIHR.

ISBN: 978-92-9271-446-8

Dizajn: Homework

Zahvalnice

U izradi ovog vodiča učestvovala je **Džoana Peri**, međunarodna konsultantkinja za zločine iz mržnje i glavna autorka, na osnovu razgovora obavljenih tokom 2023. godine i konsultativnih sastanaka održanih tokom februara i juna 2024. godine u Varšavi, kao i pregleda nacrtu teksta koji su obavili drugi stručnjaci u ovoj oblasti. ODIHR uvažava učešće i doprinos sljedećih saradnika: **Edo Sujoldžić**, nacionalni pravni službenik u Misiji OEBS-a u Bosni i Hercegovini; **Aleksandr Fransoa**, pomoćnik javnog tužioca i specijalizovani tužilac za oblast diskriminacije u Javnom tužilaštvu Liježa u Belgiji; **Aleš Žijao Hanek**, međunarodni ekspert za oblast zločina iz mržnje; **Ester Polgari**, direktorica pravnog programa u organizaciji građanskog društva *Háttér Society*, Mađarska; **Majkl Vajner**, službenik za oblast ljudskih prava u Visokom komesarijatu Ujedinjenih nacija za ljudska prava; **Juha-Miko Hemeleinen**, okružni tužilac u penziji iz Finske; **Elenor Ferou**, viša savjetnica za javne politike u Direktoratu za politiku i strategiju u oblasti zločina iz mržnje Tužilaštva Krune u Ujedinjenom Kraljevstvu; **Kalijopi Teologitu**, pomoćnica javnog tužioca u Apelacionom sudu u Atini, u Grčkoj; **Maciej Mlinarcik**, tužilac u Okružnom tužilaštvu u Varšavi, u Poljskoj; **Laša Mčedlišvili**, tužilac u Javnom tužilaštvu u Gruziji; **Aleksandar Markoski**, javni tužilac u Javnom tužilaštvu Republike Sjeverne Makedonije; **Marija Tereza Verdugo Moreno**, tužiteljka u Tužilaštvu za zločine iz mržnje u Malagi, u Španiji; **Marta Markina Bertran** iz Jedinice za zločine iz mržnje i diskriminaciju u Državnom tužilaštvu Španije; **Melisa Sonino**, direktorica mreže *Facing Facts*, CEJI; **Klara Kalibova**, direktorica organizacije *In Iustitia* u Češkoj Republici.

Sadržaj ovog vodiča razmatran je u saradnji sa predstavnicima Evropske komisije, Agencije EU za temeljna prava, Savjeta Evrope, Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije, Visokog komesarijata UN za ljudska prava, kao i Kancelarije UN za borbu protiv droge i kriminala.

Sadržaj

Uvod	7
OSNOVNE INFORMACIJE	10
ZBOG ČEGA JE OVAJ VODIČ VAŽAN	11
KAKO KORISTITI OVAJ VODIČ	14
1. Zločin iz mržnje i kriminalizovani „govor mržnje“: konceptualne razlike	16
1.1 ZLOČIN IZ MRŽNJE	16
1.2 KRIMINALIZOVANI „GOVOR MRŽNJE“	17
1.3 PRAKTIČNE IMPLIKACIJE	18
2. Zakonske odredbe o zločinu iz mržnje i kriminalizovanom „govoru mržnje“	26
2.1 PROCESUIRANJE ZLOČINA IZ MRŽNJE	26
2.2 ZAKONSKE ODREDBE O KRIMINALIZOVANOM „GOVORU MRŽNJE“	30
2.3 DJELA U ZONI PRESJEKA	37
3. Drvo odlučivanja za tužioce	43
4. Primjeri procesuiranja ovih djela u praksi	54
4.1 PRIMJENA ODREDBI O „GOVORU MRŽNJE“ U PROCESUIRANJU ZLOČINA IZ MRŽNJE	54
4.1.1 SLUČAJ 1	54
4.1.2 SLUČAJ 2	58
4.2 PRIMJENA ODREDBI O KRIMINALIZACIJI „GOVORA MRŽNJE“ U ODSUSTVU RELEVANTNIH ODREDBI O ZLOČINIMA IZ MRŽNJE	61
4.2.1 SLUČAJ 3	61

4.3	KOMBINOVANI SLUČAJEVI: INCIDENTI KOJI SADRŽE ZLOČINE IZ MRŽNJE I KRIMINALIZOVANI „GOVOR MRŽNJE“	64
4.3.1	SLUČAJ 4	64
4.4	PROCESUIRANJE VERBALNOG ZLOSTAVLJANJA I GOVORA KOJI SU NA GRANICI ZLOČINA IZ MRŽNJE I „GOVORA MRŽNJE“	67
4.4.1	SLUČAJ 5	67
4.4.2	SLUČAJ 6	70
5.	Implikacije pristupa pravosuđu i podršci za žrtve	75
5.1	PRAVO NA DJELOTVORNU ISTRAGU	76
5.2	PRISTUP PODRŠCI	77
5.3	PRISTUP PRAVIMA UČEŠĆA U POSTUPKU	77
6.	Podaci i izrada javnih politika	79
7.	Preporuke	81
	Prilog: Međunarodni standardi i resursi u oblasti kriminalizovanog „govora mržnje“	84

Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) glavna je institucija Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju (OEBS) zadužena za dimenziju ljudskih prava, da državama učesnicama pruža pomoć u ispunjavanju obaveza u oblasti krivičnih djela počinjenih iz mržnje (u daljem tekstu takođe: „zločini iz mržnje“).¹ Za tu svrhu, kancelarija ODIHR osmislila je i realizovala programe i resurse za jačanje kapaciteta i praktičnu pomoć za organe za sprovođenje zakona, tužilaštva i građansko društvo. Njima se nastoji pomoći u zauzimanju sveobuhvatnog pristupa u reagovanju na zločine iz mržnje, a u korist žrtava i zajednica u cijelom regionu OEBS-a.²

U svom radu³ na suzbijanju zločina iz mržnje, kancelarija ODIHR uočila je značajne nedostatke u tome kako praktičari shvataju ispravnu primjenu propisa u oblasti zločina iz mržnje, što je i potvrđeno kroz pogrešnu primjenu propisa o „govoru mržnje“ na procesuiranje primjera zločina iz mržnje.

Ovaj vodič dopunjuje postojeće smjernice kancelarije ODIHR o procesuiranju zločina iz mržnje, budući da se u njemu

- navode pravne i konceptualne razlike između zločina iz mržnje i kriminalizovanog „govora mržnje“,
- predstavljaju posljedice neispravne primjene odredbi koje se odnose na „govor mržnje“ u procesuiranju zločina iz mržnje, daju praktične smjernice za izbjegavanje ove prakse, i
- daju preporuke za unapređenje prakse na nacionalnom nivou.

1 Odluka Ministarskog savjeta br. 9/09, „Suzbijanje krivičnih djela iz mržnje“, OEBS, Atina, 2. decembar 2009. godine; Odluka Ministarskog savjeta br. 4/03, „Tolerancija i nediskriminacija“ OEBS, Maastricht, 2. decembar 2003. godine. Kompletan opis mandata kancelarije ODIHR i relevantnih obaveza u sklopu članstva u OEBS-u može se naći ovdje.

2 [Obuka organa za sprovođenje zakona o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje \(TAHCLE\)](#), OEBS/ODIHR, 4. oktobar 2012. godine; [Obuka tužilaca o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje \(PAHCT\)](#), OEBS/ODIHR, 29. septembar 2014. godine; [Obuka građanskog društva o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje](#), veb-sajt organizacije OEBS/ODIHR, Izveštaj o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje; [Informativne alate za borbu protiv krivičnih djela počinjenih iz mržnje \(INFAHCT\)](#), OEBS/ODIHR, 29. septembar 2018. godine; [Projekat unapređenja podrške žrtvama krivičnih djela počinjenih iz mržnje \(ESTAR\)](#), OEBS/ODIHR, od 1. oktobra 2020. do 30. aprila 2022. godine

3 Prije svega godišnji [Izveštaj o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje](#), kao i programi [TAHCLE](#), [PAHCT](#), [INFAHCT](#) i [ESTAR](#)

U ovom dokumentu ne nalaze se smjernice za rješavanje pojedinačnih slučajeva bilo kog oblika kriminalizovanog „govora mržnje“, niti se sugerišu oblici ponašanja koje treba kriminalizovati.

Zločini iz mržnje su krivična djela počinjena sa motivom pristrasnosti.⁴ Zločin iz mržnje postoji ako je njegov počinilac namjerno za metu birao lice ili imovinu zbog jedne ili više karakteristika njihovog identiteta, poput „rase“⁵, jezika, vjeroispovijesti ili uvjerenja, etničke pripadnosti, nacionalnosti, pola, roda, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, invaliditeta ili drugog uobičajenog svojstva koje je suštinsko za identitet, ili ako je tokom vršenja djela izrazio animozitet prema ovim karakteristikama identiteta. Lica ili imovina koji su povezani sa grupom čiji članovi imaju zajedničku karakteristiku identiteta – ili su percipirani kao pripadnici ove grupe – takođe mogu biti mete zločina iz mržnje, poput branitelja ljudskih prava, organizacija građanskog društva koje rade sa određenom grupom ili je predstavljaju, centara u lokalnoj zajednici ili vjerskih objekata.⁶

Ne postoji međunarodno usaglašena definicija „govora mržnje“, ali postoje smjernice međuvladinih organizacija o tome koji su to suštinski elementi ove pojave, koji mogu da obuhvataju širok spektar kriminalnih i nekriminalnih radnji.⁷ Države učesnice OEBS-a osuđuju „govor mržnje“ i netrpeljivi diskurs⁸, uključujući i rasistički, ksenofobni i diskriminatorni javni diskurs⁹, naglašavajući potrebu da se javno osuđuju djela i iskazivanja mržnje.¹⁰

Štaviše, u međunarodnom pravu u oblasti ljudskih prava nema univerzalne, pravne definicije „govora mržnje“. Kriminalizacija „govora mržnje“ strogo je ograničena obavezom uspostavljanja ravnoteže između prava na jednakost i zaštitu od diskriminacije i prava na slobodu izražavanja, u skladu sa članom 19 Međunarodnog

4 OEBS, Odluka Ministarskog savjeta br. 9/09

5 Upotreba izraza „rasa“ u ovom vodiču ne znači da OEBS/ODIHR podržava bilo kakvu teoriju zasnovanu na postojanju različitih rasa. Radi se o terminu koji je u širokoj upotrebi u međunarodnim standardima u oblasti ljudskih prava, kao i u nacionalnim propisima. U ovom vodiču navedeni izraz koristi se kako bi se obezbijedila zaštita od zločina iz mržnje lica koja su pogrešno percipirana kao pripadnici druge „rase“.

6 Veb-sajt OEBS/ODIHR Izvještaj o zločinima iz mržnje

7 Vidjeti, na primjer, Strategiju i Plan UN za djelovanje protiv govora mržnje (18. jun 2019. godine), kojom se govor mržnje definiše kao „svaki vid komunikacije putem govora, pisanja ili ponašanja, kojim se vrši napad ili koriste pežorativni ili diskriminatorni izrazi da bi se uputilo na lice ili grupu na osnovu toga ko su oni, drugim riječima, na osnovu njihove vjeroispovijesti, etničke pripadnosti, nacionalnosti, rase, boje, porijekla, roda ili drugog faktora identiteta“; kao i Preporuku Savjeta Evrope CM/Rec (2022)16 od 22. maja 2022. godine o suzbijanju govora mržnje, Aneks Preporuke, stav 2: „Za svrhe ove preporuke, govor mržnje se shvata kao svaka vrsta izražavanja kojim se podstiče, promovise, širi ili opravdava nasilje, mržnja ili diskriminacija na štetu lica ili grupe lica, ili kojim se isti omalovažavaju, zbog njihovih stvarnih ili pripisanih ličnih karakteristika ili statusa poput „rase“, boje, jezika, vjeroispovijesti, nacionalnosti, nacionalnog ili etničkog porijekla, starosti, invaliditeta, pola, rodnog identiteta i seksualne orijentacije.“

8 Odluka Ministarskog savjeta br. 6/02, „Tolerancija i nediskriminacija“, OEBS, Porto, 7. decembar 2002. godine

9 Odluka Ministarskog savjeta br. 13/06, „Suzbijanje netrpeljivosti i diskriminacije i promovisanje međusobnog poštovanja i razumijevanja“, OEBS, Brisel, 5. decembar 2006. godine

10 Odluka Ministarskog savjeta 10/05, „Tolerancija i nediskriminacija: Promovisanje međusobnog poštovanja i razumijevanja“, OEBS, Ljubljana, 6. decembar 2005. godine

pakta o građanskim i političkim pravima¹¹ i članom 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima¹². Podstrekavanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje na nacionalnim, rasnim ili vjerskim osnovama zabranjeno je članom 20 stav 2 Međunarodnog pakta¹³, članom 4 stav (a) Međunarodne konvencije o ukidanju rasne diskriminacije¹⁴, članom 1 Okvirne odluke Savjeta EU 2008/913/PUP o suzbijanju određenih oblika i izražavanja rasizma i ksenofobije putem krivičnog prava (Okvirna odluka EU)¹⁵, kao i Preporukom Savjeta Evrope (SE) za suzbijanje „govora mržnje“.¹⁶ Sadržaj navedenih standarda može se naći u [Prilogu](#).

Zločinima iz mržnje i „govorom mržnje“ narušava se dignitet žrtava ovih djela i stvara neprijateljsko i degradirajuće okruženje za marginalizovane grupe. Ovaj vodič ima za cilj da tužiocima pomogne u pravljenju razlike između zločina iz mržnje i kriminalizovanih oblika „govora mržnje“, kako bi mogli odabrati pravu kvalifikaciju za pravo djelo. Pomenuto predstavlja osnovni princip u zaštiti prava žrtve na djelotvoran pravni lijek, ali i prava optuženog na pravnu izvjesnost.

Ovaj vodič naročito je važan jer su, za razliku od kriminalizovanog „govora mržnje“, zločini iz mržnje (i zakonski instrumenti za njihovo suzbijanje) manje vidljivi policiji i tužilaštvu. Postoje tri osnovna razloga za takvo stanje:

- Prvo, u mnogim zemljama su djela kojima se kriminalizuje „govor mržnje“, poput pozivanja na nasilje i mržnju, čvrsto utemeljena i doživljena kao temeljna deklaracija protiv nekih od najozbiljnijih prijetnji po pluralističke demokratije, mir i bezbjednost. Ova djela obično su relativno vidljiva u krivičnim zakonima i utvrđena ranije od onih koja se odnose na zločine iz mržnje. Ona se takođe doživljavaju kao sastavni dio nacionalnog koncepta zločina iz mržnje u mnogim zemljama, pri čemu u nacionalnim politikama i akcionim planovima nije napravljena razlika između ovih djela i onih počinjenih iz mržnje kao takvih.
- Drugo, zločini iz mržnje su kao pojava manje vidljivi, jer se njima obično šteta nanosi pojedincima koji, kako pokazuju dokazi, nijesu spremni da svoja iskustva prijave policiji.¹⁷ Nasuprot tome, „govor mržnje“ obično je javan, što povećava vjerovatnoću da će biti identifikovan i prijavljen.
- Treće, na praktičnom nivou, najčešća zakonska rješenja u oblasti zločina iz mržnje – generalna pooštrevanja kazni – praktičarima su manje vidljiva

11 [Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima \(ICCPR\)](#), Rezolucija GS UN 2200 (xxi), 16. decembar 1966. godine

12 [Evropska konvencija o ljudskim pravima](#), Savjet Evrope, 4. decembar 1950. godine

13 [UN, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima \(ICCPR\)](#)

14 [Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije \(ICERD\)](#), Rezolucija GS UN 2017 (xx), 21. decembar 1965. godine

15 [Okvirna odluka Evropskog savjeta EU 2008/913/PUP](#) o suzbijanju određenih oblika i izražavanja rasizma i ksenofobije putem krivičnog prava, 28. novembar 2008. godine

16 [Preporuka o suzbijanju govora mržnje](#), Savjet Evrope, CM/Rec (2022) 16, 20. maj 2022. godine

17 Vidjeti, na primjer, „[Praksa evidentiranja zločina iz mržnje i prikupljanja podataka širom EU](#)“, Agencija Evropske unije za temeljna prava (FRA), 21. jun 2018. godine

budući da se obično nalaze u opštem dijelu krivičnog zakonika i ne predstavljaju odredbu o konkretnom samostalnom djelu. Stoga se ne unose u optužnicu, već se pozivanje na njih vrši u fazi odmjerenja kazne. Na taj način smanjuju se šanse da će ih sudovi primijeniti.¹⁸ Najčešća zakonska rješenja za kriminalizaciju „govora mržnje“ imaju vidljiviji oblik konkretnih ili samostalnih djela u krivičnom zakoniku, pa su policija i tužilaštvo stoga sa njima više upoznati.

Štaviše, u nekim sistemima se konceptualna razlika između zločina iz mržnje i kriminalizovanog „govora mržnje“ može smatrati nevažnom, budući da se u oba slučaja radi o kriminalizovanim oblicima mržnje u domaćem pravu, pa se oboje doživljavaju kao zločin iz mržnje. U drugim zemljama ova razlika je od ključnog značaja jer se ustavnim garancijama slobode govora zabranjuje kriminalizacija pukog izražavanja u gotovo svakom obliku.

Na osnovu primjera propisa i prakse u cijelom regionu OEBS-a, ovim vodičem nastoji se pružiti podrška uspješnom, pravičnom i stručnom gonjenju počinilaca krivičnih djela iz mržnje, posebno onda kada se ova djela preklapaju sa kriminalizovanim „govorom mržnje“, čime se u krajnjem unapređuje pristup pravosuđu, bezbjednost i podrška za žrtve i pravna izvjesnost za optužene. Ovaj vodič dopunjuje postojeće publikacije kancelarije ODIHR koje se u njemu navode.

OSNOVNE INFORMACIJE

Kancelarija ODIHR je 2023. godine u saradnji sa tužiocima, donosiocima politika i advokatima koji neposredno sarađuju sa žrtvama zločina iz mržnje, sprovela aktivnosti na identifikaciji zajedničkih izazova u radu i uočila hitnu potrebu da se izrade praktične smjernice i realizuje obuka. Tokom radionice održane u februaru 2024. godine, tužioci i advokati sa iskustvom u zastupanju žrtava zločina iz mržnje predstavili su konkretne primjere i praktične i konceptualne faktore za razmatranje koje treba da obradi ovaj vodič.

Kancelarija ODIHR je u junu 2024. godine organizovala završne konsultacije sa predstavnicima međuvladinih organizacija i agencija i međunarodnih nevladinih organizacija u cilju širenja saradnje u ovoj oblasti, kao i zbog važnosti usaglašavanja pristupa na međunarodnom nivou. Tokom ove radionice dobijene su povratne informacije, a učesnici su razgovarali i usaglasili se o tome kako da se stvore sinergije i koordinišu aktivnosti na jačanju kapaciteta i praćenju u suzbijanju zločina iz mržnje.

¹⁸ Kada se koriste opšta pooštrevanja kazni za kažnjavanje zločina iz mržnje, pitanje motiva pristrasnosti obično se razmatra prilikom izricanja kazne počinocu. Za objašnjenje i diskusiju o opštim pooštrevanjima kazni, vidjeti Dio 2.1.3 ovog vodiča i publikaciju „[Zakoni o zločinima iz mržnje: Praktični vodič, revidirano izdanje](#)“, OEBS/ODIHR, 23. septembar 2022. godine, str. 59.

ZBOG ČEGA JE OVAJ VODIČ VAŽAN

Premda se uloga i status tužilaca u značajnoj mjeri razlikuju od jedne do druge države učesnice OEBS-a, u svim ovim sistemima tužioci drže ključnu poziciju u sistemu krivičnog pravosuđa i imaju značajna ovlašćenja i nadležnosti.¹⁹ Tužioci imaju centralnu ulogu u obezbjeđenju poštovanja vladavine prava i zaštite ljudskih prava. Prilikom odlučivanja o tome da li treba procesuirati neko djelo, kao i po kom osnovu, tužioci u obzir moraju uzeti dokaze kojima se određuje težina konkretnog djela. Identifikacija i prikupljanje dokaza o motivu pristrasnosti ima presudan značaj za donošenje ovih odluka, a nepostupanje po ovim dokazima utvrđeno je kao kršenje standarda u oblasti ljudskih prava.²⁰ Na primjer, u predmetu *Lakatošová i Lakatoš protiv Slovačke*, Evropski sud za ljudska prava utvrdio je da je dužnost tužioca da naloži istragu radi prikupljanja dokaza o motivu pristrasnosti i da obezbijedi odgovarajuću pravnu kvalifikaciju. Nepreduzimanje takvih radnji, kako zaključuje ovaj sud, predstavlja povredu člana 2 u vezi sa članom 14 Evropske konvencije o ljudskim pravima.²¹ Pored toga, Komitet za ukidanje rasne diskriminacije utvrdio je da krivično kažnjavanje u kojem nije adekvatno razmotren motiv pristrasnosti optuženog predstavlja povredu prava na djelotvornu zaštitu i pravnih lijekova protiv diskriminacije.²²

Uloga tužilaštava takođe je ključna u koordinisanju rada sa policijom radi obezbjeđenja djelotvorne istrage, kao i u pružanju podrške sudovima prilikom razmatranja prirode konkretnog djela i faktora, poput motiva pristrasnosti, koji bi se mogli uzeti kao otežavajući u odmjerenju kazne. Kada su u pitanju žrtve, tužioci imaju presudnu ulogu u identifikaciji potreba koje proizilaze iz toga što su bile izložene mržnji ili animozitetu, poput emotivne, psihološke ili praktične podrške, kao i određenih aranžmana prilikom ostvarivanja pristupa njihovim pravima učešća u postupku.

Djelotvorno procesuiranje zločina iz mržnje i kriminalizovanog „govora mržnje“ zahtijeva temeljno poznavanje domaćih propisa i dosljednost u odgovarajućem kvalifikovanju djela zasnovanih na mržnji. Konceptualna jasnoća u pogledu kriminalizovanog „govora mržnje“ i zločina iz mržnje ojačava dosljednost reakcije na nacionalnom nivou; ona isto tako i sama postaje jača ako se obezbijedi dosljednost u radu. Zbog svoje pozicije u krivičnom pravnom procesu – između faza istrage i presude – tužioci mogu imati odlučujuću ulogu u nastojanju da se obezbijedi pomenuta dosljednost time što će usmjeriti istragu, ispravno kvalifikovati i, ako je nužno, izmijeniti kvalifikaciju konkretnog djela. Ovakav pristup dodatno ističe

- 19 *Status i uloga tužilaca, Vodič Kancelarije UN za borbu protiv droge i kriminala i Međunarodne asocijacije tužilaca*, UNODC, Njujork, 2014. godine
- 20 *Nachova i drugi protiv Bugarske*, predstavke br. 43577/98 i 43579/98, Evropski sud za ljudska prava, 6. jul 2005. godine, član 160 et seq; *Razotkrivanje motiva pristrasnosti krivičnih djela: odabrani predmeti Evropskog suda za ljudska prava*, Agencija EU za temeljna prava (FRA), 27. novembar 2018. godine
- 21 *Lakatošová i Lakatoš protiv Slovačke*, predstavka br. 655/16, ESLJ, 11. decembar 2018. godine
- 22 *Belemvire protiv Republike Moldavije*, CERD/C/94/D/57/2015, Komitet za ukidanje rasne diskriminacije, 26. oktobar 2018. godine, čl. 7.3-8.

značaj sveobuhvatnog odgovora na zločine iz mržnje na državnom nivou, istovremeno podržavajući konceptualnu koherenciju i sinergiju u okviru međunarodne saradnje.

Ako su domaći propisi nepotpuni ili relativno slabi, postoji mogućnost da će doći do neispravne primjene odredbi koje uređuju kriminalizovani „govor mržnje“ za procesuiranje zločina iz mržnje, na primjer, onda ako je za priznavanje motiva pristrasnosti dostupna samo opšta odredba o pooštavanju kazne, ako su odredbe nejasno formulisane ili ako propisi sadrže samo ograničen spisak zaštićenih karakteristika. Neke države učesnice OEBS-a imaju značajne nedostatke u svojim odredbama o zločinima iz mržnje, što ograničava dostupne alate tužiocima prilikom vođenja postupaka u ovim predmetima.²³ Postoji mogućnost da dođe do previda određenih odredbi, poput onih o opštem pooštavanju kazne²⁴, jer tužioci sa njima nijesu upoznati ili možda ne znaju kako i kada da se na njih pozovu, ili zato što ne posjeduju znanja i vještine da sudu dokažu kako su ove odredbe primjenjive na konkretan predmet. Sudije ponekad nijesu upoznate sa postojanjem određenih zakonskih odredbi koje omogućavaju izricanje strožih kazni, zbog čega ih možda neće primijeniti u relevantnim predmetima. U ovakvim kontekstima, odredbe o kriminalizovanom „govoru mržnje“ kojima su predviđena samostalna djela, poput djela podstrekavanja na mržnju ili nasilje, značajno su „vidljivije“ i pristupačnije tužiocima i sudijama, pa je stoga i mnogo veća vjerovatnoća da će biti i primijenjene.

Međutim, izostanak ispravne primjene zakona znači i izostanak ostvarenja konkretnih ciljeva domaćih zakonodavaca kada je u pitanju kriminalizacija određenih djela. Različite odredbe krivičnog prava usmjerene su na zaštitu različitih prava, interesa ili vrijednosti, što se odražava u elementima krivičnog djela koje treba dokazati. Na primjer, djelo podstrekavanje na nasilje na štetu neke zaštićene grupe ima za cilj da zaštiti djelove društva od nasilja i spriječi eskalaciju u šire javne nereda pa čak i potencijalne činove genocida. S druge strane, djelo napad sa motivom rasne pripadnosti ima za cilj da zaštiti fizički integritet žrtve ovakvog djela koja je pretrpjela dodatnu i jedinstvenu štetu zbog motiva pristrasnosti.

Ispravna kvalifikacija djela i kažnjavanje počinioca zahtijevaju uvažavanje namjere koju je imao zakonodavac prilikom donošenja krivičnih odredbi. Onda kada namjera zakonodavca i zakonska praksa nijesu međusobno povezane, moguće je da se svrha kažnjavanja – koje treba da odgovara nedjelima počinioca – neće ostvariti. Prilikom odabira kvalifikacije, na primjer, podizanjem optužnice za podstrekavanje na mržnju ili nasilje, umjesto ispravne kvalifikacije djela kao zločina iz mržnje, tužiocima nekada može biti teško da dokažu neophodne elemente konkretnog djela, što može dovesti do oslobađajuće presude po svim tačkama optužnice. Ukoliko neadekvatna kvalifikacija djela preživi sudsku kontrolu, uspostavlja se sudska

23 Na primjer, tokom ciklusa izvještavanja kancelarije ODIHR o zločinima iz mržnje 2022. godine, deset država dobilo je ključnu preporuku u vezi sa unapređenjem propisa u oblasti zločina iz mržnje.

24 Opšta pooštavanja kazne su kaznene odredbe koje se primjenjuju na sva krivična djela koja ne podrazumijevaju pristrasnost kao jedan od sastavnih elemenata ovih djela. Vidjeti Dio 2.1.3 u ovom vodiču.

POSljedICE NEISPRAVNE KVALIFIKACIJE ZLOČINA IZ MRŽNJE

NEISPRAVNA KVALIFIKACIJA

Neostvarenje određene svrhe koja je bila namjera zakonodavca kriminalizacijom određenih djela.

Podrivanje pravne sigurnosti za optužene.

Smanjen pristup pravima učešća žrtava u krivičnom postupku.

Rizik od ograničenog pristupa specijalizovanoj podršci i zaštiti za žrtve.

Ocjena prirode i opsega zločina iz mržnje koja **navodi na pogrešne zaključke**.

Donose se **politike i propisi zasnovani na netačnim podacima**.

ISPRAVNA KVALIFIKACIJA

Obezbijedena **pravna sigurnost** za optužene.

Unaprijeđen pristup pravima učešća u krivičnom postupku i pristup specijalizovanoj podršci i zaštiti za žrtve.

Unaprijeđena vidljivost zločina iz mržnje u policijskim evidencijama, zvaničnim statistikama o krivičnim djelima, nacionalnim politikama i međunarodnim podacima poput Godišnjeg izvještaja kancelarije ODIHR o krivičnim djelima iz mržnje.

Obezbijeden osnov za djelotvorne strateške odgovore nacionalnih organa, uključujući tužilaštva.

Povećana vidljivost sveobuhvatnog odgovora na zločine iz mržnje na državnom nivou i konceptualna koherentnost i sinergije na međunarodnom nivou.

praksa koja je zasnovana na činjeničnim opisima koji ne odgovaraju elementima navodnog djela. Time se dovodi u pitanje zakonitost i pravičnost postupka, što nosi implikacije po povjerenje u cjelokupan sistem krivičnog pravosuđa.

Iskustvo žrtava u slučaju zločina iz mržnje može se razlikovati od iskustva u slučaju „govora mržnje“, zavisno od kriminalizacije ovih djela u domaćem zakonodavstvu. Kvalifikovanje zločina iz mržnje kao „govora mržnje“ može da utiče na ulogu žrtve u krivičnom postupku, kao i da je nekada liši podrške ili prava učešća u postupku.

Neispravna kvalifikacija djela dovodi do podataka o istragama i sudskim postupcima koji mogu da stvore pogrešnu sliku o prirodi i obimu djela počinjenih iz mržnje, što rezultira politikama i propisima koji su zasnovani na pogrešnim podacima. Nasuprot tome, kada tužilaštvo ispravno kvalifikuje djela počinjena iz mržnje, to doprinosi boljoj vidljivosti ovih djela u statističkim podacima, politikama i policijskim evidencijama, kao i podacima koje ODIHR saopštava u svojim izvještajima²⁵, kao i unapređenju strateških odgovora nacionalnih organa, a posebno tužilaštava.

KAKO KORISTITI OVAJ VODIČ

Ovaj vodič prevashodno je namijenjen državnim tužiocima. On dopunjuje postojeće smjernice kancelarije ODIHR o tome kako procesuirati zločine iz mržnje²⁶ i ukazuje na ključne razlike između zločina iz mržnje i kriminalizovanog „govora mržnje“, pri čemu se akcenat stavlja na djela podstrekavanja na nasilje ili mržnju.

Vodič će takođe poslužiti i donosiocima odluka, uključujući i autore propisa i politika, kojima može pomoći u ocjeni djelotvornosti važećih politika, prakse i propisa, kao i u odlučivanju o tome da li je tužiocima neophodno obezbijediti određena nacionalna operativna uputstva. Pored toga, vodič može biti od pomoći i organizacijama građanskog društva u sprovođenju aktivnosti na javnom zagovaranju.

U Poglavlju 1 akcenat se stavlja na pravne i **konceptualne razlike između zločina iz mržnje i kriminalizovanog „govora mržnje“**, u kontekstu međunarodnih standarda, sa fokusom na „podstrekavanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje“, u skladu sa definicijom iz člana 20 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima²⁷, kao i na implikacije po tužilačke strategije.

Poglavlje 2 sadrži **pregled uobičajenih zakonskih odredbi o zločinima iz mržnje i kriminalizovanom „govoru mržnje“**, kao i odgovarajuće primjere.

U Poglavlju 3 predstavljeno je **Drvo odlučivanja za tužioce**, koje pokazuje kako treba primjenjivati odredbe o zločinima iz mržnje i kako se iste razlikuju od onih o kriminalizovanom „govoru mržnje“. Tu se takođe navode druga relevantna djela koja se nalaze u zoni presjeka zločina iz mržnje i kriminalizovanog „govora mržnje“.

Poglavlje 4 sadrži **ilustrativne studije slučaja ove složene oblasti tužilačke prakse**. Ovi primjeri dolaze iz različitih nacionalnih konteksta u cijelom regionu OEBS-a i odnose se na prakse primjene odredbi o „govoru mržnje“ na procesuiranje zločina iz mržnje (uključujući u kontekstima u kojima mjerodavno pravo za oblast zločina iz mržnje ne postoji), kao i neispravne kvalifikacije težine djela počinjenih iz

25 Izvještaj kancelarije ODIHR o krivičnim djelima počinjenim iz mržnje

26 Procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje, Praktični vodič, OEBS/ODIHR, 29. septembar 2014. godine

27 UN, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR)

mržnje. U ovom poglavlju takođe se razmatraju djela koja se nalaze u zoni presjeka zločina iz mržnje i kriminalizovanog „govora mržnje“.

U Poglavlju 5 fokus se stavlja na pristup pravosuđu i implikacije po podršku za žrtve, tačnije, **pravo na djelotvornu istragu** i pristup podršci i pravima učešća u postupku.

U Poglavlju 6 analizira se važnost **tačnog evidentiranja postupaka vođenih zbog zločina iz mržnje**, razmatraju se šire implikacije politika i šanse za unapređenje postupanja u ovim predmetima i odnosa u zajednici kada je ova oblast u pitanju.

U Poglavlju 7 **date su preporuke** o tome kako preporučeno treba sprovesti na državnom nivou.

1 Zločin iz mržnje i kriminalizovani „govor mržnje“: konceptualne razlike

U ovom poglavlju data je definicija zločina iz mržnje i kriminalizovanog „govora mržnje“ na osnovu međunarodnih standarda. U njemu se izlažu praktične implikacije koje razlike između ova dva koncepta imaju za tužioce, kao i razlozi zbog kojih je neophodno obezbijediti različite institucionalne odgovore, uključujući prilagođen pristup obukama i jačanju kapaciteta.

1.1 ZLOČIN IZ MRŽNJE

Zločini iz mržnje uvijek se sastoje od dva elementa: krivičnog djela i pristrasnosti kao motiva. Prvi element je krivično djelo: čin mora biti krivično djelo u skladu sa važećim krivičnim pravom.²⁸ U smjernicama kancelarije ODIHR ovo krivično djelo pominje se pod nazivom „osnovno djelo“.²⁹

Zbog razlika u zakonskim odredbama u različitim zemljama, prisutno je određeno razilaženje u pogledu vrste postupanja koje predstavlja krivično djelo. Ipak, generalno gledano, većina zemalja kriminalizuje istu vrstu činova nasilja. Gotovo svako djelo u krivičnom zakoniku može biti zločin iz mržnje. Bez osnovnog djela nema ni zločina iz mržnje.

Drugi element je motivacija: krivično djelo mora se počiniti sa određenim motivom, koji se u smjernicama kancelarije ODIHR naziva „pristrasnost“.³⁰ Ovaj motiv manifestuje se kroz *odabir žrtve* ili kroz *animozitet/neprijateljski stav* izražen tokom vršenja samog djela. Da bi djelo bilo kvalifikovano kao zločin iz mržnje, ono mora biti usmjereno protiv jednog ili više pripadnika grupe koja dijeli određenu zajedničku karakteristiku, odnosno lica ili imovine koji su povezani sa takvom grupom. Ove karakteristike nazivaju se zaštićenim karakteristikama. Zaštićena karakteristika je ona koja je zajednička određenoj grupi, poput „rase“, boje, jezika, religije ili uvjerenja, nacionalnosti, nacionalnog ili etničkog porijekla, starosti,

28 Brojne zemlje prave razliku između krivičnih djela i lakših povreda zakona, poput „prekršaja“, iako ih opisuju na mnogo različitih načina. U smjernicama kancelarije ODIHR, termin „djela“ odnosi se na sve u odredbama krivičnog prava; prema tome, povrede upravnog prava su isključene.

29 Drugi primjeri modela diskriminatornog odabira u propisima o zločinima iz mržnje mogu se naći u dokumentu OEBS/ODIHR, [Procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje](#), Dio 3

30 *Ibid*, str. 15. Takođe vidjeti član 4 [Okvirne odluke 2008/913/PUP](#) Evropskog savjeta EU.

invaliditeta, pola, rodnog identiteta i seksualne orijentacije ili drugog zajedničkog svojstva koje je suštinsko za njihov identitet. Zločini iz mržnje obično se vrše na štetu direktne žrtve.³¹

1.2 KRIMINALIZOVANI „GOVOR MRŽNJE“

U članu 20 stav 2 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima navodi se da je „zakonom zabranjen svaki poziv na nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju koji predstavlja podstrekavanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje.”³² Ovaj standard, opisan kao „govor podstrekavanja”³³, takođe se pominje u članu 4 stav (a) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, članu 1 Okvirne odluke EU, kao i dva standarda Komiteta ministara Savjeta Evrope: Preporuci o suzbijanju „govora mržnje” i Dodatnom protokolu uz Konvenciju o visokotehnološkom kriminalu, u vezi sa kriminalizacijom činova rasističke i ksenofobne prirode počinjenim putem kompjuterskih sistema.³⁴ (Vidjeti tekstove u Prilogu). Pored toga, Okvirna odluka EU usmjerava države članice da obezbijede kriminalizaciju širenja ili distribucije letaka, slika ili drugih materijala u javnosti kojima se podstiče na mržnju ili nasilje, kao i prihvatanja, poricanja i grubog umanjavanja međunarodnih zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina „kada se vrše na način koji će vjerovatno podstaći na nasilje ili mržnju prema takvoj grupi ili njenom članu.”³⁵

Tužioci u raznim zemljama upoznati su sa tim da njihov domaći krivični zakonik sadrži dodatne odredbe o kriminalizaciji „govora mržnje”, poput onih koje uređuju klevetu lica ili grupa koje imaju zajedničku zaštićenu karakteristiku i uvredu motivisanu pristrasnošću, kao i djela širenja materijala koji poziva na mržnju i djela poricanja i umanjivanja za koja nije nužno ispunjenje uslova da će vjerovatno podstaći na nasilje ili mržnju. Ove odredbe i njihova primjena dodatno su razrađeni u stavu 2.2, kao i u studijama konkretnih primjera u nastavku teksta.

Takođe je važno napomenuti da „govor mržnje” koji ne zadovolji propisani prag kriminalizacije može biti veoma štetan po žrtve, stvoriti i potpirivati neprijateljsko okruženje za marginalizovane zajednice, kao i ugroziti mir i bezbjednost u društvu. Jasan i čvrst okvir pravnih sredstava u upravnom i građanskom postupku od ključnog je značaja za suzbijanje ovih štetnih posljedica i obezbjeđenje pravne zaštite za žrtve. Navedeno je detaljnije obrađeno u nastavku.

31 OEBS/ODIHR, *Procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje*, str. 1

32 UN, *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR)*

33 *Sažeti dokument o „podstrekavanju na mržnju”*, OHCHR, (bez datuma)

34 Relevantni odlomci iz ovih standarda mogu se naći u Prilogu 1. Međunarodna konvencija Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije; Evropski savjet EU; *Okvirna odluka 2008/913/PUP*; *Preporuka o suzbijanju govora mržnje*; *Dodatni protokol uz Konvenciju o visokotehnološkom kriminalu, koji se odnosi na inkriminaciju djela rasističke i ksenofobične prirode izvršenih preko računarskih sistema*, Savjet Evrope, 28. januar 2003. godine.

35 Evropski savjet EU, *Okvirna odluka 2008/913/PUP*

Ovaj dokument ne sadrži smjernice o tome kako procesuirati kriminalizovani „govor mržnje“, niti se njime podržava kriminalizacija izražavanja mržnje, izvan onoga što je definisano članom 20 stav (2) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima. Kada je državni nivo u pitanju, prisutna je velika raznolikost u pristupima kriminalizaciji govora koji nijesu uvijek u skladu sa međunarodnim standardima. Nedavna analiza propisa u oblasti klevete i uvrede u regionu OEBS-a ukazala je na to da se „propisi o kriminalizaciji klevete i dalje primjenjuju u nekoj mjeri učestalo u regionu OEBS-a, uključujući i protiv medija.“³⁶ Takođe je važno imati u vidu i bojazni koje je, na primjer, iznijela Specijalna izvišteljka UN za slobodu vjeroispovijesti ili uvjerenja, a koje se odnose na nejasne formulacije nekih domaćih odredbi koje su donijete radi suzbijanja podstrekavanja na mržnju, sukobe i netrpeljivost.³⁷

U ovom dijelu dokumenta analiziraju se ključne konceptualne i praktične razlike između zločina iz mržnje i „govora podstrekavanja“ zbog dva razloga. Prvi je taj što međunarodni standardi dosljedno propisuju ili preporučuju kriminalizaciju govora kojim se podstiče na mržnju ili nasilje. To se ne odnosi na druge uobičajeno kriminalizovane forme „govora mržnje“ za koje nije potrebno zadovoljiti uslov vezan za podstrekavanje na mržnju ili nasilje koji je propisan nacionalnim krivičnim zakonima. Među njima se nalaze djela poput klevete, javnog širenja materijala mržnje i opravdavanje, negiranje i značajno umanjivanje međunarodnih djela genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina. Drugi razlog je taj što kancelarija ODIHR zaključuje da upravo kod ovakvog preklapanja djela postoje najveće šanse da će tužioci pogrešno primjenjivati odredbe o pozivanju na mržnju ili nasilje da bi procesuirali zločine iz mržnje.

1.3 PRAKTIČNE IMPLIKACIJE

Grafički prikaz u nastavku odnosi se na važne razlike između djela počinjenih iz mržnje i djela podstrekavanja na nasilje ili mržnju, ili „govora podstrekavanja“, iz perspektive praktičara.

Obično je polazna tačka za zločin iz mržnje to da je utvrđeno, na osnovu potpune istrage i prikupljenih dokaza, da je počinjeno osnovno krivično djelo, poput upućivanja prijetnji, napada, ubistva ili oštećenja imovine. Ključno tehničko pitanje, kao i izazov, leži u tome kako dokazati da je konkretno djelo bilo motivisano pristrasnošću.

36 Skot Grifen, [Propisi o kleveti i uvredi u regionu OEBS-a: Komparativna studija](#), OEBS RFOM, mart 2017. godine, str. 5

37 Vidjeti, na primjer, Izvještaj Specijalne izvišteljke UN za slobodu vjeroispovijesti ili uvjerenja o Sjevernoj Makedoniji u kojem navodi da je došlo do navodne zloupotrebe člana 319 domaćeg krivičnog zakonika na štetu određenog vjerskog lidera. Vidjeti [A/HRC/13/40/Add.2](#), stav 47

KONCEPTUALNA PITANJA U ZONI PRESJEKA ZLOČINA IZ MRŽNJE I „GOVORA PODSTREKAVANJA“

ZLOČIN IZ MRŽNJE

?	✓
DOKAZ PRISTRASNOSTI	KRIVIČNO DJELO

Glavni izazov u praksi: Dokazati motiv pristrasnosti.

Specifična meta: Ciljano su odabrana određena lica koja su pripadnici ili imovina koja je u vlasništvu određene zajednice/lica, ili koji su povezani sa njima (nastala šteta može biti većeg obima).

Osnovno djelo: Tužiocima treba da dokažu elemente osnovnog djela (npr. napad, krađa, upućivanje prijetnji, itd.).

GOVOR PODSTREKAVANJA

✓	?
DOKAZ PRISTRASNOSTI	KRIVIČNO DJELO

Glavni izazov u praksi: Utvrditi da li je određeni govor/izražavanje zaštićeno odredbama o slobodi izražavanja i zakonito, ili nije pod zaštitom pa je samim tim krivično djelo.

Ima javnu prirodu: Cilj je da se mobilišu/ podstrekavaju drugi na mržnju ili nasilje prema određenoj grupi/licu, na osnovu zaštićene karakteristike.

Nedovršeno djelo: Tužiocima treba da dokažu osnovanu vjerovatnoću da bi određeni govor ili izražavanje uspjelo da podstrekava na nasilje ili mržnju, čak i da taj sami čin (ili više njih) nije nikada izvršen.

Najčešća polazna tačka kod djela „govora podstrekavanja“ je ta da je prisustvo pristrasnosti ili mržnje u odnosu na zaštićenu karakteristiku jasno na osnovu sadržaja izražavanja. Tehničko pitanje za tužioce je da li je počinjeno krivično djelo; drugim riječima, da li izražavanje mržnje prevazilazi zaštitu slobode izražavanja, kao osnov demokratskih društava, i prelazi prag krivičnog djela.

Nekada je razlog zbog kojeg tužiocima mogu biti nesigurni u pogledu toga da li da određeni incident tretiraju kao kriminalizovani „govor mržnje“ ili zločin iz mržnje, to što je određeni **govor ili izražavanje zapravo samo po sebi dokaz pristrasnosti ili diskriminatornog motiva**. Na primjer, ako počinilac izgovara rasističke uvrede prije, tokom ili nakon fizičkog napada na žrtvu. Ovaj argument dodatno je razrađen u konkretnim primjerima u nastavku.

Sloboda izražavanja s pravom se ne posmatra samo kao temeljno pravo na zaštitu u svakoj zdravoj demokratiji, već se u tom smislu javlja i **dodatni izazov onda kada su potencijalni počinioci političari ili visoko pozicionirana lica**.³⁸ Zbog toga postoji potreba da tužioci prođu obuku i upoznaju se sa relevantnom međunarodnom i domaćom sudskom praksom, a po potrebi i sa praksom Evropskog suda za ljudska prava i mehanizmima Ujedinjenih nacija u oblasti ljudskih prava. Ostali tehnički izazovi odnose se na to da li se mogu obezbijediti dokazi, posebno u slučajevima djela počinjenih na internetu, kao i na moguću potrebu za prekograničnom primjenom prava ili saradnjom.

Smjernice kancelarije ODIHR za izradu politika u oblasti slobode vjeroispovijesti ili uvjerenja i bezbjednosti³⁹ podstiču zemlje da pripadnicima organa za sprovođenje zakona i pravosudnih organa obezbijede obuku radi **razumijevanja i primjene testa od šest tačaka koji je predviđen Planom akcije iz Rabata**⁴⁰, a koji se koristi kada se utvrđuje da li je dostignut prag podstrekavanja na nasilje ili mržnju. Prilikom utvrđivanja navedenog u slučajevima „govora podstrekavanja“, ovaj test od šest tačaka tužiocima pomaže da utvrde sljedeće: (1) kontekst izjave/izražavanja, (2) položaj ili status govornika, (3) namjeru da se javnost podstrekne protiv neke grupe, (4) sadržaj i oblik izjave ili izražavanja, (5) obim širenja ovog govora, kao i (6) vjerovatnoću nastanka štete, uključujući to koliko je neizbježna.

Različite su definicije mržnje koje se koriste u definisanju zločina iz mržnje u poređenju sa djelima „govora podstrekavanja“, kao što je prikazano na grafikonu ispod.

- 38 *Ibid*, prilog, stav 36: „Politički i vjerski lideri treba da se suzdrže od upućivanja poruka netrpeljivosti ili izražavanja kojima se može podstrekavati na nasilje, neprijateljstvo ili diskriminaciju; ali isto tako ključno je da se u čvrstom i pravovremenom obraćanju izjasne protiv netrpeljivosti, diskriminatornih stereotipa i primjera govora mržnje. Potrebno je jasno dati na znanje da se nasilje nikada ne može tolerisati kao odgovor na podstrekavanje na mržnju.“ Vidjeti i [Deklaraciju iz Bejruta](#) i [18 opredjeljenja o „vjeri za prava“](#), A/HRC/40/58, Aneksi I i II.
- 39 [Smjernice za izradu politika u oblasti slobode vjeroispovijesti ili uvjerenja i bezbjednosti](#), OEBS/ODIHR, 9. septembar 2019. godine; vidjeti i [Sažeti dokument o „podstrekavanju na mržnju“](#) organizacije OHCHR; [Eksplanatorni memorandum uz CM/Rec \(2022\)16 o suzbijanju govora mržnje](#), Savjet Evrope član 32; [Činjenice – Govor mržnje](#), Evropski sud za ljudska prava, novembar 2023. godine
- 40 [Plan akcije iz Rabata](#), 4. oktobar 2012. godine, UN OHCHR, A/HRC/22/17/Add.4

RAZLIČITE DEFINICIJE „MRŽNJE“

„GOVOR PODSTREKAVANJA“

Član 20 Međunarodnog pakta o građanskim političkim pravima definiše „mržnju“ i „neprijateljstvo“ kao „**intenzivne i iracionalne emocije sramoćenja, neprijateljstva i prezira prema određenoj grupi**“.

ZLOČIN IZ MRŽNJE

Smjernice OEBS-a: „U brojnim slučajevima zločina iz mržnje počinitelj **ne osjeća ni „mržnju“ prema meti svog djela** niti ga pokreće sopstveno iskustvo sa žrtvom. Počinioca, zapravo, motivišu njegovi stereotipi, prethodno formirane ideje ili netrpeljivost prema određenoj grupi lica i zaštićenoj karakteristici (ili više njih) koja je tim licima zajednička.“

Onda kada su izrazi „mržnja“ ili „neprijateljstvo“ uneseni u domaće propise o zločinima iz mržnje, sudovi u krajnjem odlučuju o njihovom značenju. Međutim, s obzirom na potrebu za snažnom zaštitom slobode govora u kriminalizaciji izražavanja mržnje, značenje „mržnje“ ili „neprijateljstva“ obično bi podrazumijevalo viši stepen ozbiljnosti u pogledu „govora podstrekavanja“ u odnosu na zločine iz mržnje. Na primjer, u smjernicama OEBS-a objašnjava se da „u brojnim slučajevima zločina iz mržnje počinitelj ne osjeća „mržnju“ prema meti svog djela niti ga pokreće sopstveno iskustvo sa žrtvom. Počinioca, zapravo, motivišu njegovi stereotipi, prethodno formirane ideje ili netrpeljivost prema određenoj grupi lica i zaštićenoj karakteristici (ili više njih) koja je tim licima zajednička.“⁴¹ Nasuprot tome, smjernice kancelarije OHCHR za primjenu člana 20 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima definišu „mržnju“ i „neprijateljstvo“ kao „intenzivne i iracionalne emocije osuđivanja, animoziteta i prezira prema određenoj grupi.“⁴²

41 OEBS/ODIHR, [Propisi u oblasti krivičnih djela počinjenih iz mržnje](#)

42 OHCHR, [Sažeti dokument o „podstrekavanju na mržnju“](#); [Principi iz Kamdena o slobodi izražavanja i jednakosti](#), član 19, april 2009. godine, princip 12.1 (i).

Diferencijacija definicija „mržnje“ u djelima zločina iz mržnje i „govora podstrekanja“ takođe postoji u domaćim krivičnim zakonima u kojima se primjenjuje i model „diskriminatornog odabira“ i model „animoziteta“.

Primjeri različitih definicija „mržnje“⁴³ u odredbama domaćeg krivičnog prava⁴⁴

U slovenačkom krivičnom zakoniku⁴⁵ mogu se naći različite definicije „mržnje“, dok odredbe o zločinu iz mržnje, kroz generalno pooštavanje kazne, propisuju dokaz o „motivu“ da se poćini krivično djelo na osnovu zaštićene karakteristike.

Član 49: Opšta pravila za odmjeravanje kazne

„(...) (3) Ako je **motiv da se poćini krivično djelo**⁴⁶ bila nacionalnost, rasa, vjeroispovijest ili etničko porijeklo ųrtve, njen rodni identitet, boja koųe, porijeklo, finansijski poloųaj, obrazovanje, društveni poloųaj, političko ili drugo uvjerenje, invaliditet, seksualna orijentacija ili druga lićna okolnost, to se uzima u obzir kao oteųavajuća okolnost.“

Nasuprot tome, odredba slovenaćkog zakona koja se odnosi na podstrekavanje na mrųnju nalaųe da se „mrųnja“ i slićno podstiće „javno“, kao i propisuje postojanje viųeg praga mrųnje.

Član 297: Javno podstrekavanje na mrųnju, nasilje i netrpeljivost

- (1) Ko javno podstrekuje na ili raspiruje mrųnju, nasilje ili netrpeljivost u pogledu nacionalnosti, rase, vjeroispovijesti, etnićke pripadnosti, rodnog identiteta, boje koųe, porijekla, finansijskog poloųaja, obrazovanja, društvenog poloųaja, politićkih ili drugih uvjerenja, invaliditeta, seksualne orijentacije, ili druge lićne okolnosti, i poćini djelo na naćin kojim se moųe ugroziti ili poremetiti javni red i mir, ili koristi prijetnje, verbalne zloupotrebe ili uvrede, osuđuje se na kaznu zatvora u trajanju do dvije godine.

43 Drugi primjeri modela „diskriminatornog odabira“ u ovim propisima mogu se naći u Poglavlju 2; Ujedinjeno Kraljevstvo: [ćlan 29 Zakona o krivićnim djelima i javnom redu i miru iz 1998. godine](#), Rasno ili vjerski motivisan napad; Tuųilaųtvo Krune, [Rasistićki i vjerski zloćini iz mrųnje – smjernice tuųilaųtva](#), 2022. godine

44 Treba imati u vidu da se u ovom dokumentu upućuje na krivićne zakonike koji su na snazi na dan objavljivanja ovog vodića.

45 [Krivićni zakonik Slovenije](#) (na slovenaćkom jeziku, nezvanićan prevod na engleski)

46 Treba imati u vidu da je svaki zatamnjeni tekst u ovom dokumentu tako oznaćila kancelarija ODIHR i da on nije sastavni dio originalnih verzija teksta.

Sjeverna Makedonija u svojim propisima o zločinima iz mržnje takođe koristi model „diskriminatornog odabira“, u skladu sa članom 122 stav (42) Krivičnog zakonika ove zemlje.⁴⁷

„Smatra se da je zločin iz mržnje koji je eksplicitno regulisan odredbama ovog zakonika krivično djelo na štetu fizičkog ili pravnog lica i sa njima povezanih lica ili imovine **koje je počinjeno u cjelosti ili djelimično zbog stvarne ili spekulativne (izmišljene, pretpostavljene) karakteristike ili povezivanja lica**, a odnosi se na rasu, boju kože, nacionalnost, etničko porijeklo, vjeroispovijest ili uvjerenje, psihički ili fizički invaliditet, pol, rodni identitet, seksualnu orijentaciju i političko uvjerenje.“

U regionu, naravno, postoji širok spektar pristupa ovoj oblasti. Neke države su u svojim propisima o zločinima iz mržnje usvojile model zasnovan na pojmu „neprijateljstva“ ili „animoziteta“, pri čemu je neophodno dokazati prisustvo animoziteta da bi se dokazao zločin iz mržnje. Na primjer, kada tužioci u Engleskoj i Velsu procesuiraju zločine iz mržnje, moraju dokazati da je konkretno djelo bilo motivisano animozitetom prema nekoj zaštićenoj karakteristici ili da je animozitet bio iskazan prije, tokom ili odmah nakon izvršenja djela. Međutim, čak i u pogledu ovog zakonskog modela, važno je znati da smjernice tužilaštva o značenju termina „neprijateljstvo/animozitet“ podrazumijevaju niži prag za ovaj termin, u skladu sa sljedećim objašnjenjem: „Neprijateljstvo se ne definiše u propisima. Potrebno je razmotriti standardne definicije u rječnicima koje podrazumijevaju ozlojeđenost, animozitet, inat, predrasude, antagonizam, odbojnost i nenaklonost.“⁴⁸

Drua ključna razlika odnosi se na **javni element „govora podstrekavanja“, koji je karakterističan za ovaj oblik djela, za razliku od zločina iz mržnje, kojim se direktno cilja određeno lice, grupa lica ili njihova imovina.** Na primjeru rasističkog napada, pojedinačna žrtva je neposredna meta poruke mržnje, dok je grupa koju „predstavlja“ posredna žrtva. Nasuprot tome, „govorom podstrekavanja“ nastoji se da se druge osobe mobilišu ili podstaknu na djelovanje protiv određene grupe, čime se potencijalno utiče na širu zajednicu kojoj ta grupa pripada.⁴⁹ Ciljana priroda zločina iz mržnje takođe podrazumijeva **određena razmatranja u vezi sa podrškom žrtvama.**

47 [Krivični zakonik Sjeverne Makedonije](#) (na makedonskom jeziku, nezvaničan prevod na engleski).

48 [Tužilaštvo Krune, Rasistički i vjerski zločini iz mržnje – Smjernice tužilaštva](#), 2022. Drugi primjeri modela „diskriminatornog odabira“ mogu se naći u Dijelu 3 ovog vodiča.

49 Ova ključna svojstva „govora podstrekavanja“ i pristupi njihovoj kriminalizaciji, istrazi i procesuiranju detaljno su obrađeni u smjernicama kancelarije OHCHR, kao i testovima predviđenim [Planom akcije iz Rabata](#), koji se takođe oslanjaju na presude Evropskog suda za ljudska prava.

Potrebno je razmotriti i namjeru koju je zakonodavac imao prilikom izrade propisa o zločinu iz mržnje i „govora mržnje“, budući da se **predmet zaštite propisa o zločinima iz mržnje razlikuje od predmeta zaštite propisa o „govoru podstrekavanja“**. Ovo pitanje, uz razmatranje opštih zakonskih principa, uključujući zakonitost i srazmjernost, važno je prilikom odabira ispravne pravne kvalifikacije određenog krivičnog djela. Na primjer, kada se utvrđuje da li određeno djelo spada u okvire zločina iz mržnje, tužioci će razmatrati da li je počinilac namjeravao da nanese štetu pojedincu (ili više njih), da ugrozi njihov život ili ošteti imovinu, uz dodatni otežavajući faktor koji predstavlja diskriminatorna motivacija. Kada utvrđuju da li određeno djelo spada u okvire podstrekavanja, tužioci će razmatrati da li je počinilac imao za cilj da javno podstakne na nasilje ili mržnju prema određenoj grupi ili pojedincima koji dijele određenu zaštićenu karakteristiku.

Međutim, bitno je i uvažiti da odredbe o „govoru podstrekavanja“ i druge odredbe o „govoru mržnje“ kojima se kriminalizuje ponašanje koje prelazi okvire propisane međunarodnim standardima mogu da se nađu u istim poglavljima krivičnog zakonika.⁵⁰ Razlog leži u tome što ih autori propisa tumače tako da podrazumijevaju javno izražavanje ideja koje su duboko uvredljive i štetne po određeni dio stanovništva na način kojim se može doprinijeti stvaranju veće mržnje i nasilja i ugrožavanju društvenog mira i bezbjednosti, čak i kada to nije povezano sa jasno izraženom provokacijom ili podstrekavanjem. Objedinjavanje niza djela zločina iz mržnje i „govora mržnje“ u domaćim krivičnim zakonikima ukazuje da ih autori ovih propisa tumače kao povezane instrumente u generalnom odgovoru na ova djela, sa ciljem sprečavanja nasilja nad grupama, nemira u društvu i djelovanja kojima se podriva društvena inkluzija i kohezija.

Primjer pravljenja razlike između zločina iz mržnje i kriminalizovanog „govora mržnje“ u domaćem krivičnom zakoniku

U Krivičnom zakoniku Češke Republike⁵¹, tri zasebne odredbe koje se odnose na „nasilje nad grupom“ (zločin iz mržnje) (član 352), „klevećenje grupe“ (kriminalizovani „govor mržnje“ (član 355) i „podstrekavanje na mržnju“ (kriminalizovani „govor podstrekavanja“) (član 356) nalaze se u poglavlju pod naslovom „Krivična djela protiv suživota“.

⁵⁰ Vidjeti Dio 2.2.2 ovog vodiča

⁵¹ Češka Republika, *Krivični zakonik* (na češkom jeziku, nezvaničan prevod)

Onda kada su različiti oblici „govora mržnje“ uređeni istim članom krivičnog zakonika, nekada je teško ispravno kvalifikovati ponašanje u određenom incidentu. Ključno je da tužioci pažljivo analiziraju konkretno ponašanje i nastoje da odaberu najadekvatniju krivičnu odredbu, uzimajući u obzir predmet zaštite koji je zakonodavac imao na umu u skladu sa međunarodnim standardima.

Konačno, „**govor podstrekanja**“ **predstavlja nedovršeno krivično djelo**, za koje je neophodna posebna tužilačka strategija.

Objašnjenje u smjernicama koje je izradio Visoki komesarijat za ljudska prava (OHCHR):

„Podstrekanje je, po definiciji, nedovršeno krivično djelo. Radnja koja se zagovara „govorom podstrekanja“ ne mora biti izvršena da bi pomenuti govor činio krivično djelo. I pored toga, mora se identifikovati određeni stepen rizika od štete. **To znači da će sudovi morati da utvrde postojanje opravdane vjerovatnoće da bi ovaj govor mogao da podstakne stvarno djelovanje protiv ciljne grupe, pritom prepoznavajući da bi takva uzročna veza bila prilično neposredna.**“⁵²

52 OHCHR, *Sažeti dokument o „podstrekanju na mržnju“*

2 Zakonske odredbe o zločinu iz mržnje i kriminalizovanom „govoru mržnje“

Ovo poglavlje sastoji se od tri dijela. U Dijelu 1 objašnjavaju se ključni elementi procesuiranja zločina iz mržnje i odgovarajućih vrsta zakonskih odredbi, uz konkretne primjere. U Dijelu 2 navode se dvije glavne vrste odredbi o kriminalizovanom „govoru mržnje“. Dio 3 bavi se razmatranjem krivičnih djela koja spadaju u okvire zločina iz mržnje i kriminalizovanog „govora mržnje“.

2.1 PROCESUIRANJE ZLOČINA IZ MRŽNJE

Tužioci treba da budu upoznati sa odredbama domaćih propisa kojima se podržavaju **oba** elementa procesuiranja zločina iz mržnje: 1) dokazivanja osnovnog krivičnog djela i 2) dokazivanja motiva pristrasnosti. Ne može se dovoljno naglasiti koliko je važna uloga koju tužilac ima u tome da policija uspješno otkrije sve raspoložive dokaze motiva pristrasnosti od najranije faze istrage. Bez dokaza o motivu pristrasnosti, prikupljenih na osnovu pokazatelja pristrasnosti⁵³, značajno su smanjene šanse za uspješno okončanje krivičnog gonjenja.

Ove odredbe javljaju se u tri glavna oblika: samostalno djelo, posebno pooštavanje kazne i opšte pooštavanje kazne. Važno je da se od početka zna da tužioci imaju nekoliko važnih dužnosti prema potencijalnim žrtvama zločina iz mržnje, posebno u smislu utvrđivanja i obezbjeđivanja odgovarajuće podrške i zaštite. Time se bavi poglavlje 5 ovog vodiča, kao i druge publikacije kancelarije ODIHR.⁵⁴

53 Pokazatelji pristrasnosti su „objektivne činjenice, okolnosti ili obrasci prisutni u krivičnom djelu (ili više njih), koji, samostalno ili povezani sa drugim činjenicama ili okolnostima, ukazuju da su djela počinioca bila djelimično ili u cjelosti motivisana nekim oblikom pristrasnosti.“ Više informacija može se naći u Drvetu odlučivanja za tužioce u Poglavlju 3.

54 Vidjeti resurse iz [ESTAR projekta za unapređenje svijesti zainteresovanih strana i resursa za podršku žrtvama krivičnih djela iz mržnje](#), OEBS/ODIHR; vidjeti naročito [Žrtve krivičnih djela iz mržnje u sistemu krivičnog pravosuđa](#), [Praktični vodič](#), OEBS/ODIHR, 9. april 2022. godine

2.1.1 SAMOSTALNA DJELA

Samostalna djela su zasebna djela koja podrazumijevaju motiv pristrasnosti kao sastavni element zakonske definicije djela. Ista predstavljaju najmanje zastupljen oblik zakonskih odredbi o zločinu iz mržnje u regionu OEBS-a.⁵⁵

Primjer odredbe o samostalnom krivičnom djelu

U članu 119 stav (1) Krivičnog zakonika Poljske⁵⁶ navodi se da „ko koristi nasilje ili upućuje nezakonite prijetnje grupi lica ili određenom licu **zbog njihove nacionalne, rasne, političke ili vjerske pripadnosti, ili zbog odsustva vjerskih ubjeđenja**, kazniće se lišavanjem slobode u trajanju od tri mjeseca do pet godina.“

Kod ove vrste zakonskih odredbi, prvi element potreban za procesuiranje zločina iz mržnje - osnovno djelo („nasilje“ ili „nezakonite prijetnje“) i drugi element - motiv pristrasnosti („zbog njihove nacionalne, rasne, političke ili vjerske pripadnosti, ili zbog odsustva vjerskih ubjeđenja“), sadržani su u istoj odredbi. Iz perspektive tužilaštva, postojanje samostalnih djela nosi nekoliko prednosti. Veće su šanse da će policija biti upoznata sa tim djelima pa da će zbog toga i tražiti dokaze o pristrasnosti; počinitelj je jasno upoznat sa djelom za koje se tereti; ako se djelo dokaže, počinitelj se proglašava krivim za oba elementa djela, što omogućava transparentnost za žrtve i pogođene zajednice. Samostalna djela također se mnogo lakše identifikuju u evidencijama o krivičnim djelima i njihovom procesuiranju, pa ih je također lakše pratiti tokom cjelokupnog procesa u krivičnom pravosuđu.

2.1.2 POSEBNA POOŠTRAVANJA KAZNE

Posebne odredbe o pooštavanju kazne javljaju se kao odredbe koje su utvrđene za određena osnovna djela. Obično su to teža krivična djela protiv ličnosti, poput ubistva ili nanošenja tjelesne povrede. U krivičnim zakonima posebna pooštavanja kazne obično se formulišu kao stavovi članova koji se odnose na osnovno djelo, koji propisuju izricanje strožije kazne – na primjer, direktnim povećanjem opsega kazni za izvršeno osnovno djelo koje je bilo motivisano pristrasnošću.

⁵⁵ OEBS/ODIHR, [Propisi u oblasti krivičnih djela počinjenih iz mržnje](#)

⁵⁶ [Krivični zakonik Poljske](#), (na poljskom jeziku, nezvaničan prevod)

Primjer posebne odredbe o pooštavanju kazne

Krivični zakonik Ukrajine, član 115⁵⁷

1. Ubistvo, odnosno voljno, nezakonito izazivanje smrti drugog lica, kažnjava se kaznom zatvora u trajanju od sedam do petnaest godina.

2. Ubistvo:

(14) zasnovano na rasnoj, nacionalnoj ili vjerskoj netrpeljivosti, kažnjava se kaznom zatvora u trajanju od deset do petnaest godina, ili doživotnom kaznom zatvora uz oduzimanje imovine, u slučaju iz tačke 6 stav 2 ovog člana.

Prvi element za procesuiranje zločina iz mržnje, osnovno krivično djelo „ubistvo“ sadržan je u članu 115 stav 1, a drugi element, motiv pristrasnosti, u kvalifikujućem članu 115 stav 2.

Iz perspektive tužilaštva, prednost zakonskih odredbi ove vrste je u tome što je konkretnu odredbu lako pronaći, kao i u njenoj sličnosti sa odredbama o samostalnom djelu u smislu da je motiv pristrasnosti sastavni element konkretnog djela. Tužioci takođe treba da nastoje da obezbijede da policija bude upoznata sa potrebom da se prikupe dokazi o pristrasnosti za uspješno okončanje postupka koji se vodi za zločin iz mržnje.

2.1.3 OPŠTA POOŠTRAVANJA KAZNE

Opšte odredbe o izricanju oštrijih kazni u principu se primjenjuju na svako krivično djelo u krivičnom zakoniku koje nema pristrasnost kao jedan od sastavnih elemenata.

Primjer opšte odredbe o pooštavanju kazne

Član 22 (otežavajuće okolnosti) Krivičnog zakonika Španije⁵⁸

Slijede otežavajuće okolnosti:

⁵⁷ Krivični zakonik Ukrajine (na ukrajinskom jeziku, nezvanični prevod)

⁵⁸ Krivični zakonik Španije, (na španskom jeziku, nezvaničan prevod)

(...)

(4) Izvršenje krivičnog djela radi rasističke, antisemitske, antiromske ili druge vrste diskriminacije povezane sa ideologijom, religijom ili uvjerenjem žrtve, etničke grupe, rase ili nacije kojoj žrtva pripada, razloga povezanih sa rod-nim identitetom, aporofobijom⁵⁹ ili isključivanjem iz društva, oboljenjem ili invaliditetom žrtve, bez obzira na to da li pomenuto stanje ili okolnosti zaista postoje u vezi sa licem nad kojim se ponašanje vrši (...)

U ovim vrstama zakonskih odredbi, zavisno od vrste konkretnog djela (npr. napad, krađa, ubistvo, djela protiv polne slobode, itd.), prvi element potreban za procesuiranje zločina iz mržnje, osnovno krivično djelo, može se naći u relevantnom dijelu zakonika. Na primjer, ako je učinjeno djelo rasistički napad, prvi element procesuiranja zločina iz mržnje biće odredba koja u domaćem krivičnom zakoniku definiše fizički napad. Drugi element, motiv pristrasnosti, nalazi se u opštoj odredbi o izricanju oštrije kazne, što je u ovom slučaju član 22 španskog krivičnog zakonika.

Kada se u odmjeraivanju kazne za zločin iz mržnje primjenjuju opšte odredbe o poošttravanju kazne, obično se u razmatranje uzima pitanje motiva pristrasnosti počinioaca. Drugim riječima, prvo se mora utvrditi krivica počinioaca za osnovno djelo, a potom sud razmatra da li postoji dovoljno dokaza o pristrasnosti da bi se mogla izreći strožija kazna. U zemljama običajnog prava, utvrđivanje krivice i izricanje kazne nijesu zasebne faze, a sudija razmatra dokaze o motivu koji utiču na težinu kazne u sklopu istog procesa.

Postoji nekoliko ograničenja vezanih za opšta poošttravanja kazne koja smanjuju njihovu djelotvornost kao sredstva kojima se obezbjeđuje da procesuiranje zločina iz mržnje bude vidljivije i da počinioци dobiju odgovarajuće kazne. Prvo, tužiocі moraju biti upoznati sa njihovim postojanjem da bi sudu mogli da skrenu pažnju na njih. Drugo, za razliku od posebnih odredbi o poošttravanju kazne kojima se vrši prekalifikacija prvobitnog djela da bi mu se povećao stepen težine, opšte odredbe se primjenjuju da bi se u fazi odmjeraivanja kazne ona učinila strožijom. Treće, konačna sudska odluka nekada neće sadržati kompletno obrazloženje izrečene kazne jer se dokazi o motivu pristrasnosti razmatraju zajedno sa drugim olakšavajućim i otežavajućim okolnostima slučaja. Četvrto, obično se u sudskim evidencijama odluke bilježe u skladu sa djelima u krivičnom zakoniku za koje je počinilac proglašen krivim, pri čemu se izostavljaju precizniji podaci o primjeni opštih odredbi na osnovu kojih je izrečena strožija kazna.

59 Aporofobija – negativni stavovi i osjećanja prema siromaštvu i siromašnim licima

2.2 ZAKONSKE ODREDBE O KRIMINALIZOVANOM „GOVORU MRŽNJE“

U ovoj cjelini navedene su dvije glavne vrste odredbi o kriminalizovanom „govoru mržnje“: one koje se odnose na „govor podstrekavanja“ i one kojima se uređuju drugi oblici „govora mržnje“. Ovaj dio vodiča nije namijenjen za pružanje smjernica o definisanju ili primjeni odredbi koje se odnose na kriminalizovani „govor mržnje“. Njegova svrha je da tužiocima pomogne u identifikaciji i mapiranju relevantnih domaćih zakonskih instrumenata za procesuiranje kriminalizovanog „govora mržnje“ u skladu sa međunarodnim standardima, kao i da im olakša razlikovanje ovih odredbi od onih koje se odnose na zločine iz mržnje.⁶⁰

2.2.1 DJELA „GOVORA PODSTREKAVANJA (POZIVANJA)“

„Govor podstrekavanja“ je govor kojim se javno poziva na diskriminaciju, mržnju, animozitet ili nasilje prema određenoj grupi ili pripadnicima grupe koju određuju određene zaštićene karakteristike. Ovakvo postupanje obrađeno je nizom međunarodnih standarda pojašnjenih u Dijelu 1.2 i navedenih u Prilogu.

Kao što je objašnjeno u Dijelu 1.2, djela „govora podstrekavanja“ pred tužioce postavljaju česte tehničke izazove koji se razlikuju od onih koji se javljaju kod zločina iz mržnje. Neki od tih izazova odnose se na dokazivanje nedovršenog djela, utvrđivanje da li je konkretan govor zaštićen, kao i da li se određenim djelom vrši podstrekavanje u javnosti. Ovi tehnički faktori za razmatranje detaljno su obrađeni u testu od šest tačaka iz Plana iz Rabata⁶¹ kao i u Principima iz Kamdena.⁶²

Primjer odredbe o „govoru podstrekavanja“

Član 1 (Podstrekavanje na mržnju, nasilje i oštećenje imovine) grčkog zakona 927/1979, kao i zakona o izmjenama i dopunama 1419/1984, 2910/2001 i 4285/2014 i 4491/2017⁶³

1. Ko javno podstiče, izaziva ili raspiruje, verbalno ili putem štampe, interneta ili na drugi način, činove nasilja ili mržnje prema licu ili grupi lica ili pripadnicima te grupe koje određuje pripadnost rasi, boja, vjeroispovijest, nasljedno ili nacionalno ili etničko porijeklo, seksualna orijentacija, rodni

60 Kao što je već objašnjeno, ovaj dokument ne sadrži smjernice za procesuiranje kriminalizovanog „govora mržnje“. Njime se takođe ne podržava kriminalizacija izražavanja mržnje, izvan onoga što je definisano članom 20 stav (2) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

61 UN OHCHR, [Plan akcije iz Rabata](#)

62 Član 19, [Principi iz Kamdena o slobodi izražavanja i jednakosti](#); za više informacija, vidjeti Prilog

63 Vidjeti [Grčka: Novim zakonom kriminalizovano negiranje genocida, govor mržnje i drugi rasistički činovi](#), Biblioteka Kongresa, 24. septembar 2014. godine

identitet, rodna karakteristika ili invaliditet, na način kojim se ugrožava javni red i mir i opasnosti izlaže život, fizički integritet i sloboda prethodno pomenutih lica, kazniće se kaznom zatvora u trajanju od tri mjeseca do tri godine i novčanom kaznom u iznosu od 5.000 do 20.000 eura.

2. Ko javno podstiče, izaziva ili raspiruje, verbalno ili putem štampe, interneta ili na drugi način, čine uništenja imovine lica ili grupe lica koje određuje pripadnost rasi, boja, vjeroispovijest, nasljedno ili nacionalno ili etničko porijeklo, seksualna orijentacija, rodni identitet, rodna karakteristika ili invaliditet, na način kojim se ugrožava javni red i mir i opasnosti izlaže život, fizički integritet i sloboda prethodno pomenutih lica, kazniće se kaznom zatvora u trajanju od tri mjeseca do tri godine i novčanom kaznom u iznosu od 5.000 do 20.000 eura.

Važno je da tužioci znaju da na državnom nivou postoji mnogo različitih načina na koje se djela „govora podstrekavanja“ mogu operacionalizovati u domaćim krivičnim zakonima i koristiti u istrazi i sudskom postupku. Na primjer, u Planu iz Rabata primijećena je „široko rasprostranjena dihotomija“, odnosno situacija u kojoj (1) počinioci incidenata koji zadovoljavaju prag iz člana 20 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima „ne budu krivično gonjeni i kažnjeni“, a da se pritom dešava (2) „progon manjina pod plaštom domaćih propisa o podstrekavanju“ koji su nekada veoma jasni.⁶⁴

Na primjer, specijalna izvjestiteljka u Izvještaju za Savjet za ljudska prava o Bivšoj jugoslovenskoj republici Makedoniji iz 2009. godine⁶⁵ navodi da je po njenom mišljenju došlo do zloupotrebe člana 319 Krivičnog zakonika⁶⁶ na štetu jednog vjerskog lidera, vladike Jovana (Zoran Vraniškovski).⁶⁷ Domaći sudovi su 2004. godine utvrdili da je optuženi napuštanjem Makedonske pravoslavne crkve i osnivanjem Pravoslavne ohridske arhiepiskopije stvorio podjelu koja je **dovela do**

64 [Plan akcije iz Rabata](#) o zabrani zagovaranja nacionalne, rasne ili vjerske mržnje koja čini podstrekavanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje, Zaključci i preporuke sa četiri regionalne ekspertske radionice koje je 2011. godine organizovao OHCHR, A/HRC/22/17/Add.4, str. 7, Maroko, 5. oktobar 2012. godine

65 [Izvještaj Specijalne izvjestiteljke za slobodu vjeroispovijesti ili uvjerenja, Asme Jahangir, UN HRC, A/HRC/13/40/Add.2](#), 28. decembar 2009, stav 47

66 Krivični zakonik Sjeverne Makedonije, „član 319 (Podstrekavanje mržnje, razdora ili netrpeljivosti na nacionalnoj, vjerskoj ili drugoj diskriminatornoj osnovi) 1. Ko silom, maltretiranjem, ugrožavanjem bezbjednosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih, vjerskih i drugih simbola, spaljivanjem, uništavanjem ili nanošenjem drugog oštećenja zastavi Republike Makedonije ili zastavama drugih država, oštećenjem tuđih objekata, skrnavljenjem spomenika, grobova ili na drugi diskriminatoran način, posredno ili neposredno, prouzrokuje ili podstakne mržnju, razdor ili netrpeljivost na osnovu roda, rase, boje kože, pripadnosti marginalizovanim grupama, etničke pripadnosti, jezika, nacionalnosti, društvenog porijekla, vjeroispovijesti, drugih uvjerenja, obrazovanja, političkog opredjeljenja, ličnog ili društvenog statusa, psihičkog ili fizičkog invaliditeta, starosne dobi, porodičnog ili bračnog statusa, imovinskog statusa, zdravstvenog stanja, ili na drugom osnovu predviđenom zakonom o ratifikovanom međunarodnom ugovoru, kazniće se kaznom zatvora u trajanju od jedne do pet godina“ (na makedonskom jeziku, nezvaničan prevod).

67 [Izvještaj Specijalne izvjestiteljke za slobodu vjeroispovijesti ili uvjerenja, Asme Jahangir, dodatak, Posjeta Bivšoj jugoslovenskoj republici Makedoniji, A/HRC/13/40/Add.2](#), st. 47-48

vjerske mržnje, razdora i netrpeljivosti.⁶⁸ Međutim, činjenica da je osuđen za podstrekavanje mržnje prema sebi od strane onih koji ne dijele ista uvjerenja prokomentarisana je kao „zaprepašćujuća“⁶⁹, budući da je za „govor podstrekavanja“ neophodno da onaj koji govori ima namjeru da javno promoviše mržnju prema ciljnoj grupi (Princip iz Kamdena 12.1), odnosno da postoji triangularan odnos⁷⁰ između govornika, publike i mete govora. Kancelarija ODIHR je, uz učešće eksperata svog Panela eksperata za slobodu vjeroispovijesti ili uvjerenja, takođe izrazila bojazni u pogledu pristupa koji je zauzeo sud.⁷¹

Kako navodi Specijalna izjaviteljica UN za slobodu vjeroispovijesti ili uvjerenja, „rizik od širokog tumačenja i selektivne primjene zakonskih odredbi kojima se zabranjuje „govor mržnje“ od strane nadležnih organa naglašava važnost korišćenja nedvosmislenih izraza i osmišljavanja djelotvornih mehanizama zaštite od zloupotrebe zakona. (...) Pravna nesigurnost do koje dovodi široka formulacija odredbi o podstrekavanju može obeshrabriti pojedince da ostvaruju svoju slobodu izražavanja, kao i slobodu vjeroispovijesti ili uvjerenja, na primjer, kroz uticaj na njihovu sposobnost da promijene svoju vjeroispovijest, osnuju nove vjerske ili organizacije zasnovane na uvjerenju, ili da iskažu svoju vjeroispovijest ili uvjerenje molitvom, poštovanjem, praktikovanjem i podučavanjem u skladu sa sopstvenim uvjerenjima.“⁷²

2.2.2 DRUGA DJELA KRIMINALIZOVANOG „GOVORA MRŽNJE“

Pored odredbi koje se primjenjuju za procesuiranje djela „govora podstrekavanja“, u nekim krivičnim zakonima nalaze se i odredbe relevantne za procesuiranje drugih kriminalizovanih oblika „govora mržnje“. U ovoj cjelini nalaze se primjeri tih odredbi, kao i upućivanje na odabrane segmente međunarodnog okvira, kako bi tužiocima bilo lakše da lociraju relevantne odredbe o kriminalizovanom „govoru mržnje“, kao i da ih razlikuju od onih o zločinima iz mržnje.⁷³

68 Prvostepeni sud u Bitolju utvrdio je da je vladika Jovan „podstakao mržnju prema sebi i svojim pratiocima. Naknadni revolt i netrpeljivost potekli su od povrede vjerskih osjećanja ljudi, koji su zahtijevali intervenciju državnih organa. Njemu je čak i priječeno napadom.“ Vidjeti *Vraniškoski protiv „Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije“*, predstavka br. 37973/05, 26. maj 2009. godine

69 Hajner Bilefeld, Nazila Ganea i Majkl Viner, Sloboda vjeroispovijesti ili uvjerenja: Komentari na međunarodno pravo, Oxford University Press, 2016., str. 497

70 Plan akcije iz Rabata, dodatak, stav 29; Strategija i Plan akcije Ujedinjenih nacija za govor mržnje, Detaljne smjernice za implementaciju za terenske kancelarije Ujedinjenih nacija, UN, 2020., str. 13

71 Mišljenje na predmet vladike Jovana (Zorana Vraniškovskog), Mišljenje br: FORB – MK/035/2005, Panel eksperata za FORB/1U, 27. jul 2005, stav 8

72 Izvještaj Specijalne izjaviteljke za slobodu vjeroispovijesti ili uvjerenja, Asme Jahangir, dodatak, Posjeta Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji, A/HRC/13/40/Add.2, st. 48 i 60.

73 Kao što je već objašnjeno, ni ova cjelina, ni generalno ovaj vodič ne pružaju smjernice o tome kako procesuirati kriminalizovani „govor mržnje“. Njima se takođe ne podržava kriminalizacija izražavanja mržnje, izvan onoga što je definisano članom 20 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

Djela negiranja genocida, zločina protiv čovječnosti i značajnog umanjivanja

Nekoliko zemalja kriminalizovalo je negiranje Holokausta⁷⁴ bez propisivanja uslova da isto vodi ka podstrekavanju na mržnju ili nasilje. Ovakva rješenja su, na primjer, u suprotnosti sa Okvirnom odlukom EU, kojom se predviđa kriminalizacija samo onih vrsta djela koja su izvršena na način da se podstrekuje na nasilje ili mržnju prema grupi lica ili članu takve grupe koju određuje „rasa“, boja, vjeroispovijest, nasljedno ili nacionalno ili etničko porijeklo.⁷⁵

Primjeri odredbi o negiranju genocida, zločina protiv čovječnosti i značajnom umanjivanju⁷⁶

Članom 6 Vanredne uredbe br. 31 Rumunije⁷⁷ propisano je sljedeće: „Poricanje, osporavanje, odobravanje, opravdavanje ili umanjivanje na očigledan način bilo kojim javnim putem Holokausta ili posljedica istog kažnjava se kaznom zatvora u trajanju od šest mjeseci do tri godine ili novčanom kaznom.“ Isto se odnosi i na genocid, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine. Ako se za vršenje pomenutih djela koristi računarski sistem, propisana je kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina.

U Francuskoj je Zakonom *Gayssot*⁷⁸ kriminalizovano djelo „osporavanja“ zločina protiv čovječnosti u skladu sa članom 6 Povelje Međunarodnog vojnog suda dodate Sporazumu iz Londona iz 1945. godine. U Austriji, u skladu sa članom 3 Zakona o zabranama⁷⁹, ko „javno poriče, trivijalizuje, odobrava ili nastoji da opravda nacionalsocijalistički genocid ili druge nacionalsocijalističke zločine protiv čovječnosti“ kazniće se kaznom zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina. Ako je ovo djelo izvršeno u štampanom obliku, putem radija ili drugog medija ili na način kojim je postalo dostupno velikom broju ljudi, propisana je kazna zatvora u trajanju od jedne do deset godina. U najtežim slučajevima, propisuju se kazna zatvora od deset do dvadeset godina.

74 Radna definicija iskrivljavanja i negiranja Holokausta, IHRA

75 Vidjeti Evropski savjet EU, Okvirna odluka 2008/913/PUP, član 1(c) i član 1(d)

76 Negiranje Holokausta u krivičnom pravu, Informativni dokument Evropskog savjeta, januar 2022. godine

77 Rumunija, ORDONANTA DE URGENTA br. 31 (Vanredna uredba br. 31), 13. mart 2022. godine, član 6, u skladu sa izmjenama i dopunama Zakona br. 217 od 23. jula 2015. godine (na rumunskom jeziku, nezvaničan prevod)

78 Francuska, *Loi n° 90-615 du 13 juillet 1990 tendant à réprimer tout acte raciste, antisémite ou xénophobe* (Zakon br. 90-615 od 13. jula 1990. godine o suzbijanju svih činova rasizma, antisemitizma ili ksenofobije) (na francuskom jeziku, nezvaničan prevod).

79 Austrija, *Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Verbotsgesetz 1947, Fassung vom 17.10.2024*, (Zakon o zabranama iz 1947., prečišćena verzija saveznog zakona od 13. oktobra 2024. godine (na njemačkom jeziku, nezvaničan prevod)

Djela širenja materijala u javnosti

Okvirnom odlukom EU države članice se takođe upućuju da zakonom zabrane javno širenje ili distribuciju letaka, slika ili drugog materijala kojim se podstiče mržnja ili nasilje. Međutim, nije svim važećim krivičnim zakonima država članica EU propisan uslov da se konkretnim širenjem podstiče mržnja ili nasilje. Na primjer, danski krivični zakonik sadrži djelo širenja materijala, koje nije eksplicitno povezano sa podstrekavanjem na nasilje ili mržnju.

Primjer odredbe kojom se kriminalizuje širenje rasističkih (i drugih) saopštenja ili izjava

Član 266 b Krivičnog zakonika Danske⁸⁰

Ko **javno ili namjerno širi izjave ili drugu vrstu saopštenja** putem kojih se drugim licima upućuju prijetnje, uvrede ili se druga lica ponižavaju na ovaj način zbog njihove **rase, boje, nacionalnog ili etničkog porijekla ili vjeroispovijesti, invaliditeta, ili zbog njihove seksualne orijentacije, rodnog identiteta, rodnog izražavanja ili polnih karakteristika** ove grupe, kazniće se novčanom kaznom ili kaznom zatvora u trajanju od dvije godine.

Djela klevete

Krivično djelo kleveta na štetu lica ili grupe na osnovu određenih karakteristika može se naći u domaćim krivičnim zakonima. Međutim, međunarodni standardi ne zahtijevaju, niti preporučuju kriminalizaciju klevete.⁸¹

Primjer odredbe o kleveti

Član 355 Krivičnog zakonika Češke Republike⁸²

(1) Ko javno iznese klevetu na račun

- a) nacije, njenog jezika, rase ili etničke grupe, ili

⁸⁰ Danska, [Bekendtgørelse af straffeloven](#) (Krivični zakonik), (na danskom jeziku, nezvaničan prevod)

⁸¹ Pregled i analiza savremenih pristupa kriminalizaciji klevete i uvrede u regionu OEBS-a dostupni su u dokumentu [Propisi o kleveti i uvredi u regionu OEBS-a](#), Skot Grifen.

⁸² Češka Republika, [Zákon trestní zákoník](#) (Krivični zakonik), (na češkom jeziku, nezvaničan prevod)

- b) grupe lica zbog njihove stvarne ili percipirane rase, pripadnosti etničkoj grupi, nacionalnosti, političkih uvjerenja, vjeroispovijesti ili zbog toga što stvarno ili navodno nemaju vjeroispovijest,

kažnjava se kaznom zatvora u trajanju do dvije godine.

Djela uvrede sa motivom pristrasnosti

Tužiocima na državnom nivou stoje na raspolaganju različiti oblici odredbi kojima se kriminalizuje uvreda sa motivom pristrasnosti. Pored toga, nekada su relevantne odredbe o uvredi dostupne samo u građanskom pravu, ili sasvim izostaju.

Članom 5 Dodatnog protokola uz Konvenciju o visokotehnološkom kriminalu⁸³ propisano je da „1. Svaka strana ugovornica donosi zakonodavne i druge mjere, neophodne da bi se kao krivično djelo u domaćem pravu propisalo, kada je učinjeno s namjerom i protivpravno: javno vrijeđanje, preko računarskog sistema, (i) lica zbog toga što pripadaju grupi koja se razlikuje po rasi, boji, nasljednom, nacionalnom ili etničkom porijeklu, kao i vjeri ako se koriste kao izgovor za bilo koji od ovih faktora; ili (ii) grupe lica koja se razlikuje po bilo kojoj od ovih osobina. 2. Strana ugovornica može da: a. uslovi da djelo iz stava 1 ovog člana kao posljedicu ima da lice ili grupa lica iz stava 1 ovog člana budu **izloženi mržnji, preziru ili poruzi**; ili b. zadrži pravo da, u cjelini ili djelimično, ne primjenjuje stav 1 ovog člana.“

U stavu 11 Preporuke Komiteta ministara Savjeta Evrope državama članicama o suzbijanju „govora mržnje“⁸⁴, preporučuje se propisivanje krivične odgovornosti za seksističke i LGBTI-fobne javne uvrede **pod uslovima kao što su oni koji se konkretno propisuju za uvrede na internetu** u prethodno pomenutom Dodatnom protokolu uz Konvenciju o visokotehnološkom kriminalu.

Primjer odredbe o uvredi

U skladu sa članom 448 Krivičnog zakonika Belgije,⁸⁵ „ko **uvrijedi osobu** bilo činjenicama, ili pisanjem, slikama ili simbolima, u jednoj od okolnosti navedenih u članu 44, kazniće se kaznom zatvora u trajanju od osam dana

⁸³ Dodatni protokol uz Konvenciju o visokotehnološkom kriminalu koji se odnosi na inkriminaciju djela rasističke i ksenofobične prirode izvršenih preko računarskih sistema, uvreda motivisanih rasizmom i ksenofobijom, Savjet Evrope, Strazbur, 2003. godine

⁸⁴ Preporuka CM/Rec (2022) 16 Komiteta ministara državama članicama o suzbijanju govora mržnje, Savjet Evrope, stav 11(d)

⁸⁵ Krivični zakonik Belgije

do dva mjeseca i novčanom kaznom u iznosu od dvadeset šest (eura) do pet stotina (eura), ili samo jednom od ove dvije kazne.“

U članu 444 Krivičnog zakonika Belgije navodi se da se „počinilac kažnjava kaznom zatvora u trajanju od osam dana do jedne godine i novčanom kaznom u iznosu od dvadeset šest (eura) do dvije stotine (eura) onda kada su se navodi uputili na skupovima ili javnim mjestima, ili u prisustvu više lica, na mjestu koje nije javno, ali je otvoreno za određeni broj lica koja imaju pravo da se na njemu okupljaju ili ga posjećuju, ili na bilo kojem mjestu, u prisustvu uvrijeđenog lica i pred svjedocima.“

U skladu sa članom 453 Krivičnog zakonika Belgije, „minimalna kazna za klevetu i uvredu može se udvostručiti ako su ova djela motivisana mržnjom, preziranjem ili animozitetom prema licima zbog njihove pretpostavljene rase, boje kože, nasljeđa, nacionalnog ili etničkog porijekla, rođenja, godina, imovine, vjerskih ili filozofskih uvjerenja, sadašnjeg ili budućeg zdravstvenog stanja, invaliditeta, jezika, političkih uvjerenja, sindikalnih uvjerenja, fizičkih ili genetskih karakteristika ili društvenog porijekla.“

Kao što je objašnjeno u studiji rađenoj za potrebe Predstavništva OEBS-a za slobodu medija, „termin ‚uvreda‘ nije definisan zakonom, ali se, generalno, sastoji od nepreciznih optužbi koje mogu naškoditi časti osobe. U praksi, za uvredu je takođe neophodan element zle namjere.“⁸⁶

Primjer uvrede sa motivom pristrasnosti i procesuiranja ovog djela (Belgija)⁸⁷

„Učinilac (učinioci) piše rasističke psovke i uvredljive grafite na stepeništu stambene zgrade crnom bojom, i strelicu koja je uperena ka stanu žrtve.“

„Ovo djelo je kvalifikovano kao uvreda u skladu sa čl. 448 i 444 Krivičnog zakonika, učinjeno sa motivom pristrasnosti iz člana 453 istog propisa. Ako procesuiranje djela kao uvrede sa motivom pristrasnosti nije moguće, tužioci treba da nastoje da izaberu djelo kojim se uzima u obzir direktno targetiranje u ovom djelu na koje ukazuje strelica koja je uperena prema stanu žrtve, kao i vjerovatan uticaj na žrtvu. Na primjer, tužioci bi mogli da razmotre kvalifikaciju oštećenje imovine zbog rasne pripadnosti kao otežavajućeg faktora, ili zavisno od okolnosti, prijetnja ili uznemiravanje sa istim otežavajućim faktorom.“

⁸⁶ Skot Griffen, [Propisi u oblasti klevete i uvrede u regionu OEBS-a](#)

⁸⁷ Ovaj primjer objavilo je belgijsko tijelo za jednakost na svom [veb-sajtu](#).

Napomena za tužioce – djela koja se procesuiraju u građanskim i upravnim postupcima⁸⁸

Sredstva građanskog i upravnog prava posebno su relevantna u slučajevima „govora mržnje“ koji ne zadovoljava prag propisan za krivični postupak. U građanskom postupku može se naložiti nadoknada štete, sudska zabrana radi sprečavanja ponavljanja djela, kao i objava saopštenja o tome da su određene izjave predstavljale „govor mržnje“. U upravnom postupku organi uprave mogu preduzeti mjere kojima se obezbjeđuje sprovođenje propisa, poput izricanja novčanih kazni, blokiranja ili brisanja uvredljivog sadržaja, ili ukidanja licenci. Ove mjere mogu se preduzimati paralelno sa krivičnim postupkom ili nezavisno od njega.

Tužioci mogu imati ključnu ulogu u skretanju pažnje žrtvama i njihovim advokatima na postojanje ovih potencijalnih pravnih sredstava, kao i u upućivanju na njih kada je to prikladno.

2.3 DJELA U ZONI PRESJEKA

Ova grupa djela podrazumijeva upućivanje prijetnji i uznemiravanje na javnom mjestu, stvaranje straha, uzbune i uznemirenosti kod drugih lica. U slučaju huliganskog ponašanja, djela se mogu odnositi i na grupno nasilje. Kao što je navedeno u Poglavlju 3 u kojem se nalazi Drvo odlučivanja za tužioce, zavisno od konteksta i okolnosti, ova djela mogu postojati uz djela kriminalizovanog „govora mržnje“, uključujući i podstrekavanje na mržnju ili nasilje. Ključno pitanje na koje treba da odgovore tužioci je da li se ovakvim ponašanjem takođe podstiču drugi na nasilje ili mržnju (uz pomoć testa od šest tačaka iz Plana iz Rabata), u kojem slučaju će relevantni biti faktori koji se odnose na slobodu izražavanja.

U ovoj cjelini takođe se obrađuju djela ispisivanja grafita, s obzrom na to da, zavisno od konteksta i konkretnih svojstava, ovi incidenti mogu u sebi da sadrže zločin iz mržnje, upućivanje uvreda sa motivom pristrasnosti, upućivanje prijetnji ili kriminalizovani „govor mržnje“. Kao što je pojašnjeno u Poglavlju 3, u nekim okolnostima grafiti mogu biti i pokazatelj pristrasnosti koji ukazuje na zločin iz mržnje.

⁸⁸ Eksplanatorni memorandum uz Preporuku CM/Rec(2022)16 Komiteta ministara državama članicama o suzbijanju govora mržnje, Upravni odbor za borbu protiv diskriminacije, diverziteta i inkluziju (CDADI) i Upravni odbor za medije i informaciono društvo (CDMSI), 1434. Sastanak, 11. 13. i 17. maj 2022. godine.

2.3.1 DJELA NARUŠAVANJA REDA I MIRA SA MOTIVOM PRISTRASNOSTI

U ovu grupu djela spadaju činovi govora ili izražavanja za koje je osnovni, neotežani oblik djela propisan krivičnim zakonikom, a sadržaj govora predstavlja cjelokupno djelo. U nekim zemljama, uznemiravanje ili narušavanje mira i druga djela vezana za javni red i mir, kategorišu se kao prekršaji ili administrativni prestupi.

Primjer odredbe o narušavanju mira (javnog reda) sa motivom pristrasnosti

Član 5 Zakona o javnom redu iz 1986. godine - Uznemiravanje, uzbunjivanje ili izazivanje neugodnosti (Ujedinjeno Kraljevstvo (Engleska i Vels))⁸⁹

- (1) Lice je krivo za povredu zakona ako
 - (a) koristi prijeteće (ili uvredljive) riječi ili ponašanje, ili uznemirava, ili
 - (b) prikaže natpis, znak ili drugi vidljivi sadržaj prijeteće (ili uznemirujuće) prirode, koji se nalazi u vidokrugu ili dometu sluha lica kod kojeg je vjerovatno da će izazvati uznemirenost, uzbunu ili neugodnost.“
- (2) Djelo iz ovog člana može se učiniti na javnom ili privatnom mjestu, uz izuzetak da djelo nije učinjeno ako je pomenute riječi ili ponašanje lica koristilo, ili je prikazalo pomenuti natpis, znak ili izložilo drugi vidljivi prikaz unutar stambenog prostora dok je drugo lice takođe u tom ili drugom stambenom prostoru.
- (3) Optuženi u odbrani treba da dokaže
 - (a) da nije postojao razlog zbog kojeg bi smatrao da je u vidokrugu ili dometu sluha bilo lice kod kojeg je to vjerovatno moglo izazvati uznemirenost, uzbunu ili neugodnost, ili
 - (b) da se nalazio unutar stambenog prostora i nije postojao razlog zbog kojeg bi smatrao da bi konkretne riječi ili ponašanje, ili izloženi natpis, znak ili drugi vidljivi prikaz moglo da čuje ili vidi lice izvan tog ili drugog stambenog prostora, ili
 - (c) da je njegovo ponašanje bilo opravdano.
- (4) F2.....
- (5) F2.....

⁸⁹ Ujedinjeno Kraljevstvo, [Zakon o javnom redu, 1986.](#), član 5

- (6) Lice koje je proglašeno krivim za djelo iz ovog člana kažnjava se po skraćenom postupku novčanom kaznom u maksimalnom iznosu nivoa 3 na standardnoj ljestvici.

Članom 31 Zakona o krivičnim djelima i javnom redu i miru iz 1998. godine⁹⁰ propisani su teži oblici ovog i sličnih djela (samostalnih djela) na rasnim i vjerskim osnovama.

Primjer djela remećenja mira (javnog reda)

Dok prolazi kroz gužvu jednom trgovačkom ulicom usred dana, muškarac uzvikuje rasističke i ksenofobne uvrede. Ne upućuje ih nikome konkretno i ne poznaje nikoga ko mu je u blizini. Viče u pravcu i u prisustvu ljudi za koje zna da su oko njega. Nekoliko ljudi na ulici prelazi ulicu da bi ga izbjegli.

U ovom primjeru, navedeni incident zadovoljava nekoliko elemenata djela remećenja javnog reda i mira. Riječi koje koristi su prijeteeće i uznemiravajuće, sve se dešava na javnom mjestu i postoji vjerovatnoća da će se time kod onih koji učinioca mogu da vide i čuju stvoriti uzbuna ili neugodnost. Ovo djelo takođe je očigledno još teže zbog rasističkih osnova.

Ove vrste incidenata obično budu kvalifikovane kao lakši oblici djela protiv javnog reda i mira. U praksi, tužioci moraju podešavati svoj pristup kako bi u obzir uzeli prirodu i uticaj konkretnih djela i postarati se da, kada uz ovakvo ponašanje dođe i do fizičkog napada ili direktne prijetnje, sadržaj uvredljivog ili nasilnog ponašanja takođe bude pažljivo analiziran kao pokazatelj pristrasnosti i potencijalni dokaz za napad (zločin iz mržnje) motivisan pristrasnošću. Tužioci treba da tragaju za dokazima o direktnoj prijetnji, ponašanju poput mahanja oružjem, ili incidentima u kojima su učestvovala grupe prestupnika.

Isto tako, nekada dolazi i do **zloupotrebe** ovih odredbi za procesuiranje težih oblika zločina iz mržnje, kao što je pojašnjeno u Poglavlju 4.

2.3.2 DJELA HULIGANSKOG/NASILNIČKOG PONAŠANJA SA MOTIVOM PRISTRASNOSTI

„Huliganstvo/nasilničko ponašanje“ obično podrazumijeva destruktivno, nasilničko ili nezakonito ponašanje, poput vandalizma, i nasilje koje vrše grupe. Ovo

90 Ujedinjeno Kraljevstvo, [Zakon o krivičnim djelima i javnom redu i miru, član 31](#)

ponašanje uglavnom se povezuje sa nasiljem na sportskim događajima, na primjer, kada fudbalski navijači putuju i prisustvuju utakmicama radi nasilničkog i uznemirujućeg ponašanja. Huliganstvo takođe može da podrazumijeva krivična djela sa motivom pristrasnosti ili da stvori kontekst za ova djela. Na primjer, nasilje ciljano usmjereno na parade ponosa.⁹¹ U nekim zemljama tužioci imaju mogućnost da kvalifikuju neko djelo kao huligansko ponašanje sa motivom pristrasnosti ili da sudu skrenu pažnju na primjenljivu odredbu o otežavajućim okolnostima kako bi se u fazi odmjeravanja kazne uvažio motiv pristrasnosti. Prilikom razmatranja primjenljivosti optužnice za huligansko ponašanje u određenom incidentu, ključno je da tužioci takođe uzmu u obzir da li je u tom incidentu došlo do određenih napada motivisanih pristrasnošću ili drugih zločina iz mržnje. Ako se propusti ovakva identifikacija dodatnih elemenata i shodno tome kvalifikuju djela, žrtve ostaju uskraćene za pravo na djelotvornu istragu i pravo da u potpunosti učestvuju u postupku, čime se i smanjuje njihov pristup specijalizovanoj podršci.

Primjer odredbe o huliganskom ponašanju sa motivom pristrasnosti

Član 287 Krivičnog zakonika Moldavije⁹²

- (1) Huliganstvo, odnosno namjerne radnje kojima se grubo remeti javni red, i pritom vrši nasilje nad ljudima ili se prijeti upotrebom nasilja, pruža nasilni otpor predstavniku organa vlasti ili drugom licu koje suzbija huliganske radnje, kao i radnje koje po sadržaju karakteriše izuzetan cinizam ili posebna nepristojnost, kažnjavaju se novčanom kaznom u iznosu od 550 do 1.050 konvencionalnih jedinica, ili neplaćenim radom u javnom interesu u trajanju od 180 do 240 sati, ili kaznom zatvora u trajanju do tri godine.
- (2) Pomenuta radnja koju izvrše: (...) b) dva ili više lica; c) na teritoriji ili u objektu javne ili privatne zdravstvene ustanove, d) u odnosu na ljekara ili zdravstvenog radnika prilikom vršenja njihovih dužnosti; e) **na osnovu predrasuda**, kažnjava se novčanom kaznom u iznosu od 750 do 1.350 konvencionalnih jedinica ili kaznom zatvora u trajanju do 5 godina.
- (3) Zlonamjerno huliganstvo, odnosno radnje iz stava (1) ili (2), kada se izvrše ili pokušaju izvršiti uz upotrebu oružja ili drugih predmeta radi nanošenja tjelesne povrede ili druge opasnosti po zdravlje, kažnjavaju se zatvorskom kaznom u trajanju od 3 do 7 godina.

91 Vidjeti, na primjer, Huligani napali učesnike LGBT marša u Poljskoj, *New York Times*, 27. jul 2019. godine, video snimak.

92 *Krivični zakonik Moldavije*, CP985/2002, (na rumunskom jeziku, nezvaničan prevod)

Ilustrativan primjer djela huliganstva sa motivom pristrasnosti

U maju 2018. godine, više od 30 maskiranih muškaraca napalo je romske domove u blizini sela Rudne u ukrajinskom regionu Lavov. Napadači su u ovom incidentu palili njihove kuće i fizički ih napali. Policija je medije obavijestila da je napad okvalifikovan kao „huliganstvo“.⁹³

U ovom i sličnim slučajevima, tužilac ima prostora da razmotri optuživanje napadača za podmetanje požara sa motivom pristrasnosti i napad sa motivom pristrasnosti. Ako ih je takođe moguće teretiti za huliganstvo, u skladu sa ukrajinskim Krivičnim zakonikom, opet je na tužiocu da sudu skrene pažnju da se može primijeniti i opšta odredba o pooštavanju kazne kako bi se prepoznalo da je djelo bilo motivisano pristrasnošću (član 67 - Okolnosti koje pooštavaju kaznu).

Član 67 Krivičnog zakonika Ukrajine⁹⁴

1. Za svrhe kažnjavanja, smatra se da su sljedeće okolnosti otežavajuće:
 - 1), 2)....
 - 3) ako je krivično djelo izvršeno na osnovu rasne, nacionalne, vjerske mržnje ili neslaganja, ili na osnovu rodnog identiteta;**
 - (4) – (13)....

2.3.3 GRAFITI

Iako pisanje grafita nije djelo koje se često uređuje nacionalnim krivičnim zakonima, zavisno od njihovog konteksta i konkretnih svojstava, ovi incidenti mogu da sadrže zločin iz mržnje, uvredu sa motivom pristrasnosti, prijetnju ili kriminalizovani „govor mržnje“. Na primjer, rasistički grafiti na zidu možda se najbolje mogu okvalifikovati kao zločin iz mržnje, poput težeg oblika „oštećenja imovine“. S druge strane, sadržaj samih grafita, njihov kontekst i mjesto, uključujući i to kako time utiče na njihovo potencijalno širenje i vjerovatnoću štete, mogli bi ukazati na kvalifikaciju podstrekavanja na mržnju ili nasilje. Druga mogućnost, pojašnjena u Dijelu 2.2.1, odnosi se na kvalifikaciju grafita na zidu stana žrtve kao uvrede sa motivom pristrasnosti. Slični grafiti ciljano pisani protiv određenog lica ili grupe mogli bi se kvalifikovati kao prijetnja sa motivom pristrasnosti. Kao što je navedeno u Poglavlju 3, u određenim okolnostima grafiti takođe mogu biti pokazatelj pristrasnosti za zločin iz mržnje. Tužioci treba da pogledaju Poglavlje 5 koje se odnosi na potrebe žrtava.

93 Džonatan Li, [Romi vatrom istjerani iz domova u eskalaciji nasilja u Ukrajini](#), Evropski centar za romska prava, 12. maj 2018. godine. Ovaj slučaj takođe se pominje u dokumentu [Razumijevanje zločina iz mržnje nad Romima i rješavanje bezbjednosnih potreba zajednica Roma i Sintija](#), OEBS/ODIHR, 18. maj 2023. godine, str. 17

94 [Krivični zakonik Ukrajine](#), posljednje izmjene i dopune od 4. juna 2021. godine

Primjer grafita

Na zidu jedne škole u Šibeniku u Hrvatskoj ispisani su antisrpski grafiti, svastike i sadržaj kojim se poziva na ubijanje srpske djece. Neki od izraza koji su korišćeni su „ubili Arkana, pa Cecu...ubiti srpsku djecu“, „ubiti Srbina, Vukovar – nikad ВУКОВАР“. ⁹⁵ Jedan od grafita bila je i svastika sa 1986. godinom upisanom u četiri ugla ovog krsta.

Tužilac je incident okvalifikovao u skladu sa članom 235 Krivičnog zakonika Hrvatske kao „oštećenje tuđe stvari“, počinjeno iz niskih pobuda. ⁹⁶

U članu 325 hrvatskog Krivičnog zakonika propisano je sljedeće krivično djelo: „Javno podstrekavanje na nasilje i mržnju“ ⁹⁷ U ovim slučajevima, na tužiocu je da razmotri da li su određeni grafiti ili vandalizam ciljano namijenjeni grupi koja posjeduje konkretni objekat, u kom slučaju je vjerovatnoća da se radi o zločinu iz mržnje veća, ili je to izražavanje namijenjeno javnosti radi podstrekavanja drugih na mržnju, diskriminaciju ili nasilje. Ako je tako, tužioci treba da razmotre odredbe domaćih propisa, raspoloživu sudsku praksu i testove sa pragovima iz Plana iz Rabata prilikom utvrđivanja da li je u ovom slučaju prikladno učinioce teretiti za podstrekavanje na mržnju.

95 Arkan je bio komandant srpskih snaga tokom sukoba na Balkanu. Ceca je bila njegova supruga. ВУКОВАР je naziv grada na cirilici, srpskom pismu. Vukovar je grad na granici sa Srbijom koji je bio poprište svirepih zločina koje je 1991. godine, tokom balkanskog sukoba, počinila srpska vojska.

96 Hrvatska, Kazneni zakon (Krivični zakonik), član 235 (1) „Ko ošteti, uništi, izobliči ili učini neupotrebljivom tuđu stvar, kazniće se kaznom zatvora do dvije godine...(3) Ako je počinilac krivično djelo iz stava 1 ili 2 ovog člana počinio iz **niskih pobuda** ...kazniće se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.“ (Na hrvatskom jeziku, nezvaničan prevod).

97 *Ibid*, član 325 (Javno podstrekavanje na nasilje i mržnju), „(1) Ko putem štampe, radija, televizije, računarskog sistema ili mreže, na javnom skupu ili na drugi način, javno podstiče ili javnosti učini dostupnim letke, slike, ili druge materijale kojima se poziva na nasilje ili mržnju usmjerenu prema grupi ljudi ili pripadniku grupe zbog njihove rasne, vjerske, nacionalne ili etničke pripadnosti, jezika, porijekla, boje kože, pola, seksualnog opredjeljenja, rodnog identiteta, invaliditeta ili drugih osobina kazniće se kaznom zatvora do tri godine.“ (Na hrvatskom jeziku, nezvaničan prevod).

3 Drvo odlučivanja za tužioce

Ovo drvo odlučivanja namijenjeno je stručnjacima koji su već osposobljeni za identifikaciju i procesuiranje zločina iz mržnje. Njime se nastoje naglasiti ključne razlike u tužilačkoj praksi između djela koja spadaju u grupu zločina iz mržnje i onih koja se odnose na kriminalizovani „govor mržnje“, kao i predstaviti pitanja koja tužioce usmjeravaju u primjeni domaćih odredbi. Ovo drvo ne može se primijeniti na sve situacije, i tada tužioci sopstvenim rasuđivanjem na odgovarajući način primjenjuju domaće propise. Za više informacija o osnovama koncepta zločina iz mržnje, vidjeti prethodno Poglavlje 1 i smjernice kancelarije ODIHR o procesuiranju djela počinjenih iz mržnje.⁹⁸ U ovoj cjelini čitaoci mogu naći strukturu drveta odlučivanja, pa je treba čitati paralelno sa grafičkim prikazom samog drveta.

Drvo odlučivanja počinje od tačke u kojoj se određeni predmet uputi tužiocu. Zavisno od pravnog sistema, ovlašćenja i uloge tužioca, to se može desiti u nekom momentu tokom ili pri kraju istrage, ili u momentu optuživanja. U ovoj fazi je u procesu istrage najvjerojatnije već identifikovano potencijalno krivično djelo koje ukazuje na potencijalnu optužbu. To krivično djelo može biti bilo koje u krivičnom zakoniku.

Žrtve ne prijavljuju sve zločine iz mržnje, koji isto tako nekada ne budu identifikovani niti zabilježeni kao takvi od strane policijskih inspektora. Da bi se smanjio rizik od neprijavlivanja i neevidentiranja, ovim instrumentom nastoji se stvoriti neka vrsta „šire mreže“ za hvatanje potencijalnih zločina iz mržnje kroz postavljanje otvorenih pitanja i podstrekavanje korišćenja pokazatelja pristrasnosti (vidjeti Pitanje 1 u nastavku).

Pitanja 1-3 treba da pomognu tužiocima u radnjama

- utvrđivanja eventualnog postojanja mržnje, pristrasnosti ili predrasude, i
- utvrđivanja da li dokazi o mržnji ili pristrasnosti ukazuju na kvalifikaciju zločina iz mržnje ili kriminalizovanog „govora mržnje“.

98 OEBS/ODIHR, *Procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje*

1: Da li je u incidentu prisutna mržnja, pristrasnost ili predrasuda?

Svrha ovog pitanja je da obuhvati što širi spektar, što je naročito važno za identifikaciju, evidentiranje i reagovanje na zločine iz mržnje.

Kao što je objašnjeno u Poglavlju 1, prisustvo mržnje, pristrasnosti ili predrasuda biće očiglednije u slučajevima kriminalizovanog „govora mržnje“. Kada su u pitanju slučajevi zločina iz mržnje, inspektori i tužioci nekada moraju biti u bliskoj koordinaciji da bi identifikovali i obradili dokaze o motivu pristrasnosti. U najranijoj fazi, preporučuje se korišćenje pokazatelja pristrasnosti radi otkrivanja mogućih dokaza o pristrasnosti. Po mogućnosti, ove testove treba da razmotre i primijene i tužioci.

Pokazatelji pristrasnosti: pregled⁹⁹

Pokazatelji pristrasnosti su „objektivne činjenice, okolnosti ili obrasci prisutni u krivičnom djelu (ili više njih) koji, samostalno ili povezani sa drugim činjenicama ili okolnostima, ukazuju da su djela počinioca bila djelimično ili u cjelosti motivisana nekim oblikom pristrasnosti.“¹⁰⁰ Kao takvi, ovi pokazatelji ključno su sredstvo za identifikaciju zločina iz mržnje.

Najčešći pokazatelji pristrasnosti mogu se svrstati u osam kategorija navedenih u nastavku. Vjerovatno je da će u potencijalnom predmetu zločina iz mržnje postojati više od jednog pokazatelja pristrasnosti. Ovi pokazatelji takođe se mogu javljati u različitim oblicima, zavisno od vrste zločina iz mržnje. Godišnji izvještaji kancelarije ODIHR o zločinima iz mržnje odnose se na incidente rasističkih i ksenofobičnih, antiromskih, antisemitističkih, antimuslimanskih, antihrišćanskih i drugih zločina iz mržnje zasnovanih na vjeroispovijesti ili uvjerenju, rodnoj pripadnosti, pripadnosti LGBT grupi, kao i invaliditetu.¹⁰¹

⁹⁹ Vidjeti [Korišćenje pokazatelja pristrasnosti, Praktična alatka za policiju](#), OEBS/ODIHR, 28. maj 2019. godine

¹⁰⁰ Model protokola države Masačusets za istrage krivičnih djela motivisanih pristrasnim stavovima; citirano u: [Prikupljanje podataka o zločinima iz mržnje i mehanizmi monitoringa: Praktični vodič](#), OEBS/ODIHR, 29. septembar 2014. godine, str. 15

¹⁰¹ [Zbirka dokumenata sa činjenicama o krivičnim djelima iz mržnje](#), OEBS/ODIHR; [Izvještaj kancelarije ODIHR o krivičnim djelima iz mržnje](#)

Percepcija žrtve i svjedoka

Čak i kada ne postoje drugi pokazatelji pristrasnosti, od ključnog je značaja kako žrtve ili svjedoci doživljavaju krivično djelo koje su doživjeli. Premda nekada možda neće biti u stanju da precizno ukažu na faktore zbog kojih smatraju da su radnje počinioca bile motivisane pristrasnošću, njihov utisak o samom napadu ne može se odbaciti. Zapravo, inspektori i tužioci često će pronaći druge pokazatelje pristrasnosti koji potvrđuju njihovu percepciju.

Komentari, pisane izjave, gestovi ili grafiti

Počinioci zločina iz mržnje često svoje predrasude jasno izraze prije, tokom ili nakon samog djela. Oni koji počine zločin iz mržnje generalno žele da pošalju poruku žrtvama i drugima, a ove poruke, od izgovorenih uvreda, gestikulacije do grafita, kao i objavljivanja sadržaja na internetu, predstavljaju snažne pokazatelje motiva pristrasnosti.

Razlike između počinioca i žrtve po osnovu etničke pripadnosti, vjeroispovijesti ili kulture

Razlike između počinioca i žrtve mogu biti pokazatelj pristrasnosti. To je naročito istinito kada se žrtve očigledno mogu identifikovati kao pripadnici određene grupe. Pomenuti osnovi za identifikaciju mogu biti njihova boja kože, oblačenje u skladu sa religijom, poput muslimanke koja nosi maramu na glavi, ili druga garderoba poput one sa znakom duge kojom se podržava pokret za jednakost LGBTI zajednice.

Organizovane grupe koje šire mržnju

Premda organizovane grupe nijesu počinioci svih zločina iz mržnje, njihovi pripadnici ili lica povezana sa njima često učestvuju u izvršenju ovih djela.

Mjesto i vrijeme

Mjesto i vrijeme incidenta mogu biti značajan pokazatelj pristrasnosti. Određene lokacije i vrijeme mogu biti relevantni za zajednicu koja je bila meta napada ili na neki način sa njom povezani. Budući da počinioci ovih djela nekada svoje radnje opravdavaju nacionalističkim ideologijama, značajni datumi i lokacije povezani sa dominantnom kulturom, religijom ili čak i državnim praznicima takođe mogu biti kontekst za zločin iz mržnje.

Obrasci prethodnih krivičnih djela/incidenata sa motivom pristrasnosti

Ako je određeno lice već bilo meta krivičnog djela sa motivom pristrasnosti, potrebno je pažljivo razmotriti potencijalni motiv pristrasnosti. Ako je u nekoj oblasti već ranije uočen sličan *modus operandi*, ako je došlo do naglog porasta broja incidenata sa motivom pristrasnosti ili je neka grupa dobila prijetnje, sve to treba da probudi sumnju na motiv pristrasnosti. Slično tome, ako su osumnjičeni već evidentirani kao učesnici krivičnih djela sa motivom pristrasnosti, to treba smatrati pokazateljem pristrasnosti.

Priroda napada

Budući da su zločini iz mržnje obično djela sa porukom, odnosno imaju za cilj da zastraše druge ljude koji imaju istu zaštićenu karakteristiku kao i žrtva (ili više njih), obično se vrše uz ozbiljan stepen nasilja, štete i brutalnosti. Kao izraz superiornosti nad ciljano biranom grupom i odbacivanja te grupe, zločini iz mržnje takođe mogu podrazumijevati i ponižavajuće postupanje sa ciljem da se naruši dostojanstvo žrtava.

Odsustvo drugih motiva

Počinioci zločina iz mržnje obično biraju žrtvu kao „predstavnik“ svoje grupe. Izbor žrtve, prema tome, nekada djeluje nasumičan. Pored toga, budući da ne postoji povezanost između počinioca i žrtve, nekada nijedan motiv nije očišćen. U ovim slučajevima ne treba odbaciti mogućnost postojanja motiva pristrasnosti.

Važno je uzeti u obzir percepciju žrtve kao ključni pokazatelj pristrasnosti. Dobrom praksom smatra se evidentiranje slučajeva u kojima su žrtve imale doživljaj da je postojala pristrasnost, čak iako nema dovoljno dokaza za unošenje ovog motiva u optužnicu ili za njegovo kasnije iznošenje u momentu odmjeravanja kazne. Pored toga, smatra se da je dobra policijska, a kad je to odgovarajuće, i tužilačka praksa da se uvaži percepcije žrtve o tome da je u pitanju zločin iz mržnje, kao i da se ona uputi organizaciji koja pruža specijalizovanu podršku, ako je takva organizacija dostupna. Način na koji policija i tužilaštvo reaguju na navode žrtve i zajednica o tome da je određeno djelo motivisano pristrasnošću može da ima dugotrajan uticaj. Neodgovarajuća reakcija može dovesti do dodatne štete po pojedinca, sekundarne viktimizacije, kao i dugotrajne štete po povjerenje zajednice, što na kraju dovodi do manjeg broja prijavljenih zločina iz mržnje.

Ako je odgovor na Pitanje 1 pozitivan, tužioci treba da provjere da li je žrtva (ili više njih) upućena službi za specijalizovanu podršku i, ako je to potrebno, advokatu.

Ako tužilac očekuje da će tražiti da žrtva dostavi dokaze ako se nastavi sa radom na predmetu, nije prerano da se u istom momentu razmotri potreba za procesnim i drugim aranžmanima. Tužioci takođe mogu u Poglavlju 5 naći dodatne smjernice u vezi sa potrebama žrtava.

Ako je odgovor na Pitanje 1 negativan, ili ako tužilac nije siguran, savjetuje mu se da ponovo izvrši analizu, posebno ako žrtva ili svjedok djelo doživljavaju kao zločin iz mržnje ili kao djelo za koje je motiv bio pristrasnost. Takođe je potrebno razmotriti savjetovanje sa iskusnijim kolegama ili, ako je to moguće, specijalistom za zločine iz mržnje. Ako je, i nakon pažljivog razmatranja, odgovor negativan, onda se ne radi o zločinu iz mržnje niti kriminalizovanom „govoru mržnje“, pa je potrebno nastaviti rad na predmetu u skladu sa domaćim propisima i procedurama.¹⁰²

Napomena za tužioce – reakcija kroz građanski i upravni postupak

U slučajevima kada je prisutna mržnja ili pristrasnost, ali nije zadovoljen prag potreban za kvalifikaciju djela kao krivičnog, važno je zapamtiti da i manje ozbiljna djela mogu da ukažu na rizik od eskalacije u teže krivične prestupe i takođe dovedu do značajne štete po žrtve. Tužioci treba da rade u koordinaciji sa žrtvama i njihovim advokatima i drugim relevantnim subjektima, poput tijela za jednakost, medijskih regulatora ili drugih organa, koji mogu reagovati na ovakva djela u skladu sa građanskim ili upravnim pravom.

2: Da li se u incidentu koristio pristrasan govor ili izražavanje?

„Pristrasno izražavanje“ može biti verbalno, putem gestikulacije ili u pisanom obliku (uključujući sadržaje na internetu ili grafite).

Tužioci treba da razmotre eventualno postojanje izražavanja mržnje ili pristrasnosti. U ovom momentu, nije nužno analizirati da li sami sadržaj izražavanja zadovoljava prag krivičnog djela (to postaje predmet razmatranja od Pitanja 3 pa nadalje). Ukoliko nema očiglednog izražavanja pristrasnosti ili mržnje, tužioci bi mogli još jednom sagledati okolnosti da bi utvrdili postoje li u konkretnom djelu neki drugi pokazatelji pristrasnosti ili predrasuda, kao što je prethodno navedeno pod tačkom 1.

Ako je odgovor pozitivan, treba preći na Pitanje 3.

¹⁰² Smjernice ili komentari za procesuiranje djela koja nijesu krivična djela počinjena iz mržnje niti kriminalizovani „govor mržnje“ ne spadaju u domen ovog vodiča.

Ako je odgovor negativan, ali su pod Pitanjem 1 identifikovani drugi pokazatelji pristrasnosti, treba preći na Pitanje 4.

3: Da li bi konkretan incident predstavljao krivično djelo ako bi se zanemarilo pristrasno izražavanje?

Zločini iz mržnje su krivična djela počinjena sa motivom pristrasnosti. „Pristrasnost“ se manifestuje kroz činjenicu da je počinilac namjerno birao lice ili imovinu zbog jednog ili više identitetskih svojstava ili izrazio animozitet u odnosu na ova svojstva tokom izvršenja djela. To znači da je, i ako ne bi postojao element pristrasnosti, svakako izvršeno određeno krivično djelo u skladu sa krivičnim zakonikom, kao što je npr. napad. S druge strane, u slučaju kriminalizovanog „govora mržnje“, sam sadržaj izražavanja čini krivično djelo. Drugim riječima, ako se odstrani pristrasno izražavanje, nema krivičnog djela. Ove situacije su dodatno pojašnjene u Poglavlju 1.

Ako je odgovor pozitivan, incident vjerovatno predstavlja zločin iz mržnje. Ako je odgovor negativan, incident vjerovatno podrazumijeva neki oblik kriminalizovanog „govora mržnje“.

Za zločine iz mržnje...

4: O kojem krivičnom djelu se radi? Šta je osnovno djelo?

4a: Osnovno djelo ne podrazumijeva govor ili izražavanje

Ova djela obično su krivična djela koja se uobičajeno nalaze u domaćim krivičnim zakonima, poput raznih oblika fizičkih i seksualnih napada, ubistva i oštećenja imovine.

4b: Osnovno djelo podrazumijeva govor ili izražavanje

Krivična djela poput upućivanja prijetnji vrše se putem govora ili izražavanja, na primjer, upućivanje prijetnje smrću ili teškom ozljedom ili zlostavljanjem. Drugim riječima, ova djela i dalje predstavljaju krivična djela i ako se zanemari pristrasno izražavanje; samo osnovno djelo takođe se vrši kroz izražavanje.

5: Identifikacija, prikupljanje i evidentiranje dokaza o motivu pristrasnosti

U ovoj fazi tužioci mogu da se vrate na dokaze o pokazateljima pristrasnosti koji su identifikovani u Pitanjima 1 i 2 i da, ako je to odgovarajuće, u saradnji sa policijom pripreme dokaze o motivu pristrasnosti koji se mogu izložiti na sudu. Ovi koraci detaljno su analizirani u drugim smjernicama kancelarije ODIHR.¹⁰³

103 OEBS/ODIHR, *Procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje*

6: Odabir odredbe o motivu pristrasnosti

Tužiocima treba da pažljivo razmotre Dio 2.1 pored svojih domaćih krivičnih zakonika radi identifikacije najadekvatnije odredbe za prepoznavanje motiva pristrasnosti (6a, 6b, 6c): samostalno djelo, posebno pooštavanje kazne ili opšte pooštavanje kazne.

U nekim situacijama ne postoji zakonska odredba koja je odgovarajuća za motiv pristrasnosti (6d). Na primjer, konkretno djelo možda je motivisano homofobijom, ali u domaćim propisima o zločinima iz mržnje ne navodi se seksualna orijentacija kao zaštićena karakteristika. U tom slučaju, tužiocima mogu uvažiti postojanje motiva pristrasnosti pred žrtvom, provjeriti da li žrtva ima podršku i objasniti joj kako će dalje teći postupak s obzirom da u krivičnom zakoniku nema odgovarajućeg zakonskog mehanizma za kažnjavanje konkretnog motiva pristrasnosti. Moguće je da sud može da razmotri opšte politike o odmjeravanju kazne u smislu otežavajućih i olakšavajućih okolnosti, poput motiva počinioaca, u kojima se konkretno ne pominje motiv pristrasnosti, ali koje bi se mogle primijeniti u konkretnom postupku.

U odsustvu adekvatne odredbe o zločinu iz mržnje, nekada su tužiocima u iskušenju da primijene odredbu o kriminalizovanom „govoru mržnje“ kako bi prepoznali element pristrasnosti u određenom djelu. Kao što je navedeno u Dijelu 4.2, malo je vjerovatno da će ovo biti odgovarajuća strategija tužilaštva, pored toga što se na taj način rizikuje ugrožavanje načela zakonitosti i srazmjernosti. Tužiocima se savjetuje da identifikuju druge odgovarajuće kvalifikacije, pri čemu mogu koristiti Poglavlje 4, a naročito primjer u Dijelu 4.2. Kao što je takođe objašnjeno u Poglavlju 4, u odgovarajućem momentu u procesu izrade politika, tužiocima mogu imati važnu ulogu u nastojanju da se donosiocima odluka i zakonodavcima predoče pravni mehanizmi koji nedostaju u okviru za suzbijanje zločina iz mržnje.

Za kriminalizovani „govor mržnje“...

U ovom dokumentu ne nalaze se smjernice za procesuiranje kriminalizovanog „govora mržnje“. Njegova svrha je da pokaže da se ovi oblici djela razlikuju od zločina iz mržnje, kao i da zahtijevaju različite stručne pristupe i razmatranje faktora vezanih za žrtve. S tim u vezi, u ovom dijelu drveta odlučivanja identifikuju se uobičajene odredbe o kriminalizaciji „govora mržnje“ koje tužiocima pomažu u pronalaženju svojih domaćih zakonskih rješenja.

Tačke 7 i 8 drveta odlučivanja odnose se na metu i efekat određenog govora ili izražavanja. Kao što je objašnjeno u uvodnom dijelu, kriminalizovani „govor mržnje“ po prirodi je javan. Međutim, pravno značenje termina „javan“ ili „javno“ kao i meta govora ili izražavanja mogu se značajno razlikovati od jednog do drugog slučaja.

Djela „govora podstrekavanja“

U ovim slučajevima, određeni govor ili izražavanje imaju za cilj da druge podstaknu na mržnju ili nasilje prema određenoj grupi (7c + 8d). Kao što je pojašnjeno u Poglavlju 2, tužioci u procesu ocjenjivanja okolnosti treba da razmotre test od šest tačaka iz Plana iz Rabata, domaću sudsku praksu i, ako je to odgovarajuće, relevantne presude Evropskog suda za ljudska prava.

Važno je naglasiti da, kada su u pitanju djela „govora podstrekavanja“, drvo odlučivanja akcenat stavlja na tehnički zahtjev koji se odnosi na dokazivanje nedovršenog djela. Drugim riječima, dokazivanje da bi određeni govor uspio da podstakne **druge** na mržnju ili nasilje prema ciljnoj grupi.¹⁰⁴ U tom smislu, fokus je na pokazivanju da je govor namijenjen onima koji bi bili podstaknuti na mržnju ili nasilje prema zaštićenoj grupi, ili pripadnicima te grupe, nasuprot govoru kojim se direktno cilja jedno lice.

Podjednako je važno imati na umu uticaj govora na pojedince koji su vjerovatna i krajnja meta ove mržnje ili nasilja, čak i ako nijesu sastavni dio ili tehnički fokus ovih djela. Na primjer, u predmetu *Beizaras i Levickas protiv Litvanije*, Evropski sud za ljudska prava razmatrao je odbijanje litvanskih vlasti da istraže i kazne komentare „govora mržnje“ na internetu postavljene sa ciljem pozivanja na mržnju i nasilje prema lezbejkama, gej, biseksualnim i transrodnim licima generalno, kao i prema dvojici muškaraca lično. Sud je zauzeo stav da je Litvanija povrijedila član 14 (zabrana diskriminacije) Konvencije, posmatrano u vezi sa članom 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života), kao i član 13 (pravo na djelotvoran pravni lijek).¹⁰⁵

Uvrede sa motivom pristrasnosti

U ovim slučajevima, govor ili izražavanje usmjereni su prema jednoj žrtvi (7a), a mogu biti uznemiravajući, uvredljivi, prijeteci i omalovažavajući ili biti takvi da žrtvu izlažu mržnji i/ili podsmijehu (8a). Tužioci treba da imaju u vidu da ova vrsta ponašanja može da eskalira u direktne prijetnje nasiljem, u kom slučaju bi kvalifikacija „upućivanje prijetnji“ ili slično tome mogla biti više odgovarajuća. Tužioci treba da pogledaju Poglavlje 5 koje se odnosi na potrebe žrtava, Dio 2.2.1, u kojem su dati primjeri i zakonske odredbe, kao i Dio 4.4 sa primjerima iz pojedinih zemalja.

¹⁰⁴ OHCHR, Sažeti dokument o „podstrekavanju na mržnju“

¹⁰⁵ *Beizaras i Levickas protiv Litvanije*, predstavka br. 41288/15, Evropski sud za ljudska prava, 14. januar 2020. godine; *Zaštita prava manjina, Praktični vodič za izradu sveobuhvatnog zakonodavstva za suzbijanje diskriminacije*, OHCHR, Trust za jednaka prava, Njujork i Ženeva, 2023., str. 178

Za djela u zoni presjeka...

Djela narušavanja javnog reda i mira sa motivom pristrasnosti

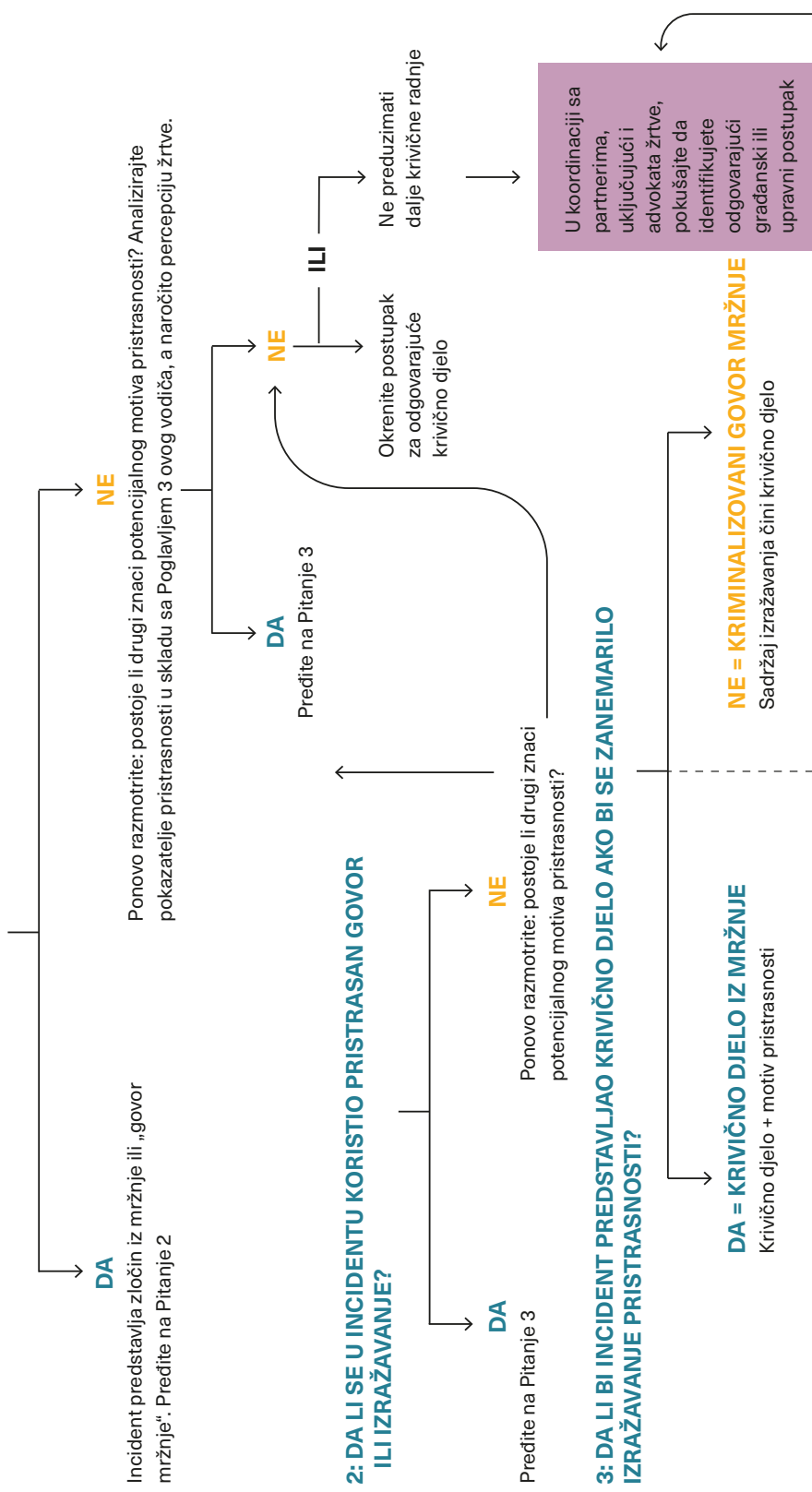
U ovim slučajevima, govor ili izražavanje obično se dešava van interneta i na javnom mjestu (7c), sa ciljem ili posljedicom uznemirivanja, uzbunjivanja i stvaranja nelagode (8b). Međutim, ova djela nemaju kao svoj sastavni element podstrekanje drugih na mržnju ili djelovanje. Primjeri i faktori za razmatranje iznijeti su u Dijelu 2.3 i 4.4.

Huliganstvo sa motivom pristrasnosti

U ovim slučajevima, ponašanje podrazumijeva nasilje koje vrše grupe. Fokus je na narušavanju javnog reda, ali samo ponašanje može da podrazumijeva i ciljanje određenih žrtava. Cilj ili efekat ovih djela je vrijeđanje, uzbunjivanje i stvaranje nelagode (8b) po lica u blizini. Međutim, podstrekanje drugih na mržnju ili djelovanje nije sastavni dio ovih djela. Primjeri i faktori za razmatranje za ovu svrhu nalaze se u Dijelu 2.3.2.

DRVO ODLUČIVANJA ZA TUŽIOCE U PREDMETIMA KRIVIČNIH DJELA IZ MRŽNJE/KRIMINALIZOVANOG GOVORA MRŽNJE*

DA LI JE U INCIDENTU PRISUTNA MRŽNJA, PRISTRASNOST ILI PREDRASUDA?

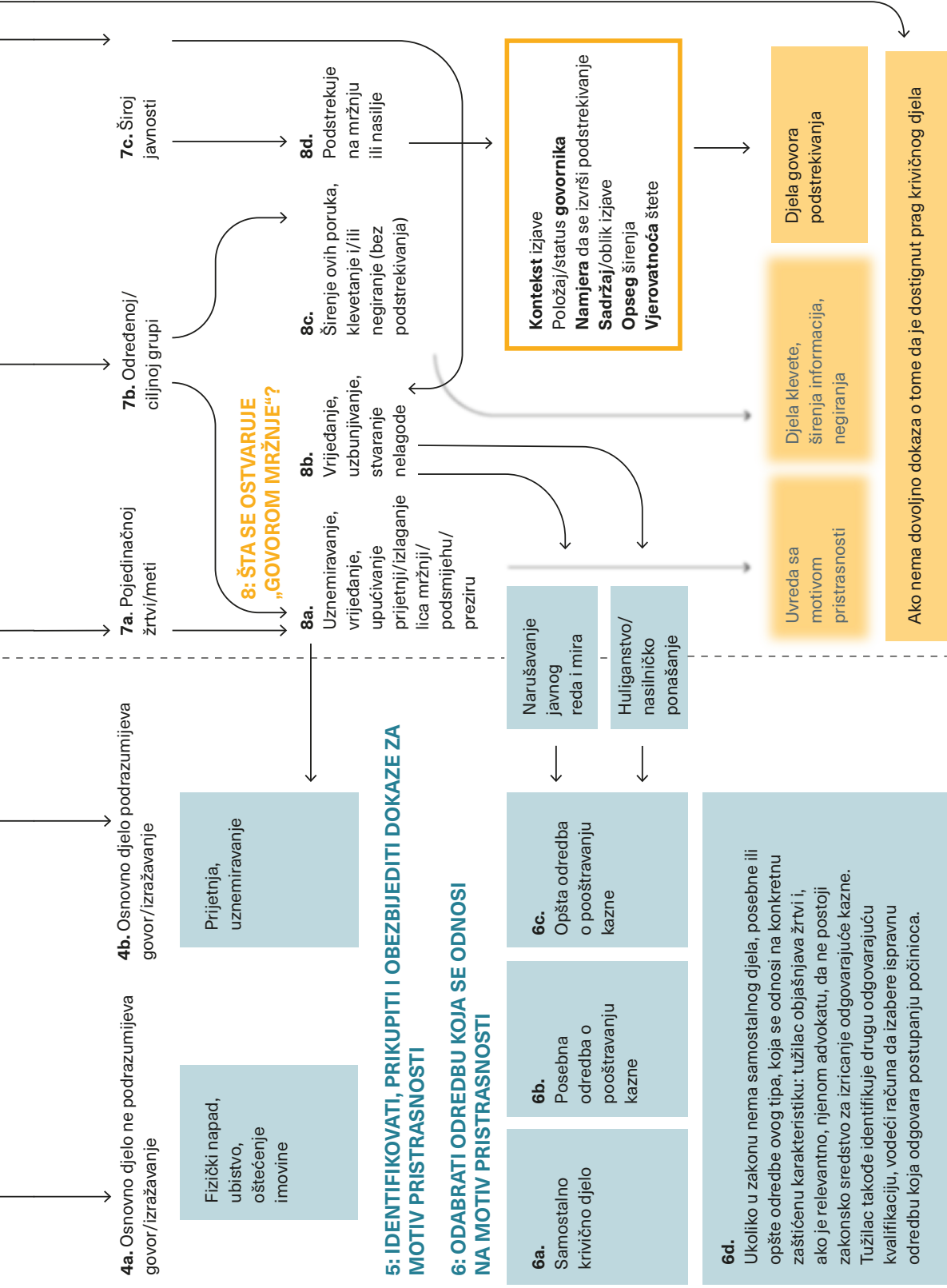
DA = KRIVIČNO DJELO IZ MRŽNJE
Krivično djelo + motiv pristrasnosti

NE = KRIMINALIZOVANI GOVOR MRŽNJE
Sadržaj izražavanja čini krivično djelo

4: O KOJEM KRIVIČNOM DJELU SE RADI: KOJE JE OSNOVNO DJELO?

7: KOME JE GOVOR UPUĆEN?

U koordinaciji sa partnerima, uključujući i advokata žrtve, pokušajte da identifikujete odgovarajući građanski ili upravni postupak

4 Primjeri procesuiranja ovih djela u praksi

U ovom poglavlju dati su ilustrativni primjeri izazova sa kojima se u praksi suočavaju tužioci kada je u pitanju ova oblast rada, nastali u kontekstima određenih zemalja. Među njima su: praksa primjene odredbi o „govoru mržnje“ u procesuiranju zločina iz mržnje, uključujući u situacijama u kojima ne postoje mjerodavni propisi u oblasti zločina iz mržnje, kao i pogrešna kvalifikacija težine zločina iz mržnje. U ovom poglavlju takođe se razmatraju primjeri kombinovanih slučajeva, u kojima jedan incident podrazumijeva zločin iz mržnje u skladu sa propisima i kriminalizovani „govor mržnje“, kao i „granična“ djela, kod kojih je teško kvalifikovati incidente jer sadrže karakteristike zločina iz mržnje i kriminalizovanog „govora mržnje“.

NAPOMENA: Zakonske odredbe pomenute u ovim primjerima su odredbe koje su bile na snazi u za vrijeme postupaka. Fusnote se odnose na tekstove tih odredbi u tom momentu. Postoji mogućnost da je njihova sadašnja verzija značajno drugačija.

4.1 PRIMJENA ODREDBI O „GOVORU MRŽNJE“ U PROCESUIRANJU ZLOČINA IZ MRŽNJE

U ovom dijelu prikazana su dva slučaja u kojima su odredbe o kriminalizovanom „govoru mržnje“ korišćene za procesuiranje zločina iz mržnje.

4.1.1 SLUČAJ 1

Mjesto događaja je Opština Žepče, Zeničko-dobojski kanton u Bosni i Hercegovini, 2022. godine, a djelo je procesuirano u skladu sa mjerodavnim pravom.

*Kratak opis slučaja*¹⁰⁶

Dva muškarca su se jedne noći opirala hapšenju i napala dvojicu policijskih službenika, nakon što su zaustavljeni zbog više saobraćajnih prekršaja. Počinioci su

¹⁰⁶ Događaj se desio u multietničkoj zajednici, Zeničko-dobojskom kantonu, opština Žepče, u kojoj žive etnički Hrvati i etnički Bošnjaci, koja je prošla period etničkih podjela i nasilja.

hrvatske etničke pripadnosti, a policijski službenici su imali pločice sa imenima na svojim uniformama, po kojima se moglo zaključiti da se radilo o Bošnjacima. Dok je jedan od policijskih službenika pisao kaznu vozaču, vozač mu se obratio, „Ti si taj lokalni šerif iz Zavidovića¹⁰⁷ što je došao u Žepče da zavede red“, izgovorivši nekoliko antibošnjačkih rasističkih uvreda. Vozač je takođe istrkao dokumentaciju iz ruku policijskog službenika. Službenik je pokušao da ga liši slobode, ali ga je on na to odgurnuo i izbio mu baterijsku lampu i lisice iz ruku. Istovremeno je suvozač izašao iz auta i napao istog policijskog službenika tako što ga je zgrabio za prsluk i pocijepao ga. Vozač je takođe policijskom službeniku pokidao košulju. Drugi policijski službenik, u namjeri da pomogne kolegi, zgrabio je suvozača za ruke kako bi njegov kolega mogao da liši slobode vozača. Suvozač se opirao i napao drugog službenika, udarajući mu naočare, mobilni telefon i značku. Na kraju je i on bio lišen slobode. Vozač je nastavio da vrijeđa i prijeti prvom policijskom službeniku, koristeći i antibošnjačke psovke, pri čemu je izgovorio i „Zaklaću te kad-tad. Došao si na ustašku¹⁰⁸ teritoriju da sprovodiš zakon.“

Oba policijska službenika pretrpjela su lakše tjelesne povrede.

Odluka tužilaštva

Vozač i suvozač optuženi su za „napad na službenu osobu u vršenju poslova sigurnosti.“ Vozač je takođe optužen za „izazivanje narodnosne, rasne i vjerske mržnje, razdora ili netrpeljivosti.“ Obojica su optužena za ova krivična djela kao saučesnici.

Komentar

U analizi pristupa koje je zauzelo tužilaštvo treba razmotriti više različitih faktora. Ključni elementi člana 163 Krivičnog zakonika Federacije Bosne i Hercegovine¹⁰⁹ (FBiH) su sljedeći: a) javna priroda, b) izazivanje, c) nacionalna, rasna ili vjerska mržnja, razdor i netrpeljivost, d) konstitutivni narodi. Element a), javna priroda, podrazumijeva djelo učinjeno javno pred građanima koji mogu to da vide, čuju ili o tome pročitaju, a ne djelo izvršeno na javnom mjestu. Ono što je važno je da je članom 163 propisano da samo krivično djelo treba da bude izazivanje ili raspaljivanje mržnje (kao kontinuirane aktivnosti) među „konstitutivnim narodima i ostalima koji žive u FBiH.“

107 U obližnjem gradu živjelo je 90% Bošnjaka.

108 Ustaše su bile pripadnici hrvatske fašističke i ultranacionalističke organizacije, koja je kao jedinstvena organizacija bila aktivna od 1929. do 1945. godine, poznata i kao Ustaša – Hrvatski revolucionarni pokret. Vidjeti npr. [Ustaša fašistički režim, genocid i ratni zločini Britannica](#)

109 Krivični zakonik Federacije Bosne i Hercegovine, član 163, verzija iz 2022. godine: „Ko javno izaziva ili raspaljuje narodnosnu, rasnu ili vjersku mržnju, razdor ili netrpeljivost među konstitutivnim narodima i ostalima koji žive u Federaciji, kazniće se kaznom zatvora od jedne do pet godina.“ (Na bosanskom jeziku, nezvaničan prevod).

U ovom slučaju, u momentu izvršenja krivičnog djela samo su četiri lica bila sa tim upoznata (dva policijska službenika i dva počinioaca), a incident se desio u 4:20 časova ujutru, u relativno izdvojenoj oblasti. Ovo krivično djelo mora se počiniti sa namjerom, a u ovom slučaju, s obzirom na okolnosti, teško bi se moglo dokazati da su optuženi napali policijske službenike u cilju pozivanja na mržnju među konstitutivnim narodima ili ostalima u FBiH ili u saznanju da bi takav ishod bio vjerovatan rezultat njihovih radnji. Prema tome, ako nema pristutnih građana ili upoznatosti sa incidentom, teško bi se moglo tvrditi da se određenim činom zaista poziva na mržnju među navedenim narodima.

Na osnovu navedenog, tužilac je imao prostora da ova lica tereti za djelo iz člana 359 stav 2 Krivičnog zakonika - „napad na službenu osobu u vršenju poslova sigurnosti“¹¹⁰, počinjeno sa motivom pristrasnosti. Članom 2.11 Krivičnog zakonika propisana je pristrasnost kao otežavajuća okolnost za svako krivično djelo.¹¹¹ Sa takvom optužnicom, čak i da tužilac nije mogao dokazati motiv pristrasnosti, velike su šanse da bi bilo dovoljno dokaza da se napad, odnosno osnovno djelo, zaista i desio. Tužioci treba da znaju da u ovakvim slučajevima rasističke psovke kao pokazatelje pristrasnosti koji prate izvršenje zločina iz mržnje ne treba „dvostruko procesuirati“ kao „govor mržnje“ i zločin iz mržnje. U ovim slučajevima, optužnica za zločin iz mržnje i ona za „govor mržnje“ predstavljaju alternativu jedna drugoj i ne treba ih kombinovati.

Korišćenje drveta odlučivanja za tužioce

- Odgovor na oba pitanja, 1 i 2, je pozitivan. Incident je sadržavao snažne pokazatelje pristrasnosti, uključujući i različite etničke pripadnosti žrtve i optuženih, kao i neisprovocirano nasilje. Ključni pokazatelj pristrasnosti bile su i specifične riječi/izrazi korišćeni tokom napada.
- Odgovor na Pitanje 3 je pozitivan. Incident je podrazumijevao nekoliko napada, koji bi svakako, i bez izražavanja pristrasnosti, predstavljali krivična djela. U ovom slučaju, tužilac treba da prati lijevu stranu drveta odlučivanja da bi utvrdio vrstu konkretnog zločina iz mržnje i primjenljivost relevantnih domaćih odredbi.
- Pitanje 4 (O kojem krivičnom djelu se radi?): osnovno djelo moglo se identifikovati u skladu sa članom 359 stav 2 Krivičnog zakonika, „napad na službenu osobu u vršenju poslova sigurnosti“ (4a).

110 *Ibid*, član 359 stav 2, iz 2022. godine: „Ko napadne ili ozbiljno prijeti da će napasti službenu osobu ili osobu koja joj pomaže u vršenju poslova javne sigurnosti ili sigurnosti Federacije, ili dužnosti čuvanja javnog reda kazniće se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.“ (Na bosanskom jeziku, nezvaničan prevod).

111 *Ibid*, član 2.11 iz 2022. godine: „Krivično djelo iz mržnje je svako krivično djelo učinjeno zbog rasne pripadnosti, boje kože, vjerskog uvjerenja, nacionalnog ili etničkog porijekla, jezika, invaliditeta, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta druge osobe. Takvo postupanje uzeće se kao otežavajuća okolnost ako ovim zakonom nije izričito propisano teže kažnjavanje za kvalifikovani oblik krivičnog djela učinjenog iz mržnje.“ (Na bosanskom jeziku, nezvaničan prevod).

- Tačka 5: Pokazatelji pristrasnosti su prethodno identifikovani, a dokazi bi trebalo da budu raspoloživi iz izjava dvojice policijskih službenika datih u svojstvu svjedoka.
- Tačka 6: Relevantna odredba o motivu pristrasnosti identifikovana je u članu 2.11, odnosno opštoj odredbi o pooštavanju kazne, budući da tu stoji da je pristrasnost otežavajuća okolnost za svako krivično djelo (6c).

Druga zapažanja

- Odluka da se učinioci terete za pozivanje na mržnju, a ne zločin iz mržnje, mogla bi da tužilaštvu oteža dokazivanje neophodnih elemenata ovog djela, što može dovesti do oslobađajuće presude po svim tačkama optužnice.
- Izražavanje pristrasnosti do kojeg je došlo u ovom slučaju zapravo izgleda više kao dokaz potencijalnog diskriminatornog motiva za napad, nego da samo za sebe čini djelo pozivanja na nasilje ili mržnju.
- Ako tužilac ne uspije da dokaže pozivanje na mržnju, blaža kazna koja bi iz toga proizašla bi *de facto* doprinijela nekažnjivosti za motiv pristrasnosti. Time se, isto tako, ne ispunjava zakonska svrha kažnjavanja u skladu sa članom 42 Krivičnog zakonika, odnosno da se osudi krivično djelo, da se konkretni učinilac i druga lica odvrate od činjenja djela, kao i da se utiče na svijest građana o opasnosti djela. Ovakva nesigurnost i nedosljednost može da ugrozi svrhu kazne koja treba da odgovara nedjelima počinioaca, koja – kroz individualizaciju odmjeravanja kazne – treba da budu osnov za kaznu koja se zahtijeva/izriče.
- Kada sud potvrdi neadekvatnu optužnicu, uspostavlja se sudska praksa na osnovu činjeničnih opisa koji ne odgovaraju elementima navodnog krivičnog djela. To može dovesti u pitanje zakonitost i pravičnost postupka, što je relevantan faktor za razmatranje cjelokupnog sistema krivičnog pravosuđa.

Šire gledano, ovaj primjer pokazuje određeni obrazac prakse u zemljama u kojima se odredbe o „govoru podstrekavanja“ nekada pretjerano koriste za procesuiranje zločina iz mržnje. Da bi se izbjegla ovakva pogrešna primjena zakona potreban je angažman više organa, čime bi se obezbijedilo donošenje ispravnih odluka u svim fazama procesa, od istrage, preko krivičnog gonjenja pa do izricanja kazne.

Uticaj na podatke

U sudskoj bazi podataka ovaj predmet bi se vodio u vezi sa članom 163 Krivičnog zakonika kao samostalno krivično djelo javnog pozivanja na mržnju. Na taj način bi se stvorio pogrešan utisak o tome da su dominantna djela „govora mržnje“, kao i o generalnom odsustvu zločina iz mržnje, što bi dovelo do donošenja odluka o javnim politikama na osnovu neodgovarajućih informacija. Žrtve zločina iz

mržnje i „govora mržnje“ treba da budu u mogućnosti da se oslanjaju na raspoložive podatke da bi razumjele svoja prava i imale realna očekivanja. Ispravni podaci takođe su neophodni da bi se unaprijedila informisanost šire javnosti o prirodi i učestalosti zločina iz mržnje i kriminalizovanog „govora mržnje“.

Potencijalne implikacije po žrtve

Optužnicom za koju se odlučio tužilac policijski službenici nijesu prepoznati kao žrtve zločina iz mržnje, a saslušani su kao svjedoci, ne kao oštećene strane. Takođe je važno napomenuti da je tokom suđenja predsjedavajući sudija pitao policijske službenike da li žele da traže nadoknadu pretrpljene štete.

4.1.2 SLUČAJ 2

Ovaj slučaj preuzet je sa veb-sajta švajcarske Savezne komisije za suzbijanje rasizma.¹¹² Incident se desio u Švajcarskoj, a postupak se vodio 2016. godine u skladu sa mjerodavnim pravom.

Kratak opis slučaja

Žena koja je koristila pomagalo za kretanje zamolila je vozača da pomjeri svoj automobil kako bi mogla prići spuštenom dijelu trotoara i ući u prodavnicu. Vozač je to odbio, vičući joj kroz prozor da bi trebalo da se „snađe“. Prolaznica je prišla da pomogne ovoj ženi. Vozač je počeo da viče na prolaznicu, koristeći rasističke i naročito antialbanske uvrede, zatim je udario i nanio joj povredu lica prečnika dva centimetra.

Odluka tužilaštva

Organ krivičnog gonjenja kvalifikovao je djelo kao nanošenje lake tjelesne povrede (član 123,1 stav 1), uvreda (član 177 stav 1) i rasna diskriminacija (član 261 stav 4). U obrazloženju je navedeno da kada se rasistički izrazi koriste da prikažu Albance kao ljude niže vrijednosti, isti predstavljaju napad na ljudsko dostojanstvo, kao i da nije neophodno da lice nad kojim je izvršena diskriminacija pripada toj „rasi“, etničkoj grupi ili vjeroispovijesti koja mu se pripisuje.

Sud je utvrdio da je optuženi kriv za tri navedena djela. Izrečena mu je dnevna novčana kazna od 30,00¹¹³ švajcarskih franaka za period od 60 dana i naloženo da plati troškove postupka u iznosu od 510,00 švajcarskih franaka.

¹¹² Ovaj slučaj preuzet je sa veb-sajta [Savezne komisije za suzbijanje rasizma](#) u Švajcarskoj.

¹¹³ Dnevna novčana kazna (*un jour-amende*) jednaka je danu zatvorske kazne (član 36 Krivičnog zakonika Švajcarske). U slučaju djelimičnog plaćanja novčane kazne, trajanje kazne zatvora smanjuje se u skladu sa plaćenim iznosom. Vrijednost dnevne novčane kazne utvrđuje sudija.

Komentar

Član 216 stav 4 Krivičnog zakonika Švajcarske¹¹⁴ predstavlja složenu odredbu koja se odnosi i na zločin iz mržnje i kriminalizovani „govor mržnje“, zbog čega ponekada tužiocima predstavlja izazove u radu. Tekst ovog člana glasi: „Ko javno, putem govora, pisanja, slike, gestikulacije, napadom ili na drugi način ponižava ili diskriminiše na način kojim se krši ljudsko dostojanstvo lice ili grupu lica zbog njihove rasne, etničke ili vjerske pripadnosti ili seksualne orijentacije (...) kazniće se kaznom zatvora do tri godine ili novčanom kaznom.“ Elementi koji se odnose na „javno“, „govor, pisanje, slika i gestikulacija“ u prvom dijelu odredbe odgovaraju kriminalizovanom „govoru mržnje“, dok bi „napad“ mogao odgovarati osnovnom djelu zločina iz mržnje.

U ovom postupku nije primijenjena druga relevantna odredba – član 47 Krivičnog zakonika, koja bi se ovdje mogla primijeniti u svojstvu opšte odredbe o pooštavanju kazne: (1) Sud utvrđuje kaznu u skladu sa krivicom počinioca. Sud pritom uzima u obzir prethodno ponašanje i lične okolnosti počinioca, kao i posljedice koje će kazna imati po njegov život. (2) Krivica se ocjenjuje u skladu sa ozbiljnošću štete ili opasnošću po konkretan zakonski interes, težinom prestupa, **motivima i ciljevima počinioca**, kao i mjerom u kojoj je počinilac, s obzirom na lične i spoljne okolnosti, mogao izbjeći stvaranje opasnosti ili štete.

Tužioci takođe imaju mogućnost da ovaj i slične predmete predstave autorima politika kako bi ilustrovali nedostatke i izazove vezane za važeći domaći zakonski okvir. Na primjer, brojni zločini iz mržnje mogu biti izvan opsega zaštite propisane članom 261 stav 4 ovog propisa zbog toga što je njime propisano da se djelo izvršilo „javno“. Štaviše, opcija opšteg pooštavanja kazne koju nudi član 47 nije u skladu sa međunarodnim standardom relevantnim za propise u oblasti zločina iz mržnje koji preporučuje preciziranje zaštićenih karakteristika u vezi sa motivom.¹¹⁵

Korišćenje drвета odlučivanja za tužioce

- U ovom slučaju, odgovor na Pitanje 1 i Pitanje 2 je potvrđan. U incidentu su bili prisutni snažni pokazatelji pristrasnosti, neizazvano nasilje i specifične riječi/izrazi korišćeni tokom napada. Drugi pokazatelji pristrasnosti – percepcija žrtve i razlika u etničkoj pripadnosti između žrtve i optuženog – takođe su mogli biti prisutni.
- Odgovor na Pitanje 3 takođe je pozitivan. Incident je podrazumijevao napad, koji bi sam po sebi, i bez izražavanja pristrasnosti, bio krivično djelo. U ovom slučaju, tužilac treba da prati lijevu stranu drвета da bi utvrdio vrstu zločina iz mržnje i primjenljivost relevantnih domaćih odredbi.

¹¹⁴ Krivični zakonik Švajcarske, SR 311.0, od 21. decembra 1937. godine (Status na dan 1. jula 2024.)

¹¹⁵ Obrazloženje i razmatranje zaštićenih karakteristika u propisima o zločinima iz mržnje mogu se naći u Dijelu 2.1.3 ovog vodiča i dokumentu organizacije OEBS/ODIHR, [Propisi u oblasti krivičnih djela počinjenih iz mržnje](#), str. 46-56.

- Pitanje 4 (O kojem krivičnom djelu se radi?): Osnovno djelo laka tjelesna povreda (član 123.1 stav 1) čini se da najbolje odgovara incidentu, i jeste bilo jedna od kvalifikacija za koju se odlučio tužilac. Druga dva djela, uvreda i rasna diskriminacija, možda nijesu bila neophodna jer su uvrede tijesno povezane sa napadom, pa ih je ispravnije tumačiti kao pokazatelje motiva pristrasnosti za napad nego zasebna dodatna djela. Stiće se utisak da bi ovaj incident, uključujući i motiv pristrasnosti, najbolje bilo okvalifikovati kao napad sa rasističkim motivom kao otežavajućom okolnošću (vidjeti tačku 6 ispod).
- Tačka 5: Pokazatelji pristrasnosti prethodno su identifikovani, a dokazi bi trebalo da budu dostupni iz izjava dvije žrtve u svojstvu svjedoka: žene koja je koristila hodalicu i prolaznice koja je napadnuta.
- Tačka 6: Relevantna odredba o motivu pristrasnosti, koja bi se mogla primijeniti u ovom predmetu kao opšta odredba o pooštavanju kazne, nalazi se u članu 47 Švajcarskog krivičnog zakonika (6c). U zemljama u kojima se zločini iz mržnje zakonom tretiraju kroz odredbe o pooštavanju kazne, a odmjeravanje kazne i utvrđivanje krivice su zasebne faze u postupku, sudija može odbiti da kaznu odmjeri na osnovu motiva pristrasnosti ako element pristrasnosti nije obuhvaćen dokazima tokom faze suđenja. Slično tome, kada su u pitanju sporazumi o priznanju krivice, motiv mora biti obuhvaćen prihvaćenim činjenicama da bi se mogla primijeniti odredba o pooštavanju kazne. U zemljama u kojima se odredbe o zločinima iz mržnje rijetko koriste, tužiocima može biti od pomoći da obezbijede da se u spisima predmeta nađe jasna analiza razloga zbog kojih u odmjeravanju kazne treba uzeti u obzir motiv pristrasnosti. U ovoj analizi treba jasno navesti prisustvo rasističkog ili ksenofobičnog motiva, kao i uputiti na međunarodne standarde, kao i navesti argumente kojima se pokazuje da je počinilac žrtvu odabrao zbog njene zaštićene karakteristike ili da je tokom samog napada iskazao pristrasnost. To bi trebalo da sudu bude dovoljno da konkretno djelo posmatra kao zločin iz mržnje.¹¹⁶
- Tačka 6d: Tužioci bi takođe mogli koristiti ovaj i slične predmete kao dokaz o potencijalnom nedostatku u nacionalnim propisima o zločinima iz mržnje, kojima se trenutno ne prepoznaje određeni motiv pristrasnosti poput rasističkog ili ksenofobičnog motiva.

Uticaj na podatke

Kao što je već objašnjeno, odredba koja je korišćena za procesuiranje navedenog incidenta formulisana je tako da sadrži i zločine iz mržnje i druga djela. Zbog toga

116 OEBS/ODIHR, *Procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje*

dolazi do nedostupnosti konkretnih podataka o zločinima iz mržnje za organe vlasti i autore javnih politika.

Potencijalne implikacije po žrtve

Nedovoljna vidljivost zločina iz mržnje u zvaničnim podacima i statistikama može da oteža nastojanja da se obezbijede specijalizovane službe podrške za žrtve ili obuka za policiju i pravosuđe.

4.2 PRIMJENA ODREDBI O KRIMINALIZACIJI „GOVORA MRŽNJE“ U ODSUSTVU RELEVANTNIH ODREDBI O ZLOČINIMA IZ MRŽNJE

U situacijama u kojima ne postoje primjenljivi propisi o zločinima iz mržnje, tužioc i nekada pribjegavaju odredbama o kriminalizovanom „govoru mržnje“ da bi procesuirali zločin iz mržnje. Premda je ova taktika donekle razumljiva u smislu nastojanja da se prepozna element mržnje u nekom djelu, ona nosi i rizik od ugrožavanja principa zakonitosti i srazmjernosti, koji nalažu da se lica terete za krivična djela koja odgovaraju njihovom postupanju.

4.2.1 SLUČAJ 3

Ovaj slučaj preuzet je sa veb-sajta Okružnih sudova na Islandu.¹¹⁷ Događaj se desio 2016. godine u Reykjaviku, a postupak se vodio u skladu sa mjerodavnim pravom.

Kratak opis slučaja

Žrtva, Arapin muslimanske vjeroispovijesti, bio je zaposlen kao radnik obezbjeđenja jedne prodavnice. Tokom dužeg incidenta, počilac, Islandanin, zgrabio ga je za vrat i počeo da ga guši, udaravši ga laktom u glavu i tijelo, zatim ga je odgurnuo na stranu zbog čega je ovaj pao na ogradu. Za to vrijeme mu je upućivao prijetnje smrću. Žrtva je zadobila frakture rebara, modrice na grudima, povredu glave i trzajnu povredu vrata.

Za vrijeme incidenta, počilac je žrtvi upućivao psovke, rekavši da će se pobrinuti za to da svi Arapi koji rade u prodavnici dobiju otkaz. Takođe je izjavio: „Vi, Arapi, ne treba da budete ovdje i treba da idete kući“, upućujući mu brojne rasističke i homofobične uvrede.

117 Veb-sajt [Okružnih sudova Islanda](#)

Odluka tužilaštva

U momentu incidenta, 2016. godine, Krivični zakonik Islanda¹¹⁸ nije sadržavao odredbe o zločinima iz mržnje. Postupak se vodio na osnovu člana 218 (prijetnja), člana 233 (namjerni napad) i člana 233a (kleveta i djela protiv nepovredivosti privatnog života).

Komentar

Iako se incident dogodio na javnom mjestu, u članu 233a stoji da počinilac „javno ismijava, klevetice, ponižava ili prijeti licu ili grupi lica koristeći komentare ili izražavanje druge prirode...zbog njihovog etničkog porijekla, boje, rase, vjeroispovijesti...“. Postoji razlika između termina „u javnosti“ i „javno“. Drugi termin podrazumijeva da počinilac komentariše i izražava se prema javnosti kao svojoj namjeravanoj publici. U ovom slučaju, utisak je da su uvredljivi komentari bili tijesno povezani sa samim napadom, pa ih je bolje tumačiti kao pokazatelje pristrasnosti, tj. uvrede i pristrasne riječi koje su uperene protiv pojedinca kao žrtve tokom izvršenja krivičnog djela. Kada se sagledaju u cjelini, činjenice vezane za ovaj slučaj vjerovatno bolje odgovaraju kvalifikaciji zločina iz mržnje u kojem je napad bio motivisan pristrasnošću u odnosu na „rasu“, vjeru ili uvjerenje žrtve. Prvi element procesuiranja zločina iz mržnje je napad (član 218), a drugi, motiv pristrasnosti, treba da se tretira izricanjem strožije kazne u obliku samostalnog djela, posebnim pooštavanjem kazne ili opštim pooštavanjem kazne.

Ovaj incident desio se prije nego što je Island donio opšte odredbe koje se odnose na pooštavanje kazne. Zbog toga u tom momentu nije bilo raspoloživih mehanizama za dokazivanje i kažnjavanje motiva pristrasnosti. Premda mogu doći u iskušenje da lice terete za druga djela – u ovom slučaju da primijene član 233a – u nastojanju da prepoznaju motiv pristrasnosti u rasističkom napadu, tužioci treba da budu veoma pažljivi kada biraju kvalifikaciju koja ne odgovara u potpunosti radnjama optuženog. Optužnica koja se ne podudara sa konkretnim djelom ugrožava šire principe zakonitosti i srazmjernosti u vladavini prava. Ako odgovarajuće zakonske odredbe ne postoje, tužioci mogu razmotriti mjere za unapređenje informisanosti zakonodavaca o ovim nedostacima u procesu konsultacija i izrade propisa o zločinima iz mržnje. U tom smislu, važno je da tužioci prikupe primjere ovakvih predmeta i saopšte i druge podatke kako bi donosioci javnih politika znali koje vrste zakonskih odredbi su neophodne za najdjelotvornije i najpravičnije procesuiranje zločina iz mržnje.

118 Opšti krivični zakonik Islanda, br. 19, 12. februar 1940., 1. mart 2004., verzija iz 2016. godine

Korišćenje drveta odlučivanja za tužioce

- U ovom slučaju odgovori na Pitanja 1 i 2 su pozitivni. U incidentu su bili prisutni snažni pokazatelji pristrasnosti, uključujući neizazvano nasilje, specifične riječi/izraze koji su korišćeni tokom napada, kao i različita etnička pripadnost žrtve i optuženog.
- Odgovor na Pitanje 3 takođe je pozitivan. Incident je podrazumijevao napad, koji bi i bez izražavanja pristrasnosti bio krivično djelo. U ovom slučaju, tužilac treba da prati lijevu stranu drveta kako bi utvrdio vrstu zločina iz mržnje i primjenljivost relevantnih domaćih propisa.
- Kao što je već navedeno, u vezi sa Pitanjem 4 (O kojem krivičnom djelu se radi?), osnovna djela identifikovana su u članu 218, prijetnja, i članu 233, namjerni napad. Takođe je odabrano krivično djelo „kleveta i djela protiv nepovredivosti privatnog života“. Međutim, kao što je već navedeno, stiče se utisak da se činjenice u ovom slučaju ne poklapaju sa optužnicom.
- Kada je u pitanju tačka 5, čak i bez zakonskog rješenja kojim bi se tretirao motiv pristrasnosti u ovom djelu, ipak je važno prikupiti dokaze o tom motivu i uvažiti njegovo postojanje iz perspektive žrtve.¹¹⁹
- U vezi sa tačkom 6, u periodu kada je došlo do incidenta nije bilo raspoloživih mehanizama koji bi se predstavili sudu da bi on uvažio motiv pristrasnosti. Međutim, tužioci imaju prostora da razmotre tačku 6d u drvetu odlučivanja i, kao što je već objašnjeno, iskoriste ove primjere kako bi ukazali na nedostatke u sistemu pravne zaštite žrtava zločina iz mržnje.

Uticaj na podatke

U pomenutom periodu krivični zakonik Islanda nije sadržavao odredbe o zločinima iz mržnje. Budući da je postupak vođen za osnovna djela (prijetnja i napad), kao i djelo klevete, isti neće biti vidljiv u zvaničnim podacima ili statistikama o zločinima iz mržnje.

Potencijalne implikacije po žrtve

Ograničeni zakonski okvir koji se odnosi na zločine iz mržnje spriječio je sud da prepozna i adekvatno kazni motiv pristrasnosti, čime je žrtvi uskraćeno pravo na djelotvoran pravni lijek. Ovaj nedostatak takođe ograničava vidljivost zločina iz mržnje u zvaničnim podacima i statistici, što potom otežava nastojanja da se obezbijede specijalizovane službe za podršku žrtvama ili obuka za policiju i pravosuđe.

119 Island je u međuvremenu donio opštu odredbu o pooštavanju kazne: **Član 70 (Poglavlje VIII. Faktori koji utiču na oštrinu kazne)**, „Prilikom odmjerenja kazne, naročito se u obzir uzimaju sljedeći faktori. (...) 10. Da li se djelo može pripisati etničkom ili nacionalnom porijeklu, boji, rasi, religiji, invaliditetu, rodnim karakteristikama, seksualnosti, rodnom identitetu ili drugim sličnim faktorima.“ (Na islandskom jeziku, nezvaničan prevod).

4.3 KOMBINOVANI SLUČAJEVI: INCIDENTI KOJI SADRŽE ZLOČINE IZ MRŽNJE I KRIMINALIZOVANI „GOVOR MRŽNJE“

4.3.1 SLUČAJ 4

Incident se dogodio 2023. godine u Liježu u Belgiji, a postupak se vodio u skladu sa mjerodavnim pravom.

Kratak opis slučaja

U ovom slučaju, jedna porodica je zbrinula tridesetpetogodišnjeg beskućnika tako što mu je obezbijedila mjesto za život. Nakon određenog vremena, njegovo ponašanje se počelo mijenjati. Uz izražavanje islamističkih stavova, u svojim postovima na Fejsbuku počeo je pominjati maloljetnu kćerku bračnog para, iznosivši pritom svoju namjeru da je nasilno oženi, da je otme i napravi joj djecu.

Na osnovu izjava koju su policiji dali otac i majka žrtve, kao i na osnovu sadržaja koji je osumnjičeni postavio na društvenoj mreži Fejsbuk, on je tvrdio da je izabran da bude kralj, da je žrtva (uzrasta 17 godina) predodređena za njega, pa će je on učiniti svojom kraljicom, oženiti je, preobratiti je u islam i imati djecu sa njom, bez obzira na protivljenje njenih roditelja ili bilo koga drugog.

Žrtva je inspektorima ispričala sljedeće: „(...) Juče sam od oca saznala za video snimke na društvenim mrežama na kojima se vidi osumnjičeni kako govori o mom identitetu i planovima koje ima sa mnom. Zbog toga sam izuzetno šokirana i u strahu za sopstveni fizički integritet. Bojim se da ću ga sresti. Više puta sam se našla u društvu nekoliko ljudi u njegovom prisustvu (zajednički obroci sa mojom porodicom) i njegovo ponašanje me je zapanjilo. Iskazivao je interesovanje za mene. Imao je kontakt sa mojom majkom, ali ne znam kako (...). Danas sam, iz straha, ostala sa drugim bratom (...) Mislim da je osumnjičeni lud. Često bi pričao sam sa sobom i ponekad govorio nepovezane stvari (rat, zavjera...). Nemam ništa više da dodam osim da ne želim više da ga vidim.“

Otac žrtve je izjavio: „Kada se malo opustio u mom društvu, imao je nepodnošljive komentare i postajao bi agresivan. Izbacio sam ga iz kuće i promijenio šifru na vratima (...) Uspio sam da snimim neke manje kompromitujuće snimke, ali je i dalje to bilo zastrašujuće (on je protiv sistema, itd.). Podnio sam prijavu i tražio da se hitno donese zabrana prilaska (...). Plašim se za svoj i kćerkin fizički integritet. Jasno je izjavio da će svako ko mu stane na put trpjeti posljedice (...)“. Otac zatim potvrđuje svoju ozbiljnu uznemirenost riječima: „Plaši me njegova netrpeljivost i utisak koji odaje da bi mogao nauditi nekome. Za mene je on tempirana bomba. Njegovi komentari o društvu ulivaju strah. To su samo riječi, ali ja ga se plašim (...) Izgubio sam povjerenje i plašim ga se.“

Tokom saslušanja u policiji i suđenja, optuženi je priznao radnje i izjave prema žrtvi, ali je na saslušanju 22. septembra 2023. godine pojasnio: „Imao sam dobre namjere. Nijesam htio da je uplašim.“ Dodao je da je u tom periodu bio u poremećenom stanju uma, što je pripisao prekomjernom konzumiranju alkohola i droge.

Na svom Fejsbuk profilu postavio je brojne natpise i lične video snimke kojima je izrazio želju da vidi mrtve one prema kojima je gajio očiglednu mržnju. S jedne strane, zbog njihovog etničkog i nacionalnog porijekla, posebno je gajio mržnju prema bijelcima sa Zapada — Flamancima, Holandanima i Belgijancima. S druge strane, mržnja je bila usmjerena prema pripadnicima hrišćanske vjeroispovesti i svima koji nijesu muslimani. Njegove radnje kulminirale su kada je ove stavove više puta saopštio nacionalnoj televizijskoj mreži i kabinetu predsjednika Vlade.

Odluka tužilaštva

Predmet je dodijeljen tužiocu specijalizovanom za zločine iz mržnje i „govor mržnje“, koji je odlučio da ga optuži za kombinaciju djela zločina iz mržnje i kriminalizovanog „govora mržnje“. Strategija za procesuiranje zločina iz mržnje zasnivala se na tvrdnji da je kriv za uznemiravanje sa motivom pristrasnosti, odnosno podignuta je optužnica za krivično djelo uznemiravanje, pri čemu je zahtijevano da se primijeni opšta odredba o pooštavanju kazne zbog motiva pristrasnosti. Tužilac se pozvao na član 78 Krivičnog zakonika Belgije¹²⁰ tvrdeći da „je jedan od motiva učinioa bila mržnja, prezir ili animozitet prema licu zbog njegove navodne rase, boje kože, porijekla, nacionalnog ili etničkog porijekla, nacionalnosti, rodnog identiteta...vjerskog ili filozofskog uvjerenja..., bilo da to lice zaista ima te karakteristike ili su one samo pretpostavljene, ili da je jedan od njegovih motiva bio stvarna ili pretpostavljena veza između žrtve i lica prema kojem je gajio mržnju, prezir ili animozitet zbog jedne ili više prethodno pomenutih karakteristika, na štetu B. F. (otac žrtve) i R. F. (žrtva).“¹²¹

Strategija za procesuiranje „govora mržnje“ zasnivala se na optužnici za samostalno djelo podstrekavanje na mržnju iz člana 444 Krivičnog zakonika Belgije.¹²² Na osnovu ponašanja počinioca, odnosno poruka i video snimaka na društvenim mrežama kojima je izražavao „želju za smrću bijelih ljudi sa zapada, Flamanaca, Holandana i Belgijanaca, postavljenih u više navrata između 1. maja 2023. i 8. juna 2023. godine“, on je optužen za podstrekavanje na mržnju ili nasilje prema grupi, zajednici ili njihovim pripadnicima zbog jednog od zaštićenih kriterijuma iz člana 4 stav 4 Zakona donesenog 30. juna 1981. godine.¹²³

120 Krivični zakonik Belgije, na snazi 2023. godine

121 Dobijeno od saradnika za svrhe izrade ovog vodiča, bez navedenog izvora.

122 *Ibid*

123 *Loi tendant à réprimer certains actes inspirés par le racisme ou la xénophobie* (Zakon o suzbijanju određenih radnji podstaknutih rasizmom ili ksenofobijom), 30. jun 1981. godine, izmjene i dopune, član 4 stav 4: „zaštićeni kriterijumi: nacionalnost, navodna rasa, boja kože, nasljedno, nacionalno ili etničko porijeklo; član 20 stav 4: „kaznjava se kaznom zatvora od jednog mjeseca do jedne godine i novčanom kaznom od pedeset do hiljadu eura, ili jednom od ovih kazni ako: lice, u jednoj od okolnosti navedenih u članu 444 Krivičnog zakonika, podstiče na mržnju ili nasilje prema grupi, zajednici ili njenim pripadnicima, zbog jednog od zaštićenih kriterijuma...“ (na francuskom jeziku, nezvaničan prevod).

Komentar

Strategija tužilaštva je u jednom momentu korigovana jer je dežurni tužilac bio dovoljno pribran da pozove specijalizovanog kolegu. Da to nije urađeno, počinilac vjerovatno nikada ne bi bio optužen za navedena djela.

Važno je pomenuti da su djela odabrana da se stave na teret osumnjičenom bila potencijalno nepotpuna. On je takođe objavio niz komentara kojima se izražava mržnja prema LGBTI zajednici, ali se nije mogao goniti zbog ovih radnji jer iste, po stavu Kasacionog suda, predstavljaju djelo vezano za objavu određenih sadržaja u medijima. Članom 150 Ustava¹²⁴ krivičnom sudu nije dozvoljeno da sprovodi postupke za ova djela kada se zasnivaju na homofobiji (izuzetak iz člana 150 odnosi se samo na ova djela rasističke ili ksenofobične prirode). Kada su u pitanju ovi homofobični sadržaji na Fejsbuku, postupak bi morao da se vodi pred posebnim sudom, što nije bilo izvodljivo iz pragmatičnih razloga.

Korišćenje drveta odlučivanja za tužioce

U ovom slučaju relevantne su obje grane drveta odlučivanja. Prvo se razmatra ponašanje počinioca prema kćerci u ovom domaćinstvu.

- Odgovor na Pitanje 1 i Pitanje 2 je pozitivan. U incidentu su bili prisutni snažni pokazatelji pristrasnosti, uključujući percepciju žrtve, različitu etničku pripadnost žrtve i optuženog, kao i specifične riječi/izrazi koji su korišćeni tokom napada.
- Odgovor na Pitanje 3 je pozitivan. U sklopu incidenta prisutno je uznemiravanje produženog trajanja, što bi i bez izražavanja pristrasnosti predstavljalo krivično djelo. U ovom slučaju, tužilac je pratio lijevu stranu drveta da bi utvrdio vrstu zločina iz mržnje i primjenljivost relevantnih domaćih propisa.
- Pitanje 4 (O kojem krivičnom djelu se radi?): osnovno djelo sadrži izražavanje i kvalifikovano je kao uznemiravanje (4b).
- Tačka 5: Pokazatelji pristrasnosti prethodno su identifikovani, a dokazi su dostupni iz izjava koje su kćerka i otac dali u svojstvu svjedoka.
- Tačka 6: Relevantna opšta odredba o motivu pristrasnosti identifikovana je kao osnov za pooštavanje kazne, član 78 Krivičnog zakonika Belgije, kojim je pristrasnost propisana kao otežavajuća okolnost kod svih krivičnih djela (6c).

124 Ustav Belgije

Zatim se razmatraju elementi incidenta koji se odnose na kriminalizovani „govor mržnje“.

- Odgovor na Pitanje 1 i Pitanje 2 je pozitivan. Na njegovom Fejsbuk profilu nalazili su se izrazi pristrasnosti u odnosu na određene etničke i vjerske grupe.
- Odgovor na pitanje 3 je negativan. Ako bi se pristrasno izražavanje odstranilo iz sadržaja, ne bi postojalo krivično djelo. Kao takav, sadržaj izražavanja čini potencijalno krivično djelo. U ovom slučaju, tužilac treba da prati desnu stranu drвета odlučivanja da bi utvrdio kome je izražavanje bilo upućeno (7) – izgleda da su to šira javnost i predsjednik Vlade (7c) – kao i cilj izražavanja, kao što je navedeno pod 8a, 8b, 8c i 8d. U ovom slučaju, tužilac je izražavanje kvalifikovao kao podstrekavanje na mržnju u skladu sa članom 444 Krivičnog zakonika Belgije (8d).

Uticaj na podatke

Budući da policija nije ispravno evidentirala prijavu kao prijavu za zločin iz mržnje i kriminalizovani „govor mržnje“, ovi podaci neće ući u odgovarajuću policijsku statistiku. Međutim, situacija je ispravljena na nivou pravosudnih organa.

Potencijalne implikacije po žrtve

Izjave žrtve i njene porodice ukazuju na to da je ponašanje počinioca bilo veoma uznemirujuće i imalo ozbiljan uticaj na njihovo zdravlje. Radnje koje je preduzelo tužilaštvo i ishod sudskog postupka¹²⁵ stoga su doživjeli kao olakšanje i ohrabrenje.

4.4 PROCESUIRANJE VERBALNOG ZLOSTAVLJANJA I GOVORA KOJI SU NA GRANICI ZLOČINA IZ MRŽNJE I „GOVORA MRŽNJE“

4.4.1 SLUČAJ 5

Incident se dogodio 2021. godine u Budimpešti u Mađarskoj, a postupak se vodio u skladu sa mjerodavnim pravom.

¹²⁵ Optuženi je proglašen krivim po svim tačkama i osuđen na 20 mjeseci, uključujući 10 mjeseci u zatvoru. Takođe mu je izrečena mjera obaveznog liječenja, zabrana kontakta sa žrtvama i boravka u istom selu u trajanju od pet godina.

Kratak opis slučaja

Dok je jedne večeri gej par prolazio centrom grada, muškarac je išao za njima, dobacujući homofobične uvrede, između ostalog i: „Ima da vas stignem i prebijem.“ Njih dvojica su pokušali da se od njega sklone u prodavnici koja je radila i noću, ali ih je on tu sustigao. Pri pokušaju da uđu u prodavnicu on je krenuo za njima, pa mu je jedan od njih dvojice prepriječio put. Nakon kratke rasprave, počinilac je ošamario jednu od žrtava i zgrabio je za vrat. Tročlana grupa ljudi stajala je ispred prodavnice i pružala podršku napadaču, a samo jedan je pokušao da odbrani žrtvu kada ga je počinilac uhvatio za vrat. U međuvremenu je stigla prva policijska patrola, pošto su žrtve prethodno više puta zvale broj za hitne slučajeve. Jedna od osoba koje su stajale ispred prodavnice počupala je jednu od žrtava za kosu pred policijskim službenicima komentarišući kako je ovaj „gej“.

Odluka tužilaštva

Žrtve su više puta pozvale policiju dok ih je ovaj čovjek pratio, kao i dok su stajale kod prodavnice na Trgu Kolosi. Prvo im je rečeno da stanu i sačekaju policiju, ali kako im se on agresivno primicao, nastavili su da hodaju. Dok je trajao napad ispred prodavnice žrtve su bile na telefonskoj vezi sa policijom. Postupak je pokrenut prijavom jedne od žrtava, a policija je istragu vodila za prekršajno djelo napad. Društvo Háltér koje se bavi pružanjem pravne i praktične pomoći žrtvama zločina iz mržnje zahtijevalo je da se istraga nastavi za zločin iz mržnje, djelo nasilje nad pripadnikom zajednice. Zbog toga je Odjeljenje policije trećeg distrikta u Budimpešti predmet prosljedilo centralnom Odsjeku za kriminalistiku u Budimpešti koji je nadležan za ovaj postupak. Društvo Háltér je više puta moralo da im se obraća i traži informacije o preduzetim radnjama budući da nijesu dobijali nikakve informacije nakon što je istraga predata u nadležnost centralnom odsjeku.

Počinilac je optužen za narušavanje javnog reda (vandalizam) u skladu sa članom 339 Krivičnog zakonika, verzija na snazi 2021. godine.¹²⁶ Izrečena mu je novčana kazna (300.000 forinti, oko 790 eura).

126 Član 339 (Narušavanje javnog reda) Krivičnog zakonika Mađarske, verzija iz 2021. godine (na mađarskom jeziku, nezvaničan prevod): „(1) Ko iskaže očigledno anti-društveno i nasilno ponašanje sa ciljem stvaranja uznemirenosti ili uzbunjenosti drugih lica kriv je za lakše djelo kažnjivo kaznom zatvora do dvije godine, ukoliko konkretno postupanje nije dovelo do težeg krivičnog djela.

(2) Teže djelo kažnjava se kaznom zatvora do tri godine ako se remećenje javnog reda učini na sljedeći način:

- a) u grupi,
- b) na način kojim se ozbiljno narušava javni red i mir,
- c) pokazivanjem smrtonosnog oružja,
- d) nošenjem smrtonosnog oružja, ili
- e) na javnom skupu.

Komentar

Činjenice vezane za ovaj slučaj ukazuju da je incident podrazumijevao zločin iz mržnje – nasilje nad pripadnikom zajednice. Postojali su i pokazatelji pristrasnosti, a Odjeljenje policije trećeg distrikta uvažilo je zahtjev Društva Hättér da se predmet prebaci nadležnom organu. Kada je u pitanju djelo „narušavanje javnog reda“ koje se stavljalo na teret počiniocu, sastavni dio ovog krivičnog djela je iskazivanje ponašanja kojim se može stvoriti razdraženost ili uznemirenost drugih lica, pa kao takvo ne podrazumijeva direktne žrtve. Da su ove radnje kvalifikovane u skladu sa članom 216, nasilje nad pripadnikom zajednice,¹²⁷ napadnuta lica imala bi pravo učešća u postupku u svojstvu žrtava.

Korišćenje drveta odlučivanja za tužioce

- Odgovor na Pitanje 1 i Pitanje 2 je pozitivan. U incidentu su bili prisutni snažni pokazatelji pristrasnosti, uključujući percepciju žrtve, neizazvano nasilje, kao i specifične riječi/izrazi koji su korišćeni tokom napada.
- Odgovor na Pitanje 3 takođe je pozitivan. Napad do kojeg je došlo tokom incidenta svakako bi predstavljao krivično djelo i bez izražavanja pristrasnosti. U ovom slučaju tužilac treba da prati lijevu stranu drveta odlučivanja da bi utvrdio vrstu zločina iz mržnje i primjenljivost relevantnog domaćeg prava.
- Kao što je rečeno, u vezi sa Pitanjem 4 (O kojem krivičnom djelu se radi?), osnovna djela treba kvalifikovati u skladu sa članom 216, nasilje nad pripadnikom zajednice.
- Tačka 5: Pokazatelji pristrasnosti prethodno su identifikovani, a trebalo bi da se dokazi mogu pribaviti iz izjava dvije žrtve i lica prisutnih tokom napada datih u svojstvu svjedoka.
- Tačka 6: tužilac ima prostora da podigne optužnicu za teži oblik djela iz člana 216, nasilje nad pripadnikom zajednice, na snazi u momentu djela, koje predstavlja samostalno krivično djelo (6a).

Uticaj na podatke

Budući da se ovaj postupak nije vodio za djelo zločin iz mržnje, isti neće biti evidentiran kao takav, pa neće biti ni vidljiv u podacima i statistici o zločinima iz mržnje.

127 Član 216 (Nasilje nad pripadnikom zajednice) Krivičnog zakonika Mađarske iz 2021. godine (na mađarskom jeziku, nezvaničan prevod): „(1) Lice koje, zbog toga što drugo lice, stvarno ili pretpostavljeno, pripada određenoj nacionalnoj, etničkoj, rasnoj ili vjerskoj grupi ili drugoj grupi u društvu, a naročito zbog invaliditeta, rodnog identiteta ili seksualne orijentacije tog lica, iskaže upadljivo anti-društveno ponašanje koje može stvoriti uznemirenost članova konkretne grupe, krivo je za krivično djelo koje se kažnjava kaznom zatvora do tri godine.“

Potencijalne implikacije po žrtve

U sklopu svog istraživanja, Društvo Háttér je u novembru 2022. godine obavilo razgovor sa jednom od žrtava. Sudski postupak je na njega ostavio ozbiljne posljedice, uključujući i epizode depresije. Neaktivnost policije i nedovoljno adekvatnih informacija kod njega su stvorili utisak da mu je „prijava ostala u nekoj fioci“. Nijesu mu dostavljane odgovarajuće informacije o postupku. Policijski službenici nijesu iskazali nikakvo saosjećanje sa njima. U sudskom postupku izgubio je status žrtve i nije bio obavještan o optužnici. Tek su na ročištu on i njegov advokat dobili informacije o stavu tužilaštva, bez prethodnog obavještenja. Izjavio je da je zbog toga izgubio povjerenje u sistem krivičnog pravosuđa. Generalno govoreći, neispravna kvalifikacija zločina iz mržnje ograničava njihovu vidljivost u zvaničnim podacima i statistikama, što otežava nastojanja da se obezbijedi specijalistička podrška žrtvama ili obuka za policiju i pravosuđe.

4.4.2 SLUČAJ 6

Slučaj je preuzet iz [Izveštaja o djelima počinjenim iz mržnje i na štetu starijih lica](#)¹²⁸ koji je Tužilaštvo Krune za Englesku i Vels objavilo za period 2010-2011. godine. Dogodio se u Zapadnom Jorkširu u Engleskoj, a postupak se vodio u skladu sa mjerodavnim pravom.

Kratak opis slučaja

Tri muškarca sa intelektualnim smetnjama i njihov asistent nalazili su se u lokalnom gradskom centru kada im je prišao muškarac – optuženi – zahtijevajući da mu daju novac. Kada su odbili da to učine, on je postao veoma agresivan i počeo je da viče na njih, izgovarajući pritom uvrede na račun lica sa invaliditetom. Asistent je pozvao muškarce da pođu u obližnju crkvu i zatim pozvao policiju. Optuženi ih je pratio do crkve gdje ga je asistent identifikovao, a policija lišila slobode zbog sumnje da je počinio teži oblik djela iz člana 4a, djelo protiv javnog reda i mira. Policija je od asistenta lica sa invaliditetom uzela izjavu u svojstvu svjedoka. Izjave nijesu uzete od tri muškarca zbog njihove velike uznemirenosti.

Odluka tužilaštva

Počiniocu se na teret stavilo djelo iz člana 4a Zakona o javnom redu iz 1986. godine, koji je bio na snazi u momentu djela. Optuženi se izjasnio da nije kriv, ali mu je nakon suđenja izrečena kazna od 12 mjeseci rada u javnom interesu uz 12 mjeseci nadzora, kao i obavezno liječenje od alkoholizma u trajanju od šest mjeseci. Za vrijeme ročišta za izricanje kazne tužilac je u skladu sa domaćim smjernicama

128 [Izveštaj o djelima počinjenim iz mržnje i na štetu starijih lica](#) za 2010-2011. godinu, Tužilaštvo Krune za Englesku i Vels, str. 28

sudu skrenuo pažnju na relevantne odredbe zakona, čime je omogućeno da sud u odmjeraivanju kazne uvaži otežavajući faktor vezan za ovo djelo – „mržnja na osnovu invaliditeta“.

Komentar

U ovom slučaju više je faktora koje treba razmotriti. Član 4a Zakona o javnom redu iz 1986. godine¹²⁹, Namjerno uznemiravanje, uzbunjivanje i stvaranje nelagode, odnosi se na osnovno djelo i glasi:

„Lice je krivo za povredu zakona ako, sa namjerom da lice uznemiri, uzbuni ili mu stvori nelagodu

- (a) koristi prijetee, uznemirujuće ili uvredljive riječi ili ponašanje, ili uznemirava, ili
- (b) prikaže natpis, znak ili izloži drugi vidljivi prikaz koji je prijetee, uznemiravajući ili uvredljiv,

stvarajući na taj način tom ili drugom licu uznemirenje, uzbunu ili nelagodu.

U ovom incidentu, optuženi je vikao na ova tri muškarca jer mu nijesu dali novac. Zatim ih je pratio do crkve gdje su pošli da bi se sklonili.

Optuženi ih je takođe vrijeđao i psovao zbog njihovog invaliditeta, iskazavši na taj način animozitet prema invaliditetu za vrijeme izvršenja ovog osnovnog djela protiv javnog reda. U ovom slučaju primijenjen je član 66 Krivičnog zakonika iz 2020. godine.¹³⁰ Slijedi relevantan tekst ovog člana:

„Član 66 Neprijateljstvo/Animozitet

Ovaj član primjenjuje se kada sud razmatra težinu djela koje je učinjeno u težem obliku zbog-

...

- (c) animoziteta prema invaliditetu,

...

Pomenuto podliježe stavu (3).

129 Ujedinjeno Kraljevstvo, [Zakon o javnom redu iz 1986. godine](#), član 4a

130 Mjerodavna odredba u tom periodu bila je član 146 Zakona o krivičnom pravosuđu iz 2003. godine, koji je naknadno postao sastavni dio Krivičnog zakonika iz 2020. godine.

(2) Sud –

mora kao otežavajuću cijeliti okolnost da je djelo učinjeno iz animoziteta bilo koje vrste, i

mora navesti na suđenju otvorenom za javnost da je utvrđen teži oblik djela zbog ovih razloga.

...

Za svrhe ovog člana, smatra se da je djelo učinjeno u težem obliku zbog animoziteta jedne od vrsta predviđenih stavom 1 ako je

(a) u vrijeme izvršenja ili neposredno prije ili nakon izvršenja djela, počinitelj prema žrtvi iskazao animozitet na osnovu

...

(iii) invaliditeta (ili pretpostavljenog invaliditeta) žrtve,

...

(b) djelo bilo motivisano (u cjelosti ili djelimično)

...

(iii) animozitetom prema licima koja imaju bilo koju vrstu invaliditeta ili određenu vrstu invaliditeta,

...

(4) Za svrhe tačaka (a) i (b) stav (4), nije relevantno da li je animozitet počinioca takođe, u nekoj mjeri, zasnovan na bilo kojem faktoru koji nije naveden u toj tački.

6) U ovom članu –

...

c) „invaliditet“ znači fizičko ili mentalno oštećenje,

...

f) „pretpostavljeno“ znači „pretpostavljeno od strane počinioca“.

U ovom slučaju, prisutna su oba elementa procesuiranja zločina iz mržnje: osnovno djelo i motiv pristrasnosti.

Druga stvar koju treba razmotriti je način na koji će sud primijeniti odredbu o poštavanju kazne. Ako optuženi prizna samo osnovno djelo ali porekne element zločina iz mržnje, tužilac je dužan da ukaže na dokaze o elementu zločina iz mržnje u skladu sa standardom za krivična djela. Tek kada optuženi prizna element zločina iz mržnje ili ga tužilaštvo dokaže, sud može da primijeni član 66 Krivičnog zakonika da bi izrekao oštriju kaznu.

Nakon što je element zločina iz mržnje priznat ili dokazan, sudska praksa Engleske i Velsa nalaže da sud u odmjeravanju kazne preduzme sljedeća dva koraka:

- prvo, da izračuna (primjenom relevantnih smjernica za odmjeravanje kazne) odgovarajuću kaznu u slučaju da motiv pristrasnosti nije postojao, kao i da tu kaznu saopšti na suđenju otvorenom za javnost,
- drugo, sud mora da izračuna odgovarajuću kaznu, imajući u vidu dodatni otežavajući faktor motiva pristrasnosti, i da je saopšti na suđenju otvorenom za javnost kao stvarnu kaznu koja će se izreći optuženom.

Korišćenje drveta odlučivanja za tužioce

- Odgovor na Pitanje 1 i Pitanje 2 je pozitivan. U incidentu su bili prisutni snažni pokazatelji pristrasnosti, iskazani kroz specifične riječi/izraze koji su korišćeni tokom incidenta.
- Odgovor na Pitanje 3, „Da li incident predstavlja krivično djelo ako se odstrani pristrasno izražavanje“, ovaj incident pozicionira na granici između zločina iz mržnje i kriminalizovanog „govora mržnje“. Optuženi je vikao na tri muškarca sa intelektualnim smetnjama i pratio ih, što samo po sebi, može da čini „namjeru da se stvori uznemirenost, uzbuna ili nelagoda lica“. Prisustvo uvreda na račun invaliditeta u ovom uznemirujućem ponašanju takođe je relevantno za pitanje da li se ponašanje optuženog poklapa sa djelom za koje se tereti. Na osnovu toga, tužioci imaju prostora da smatraju da sami sadržaj izražavanja predstavlja krivično djelo.
- Kada se drvo odlučivanja isprati sa desne strane, odgovor na pitanje 7 – „Kome je govor namijenjen?“ - predstavlja kombinaciju pojedinačnih meta (7a) i određene ciljne grupe (7b).
- Kod odgovora na pitanje 8, ovo ponašanje najviše se poklapa sa opisom pod 8b „uznemirava, stvara uzbunu i nelagodu“, što potom vodi do „graničnih“ djela „narušavanja mira“, „stvaranja smetnji“ i u ovom slučaju „djela protiv javnog reda“. Važno je napomenuti da, zavisno od konkretnih okolnosti slučaja i propisa na snazi, tužioci mogu uzeti u obzir i optužbe za upućivanje prijetnji ili uznemiravanje, ili vrijeđanje uz narušavanje mira, stvaranje smetnji i druga slična djela.

- U vezi sa tačkom 6, tužilac je odlučio da zahtijeva opšte pooštavanje kazne, što je sud i primijenio.

Uticao na podatke

Smjernice za tužilaštva u Engleskoj i Velsu koje se odnose na evidentiranje omogućavaju da ovaj i slični incidenti budu zabilježeni kao zločini iz mržnje po osnovu invaliditeta, čak iako u domaćem krivičnom zakoniku ne postoji takvo samostalno djelo. Ovakav pristup naročito je pozitivan jer omogućava vidljivost ovog incidenta u podacima o radu tužilaštva, kao i njegov unos u godišnji izvještaj Tužilaštva Krune o zločinima iz mržnje.

Potencijalne implikacije po žrtve

Ispravna istraga, evidentiranje i procesuiranje svih elemenata zločina iz mržnje na osnovu invaliditeta treba da doprinesu unapređenju vidljivosti iskustva žrtve na državnom nivou. Potrebe žrtava sa intelektualnim smetnjama da dobiju pristup u smislu davanja izjave i, po potrebi, obezbjeđenja dokaza, takođe treba da budu obuhvaćene domaćim politikama, smjernicama, obukom i praksom.

5 Implikacije pristupa pravosuđu i podršci za žrtve

U ovom poglavlju nalazi se nekoliko principa, zasnovanih na smjernicama kancelarije ODIHR, koje bi organi vlasti mogli uzeti u obzir u nastojanju da obezbijede zaštitu, podršku i pristup pravosuđu za žrtve zločina iz mržnje.

Prvo, potrebno je obezbijediti identifikaciju zločina iz mržnje i žrtava ovih djela što ranije u procesu, kao i prepoznati da su ova lica žrtve zločina iz mržnje. Na taj način će se pomoći u što ranijoj identifikaciji ovih djela i njihovih žrtava.

Drugo, potrebno je garantovati zaštitu i podršku žrtvama ovih djela, na račun štete koju su pretrpjele.

Konačno, treba obezbijediti izjašnjenje žrtava zločina iz mržnje tokom krivičnog postupka, kao i njihovo učešće u njemu, ili im dati pravo pristupa krivičnom postupku da bi izložili uticaj koji je to djelo imalo na njih i dobili odluku o nadoknadi štete od strane počinioca.¹³¹ Tužioci imaju ključnu ulogu u nastojanju da se ovi principi primijene u praksi. Zato je presudno ispravno kvalifikovati ova djela kao zločine iz mržnje, kako bi žrtvama bio omogućen pristup ovim beneficijama i pravima.

Ukoliko dođe do neispravne kvalifikacije djela koja bi trebalo procesuirati kao zločine iz mržnje, na primjer, ako se tretiraju samo kao osnovna djela bez motiva pristrasnosti ili „govora podstrekavanja“, to može imati ozbiljne implikacije po prava žrtava. Ovakvo postupanje može imati uticaja na pravo žrtve na djelotvornu istragu, njen pristup servisima podrške i njeno pravo učešća u postupku. Ako se djelo kvalifikuje samo kao osnovno djelo, a da se pritom u postupak ne integriše motiv pristrasnosti, žrtva ostaje uskraćena za pravo na djelotvornu istragu kojom se razotkriva motiv pristrasnosti. Ako se ono što treba da bude okarakterisano kao zločin iz mržnje procesuirao kao, na primjer, izazivanje mržnje ili nasilja, prava žrtava ostaju im nedostupna ako, na primjer, ne mogu da pokažu da su pretrpjele direktnu štetu konkretnim postupanjem.

131 OEBS/ODIHR, *Žrtve krivičnih djela iz mržnje u sistemu krivičnog pravosuđa*, Poglavlje 3

U državama članicama EU, Direktiva Evropske unije o pravima žrtava¹³² propisuje prava svih žrtava svih krivičnih djela. Naime, žrtve imaju pravo na „pravovremenu i individualizovanu procjenu“ kojom se utvrđuju njihove konkretne potrebe za zaštitom u smislu ranjivosti ili sekundarne i ponovljene viktimizacije, zastrašivanja i osvete.¹³³ U vršenju ovakve procjene posebna pažnja pridaje se određenim kategorijama žrtava. U tom smislu, na primjer, žrtve zločina iz mržnje dobijaju adekvatan tretman. Direktiva EU o pravima žrtava takođe propisuje pravo na preispitivanje odluke da se odustane od procesuiranja djela, u skladu sa ulogom koju žrtva ima u relevantnom sistemu krivičnog pravosuđa.¹³⁴

Konačno, presudno je važno da se tužiocima obezbijedi kontinuirana obuka, uz učešće organizacija koje pružaju pomoć žrtvama, kako bi se bolje upoznali sa specifičnim potrebama žrtava zločina iz mržnje, uključujući i načine da se izbjegne njihova ponovna ili sekundarna viktimizacija tokom istrage i narednih faza postupka.

5.1 PRAVO NA DJELOTVORNU ISTRAGU

Član 14 (Zabrana diskriminacije) Evropske konvencije o ljudskim pravima¹³⁵ u vezi sa članom 2 (Pravo na život) nameće organima krivičnog pravosuđa procesnu obavezu da adekvatno istraže i razotkriju potencijalne diskriminatorne motive u izvršenju djela.¹³⁶ U praktičnom smislu, to znači da se svi dokazi o motivu moraju istražiti i predstaviti sudu, uključujući i onda kada se mržnja razmatra samo u kontekstu odmjerenja oštrije kazne. Ova obaveza proširena je na član 14 u vezi sa članom 3 (Zabrana mučenja i nečovječnog i ponižavajućeg postupanja)¹³⁷ i članom 8 (Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života).¹³⁸

132 Direktiva 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Savjeta od 25. oktobra 2012. godine o uspostavljanju minimalnih standarda za prava, podršku i zaštitu žrtava krivičnih djela i o zamjeni Okvirne odluke Savjeta 2001/220/PUP (Direktiva EU o pravima žrtava), SL L 315, 14. novembar 2012. godine, str. 57-73.

133 U članu 22 Direktive EU o pravima žrtava propisano je da žrtve dobijaju „pravovremenu i individualizovanu procjenu, u skladu sa domaćim postupcima, radi identifikacija konkretnih potreba zaštite i utvrđivanja da li bi i u kojoj mjeri one imale koristi od posebnih mjera u toku krivičnog postupka, u skladu sa čl. 23 i 24, zbog svoje naročite ranjivosti u odnosu na sekundarnu i ponovljenu viktimizaciju, zastrašivanje i odmazdu“, kao i da „posebnu pažnju treba posvetiti žrtvama koje ...su pretrpjele krivično djelo počinjeno sa motivom pristrasnosti ili diskriminatornim motivom koji bi naročito mogao biti povezan sa njihovim ličnim karakteristikama;... U tom smislu, žrtve...zločina iz mržnje, se na odgovarajući način uzimaju u obzir.“

134 Član 11 Direktive EU o pravima žrtava – Prava u slučaju odluke o nepreduzimanju krivičnog gonjenja

135 Evropska konvencija o ljudskim pravima

136 *Nachova i drugi protiv Bugarske*, br. 43577/98 i 43579/98, Evropski sud za ljudska prava, 6. jul 2005. godine; *Razotkrivanje motiva pristrasnosti u krivičnim djelima: odabrani predmeti Evropskog suda za ljudska prava*, Agencija EU za temeljna prava (FRA), 2018. godine.

137 *Bekos i Koutropoulos protiv Grčke*, br. 15250/02, Evropski sud za ljudska prava, 13. decembar 2005. godine

138 *Balazs protiv Mađarske*, br. 15529/12, Evropski sud za ljudska prava, 20. oktobar 2015. godine

5.2 PRISTUP PODRŠCI

Prava žrtava zločina iz mržnje na podršku i zaštitu podrazumijevaju medicinsku pomoć odmah nakon incidenta, psihološko savjetovanje, pravnu pomoć i bezbjedan smještaj. Smjernice kancelarije ODIHR sadrže preporuke za nadležne organe čiji cilj je da se žrtvama obezbijedi potpun pristup podršci u što ranijoj fazi.¹³⁹ Ove žrtve naročito treba prepoznati kao drugačiju i posebno ranjivu kategoriju žrtava u zakonima i/ili politikama. To podrazumijeva definisanje izraza žrtva zločina iz mržnje i kriterijuma za rani pristup službama zaštite i specijalizovane podrške. To znači da žrtve treba da imaju ova prava, bez obzira na to da li one same prijavljuju djelo i da li se postupak nastavlja u sistemu krivičnog pravosuđa. Kada su u pitanju zemlje Evropske unije, član 8 Direktive EU o pravima žrtava¹⁴⁰ propisuje da pristup uslugama podrške ne zavisi od toga da li je žrtva podnijela formalnu prijavu konkretnog krivičnog djela nadležnom organu.

Tužioci treba da znaju da, premda žrtve imaju pravo na podršku i kada ne podnesu formalnu prijavu, postoji nekoliko faktora koji mogu ograničiti njihov pristup ovom pravu. Prvo, policija i drugi organi koji prvi stupaju u kontakt sa žrtvama zločina iz mržnje ponekad nijesu informisani o dostupnim uslugama podrške, niti žrtvu upoznaju s njenim pravom na takvu podršku. Pored toga, nekada ne postoji dovoljno mehanizama upućivanja na usluge specijalističke podrške, pored ograničene raspoloživosti ovih specijalističkih usluga za žrtve zločina iz mržnje.¹⁴¹ Tužioci mogu imati važnu ulogu u nastojanju da se provjeri da li je žrtva upućena na usluge podrške, kao i da se ocijene i zadovolje relevantne potrebe u smislu pristupa ili podrške.¹⁴²

5.3 PRISTUP PRAVIMA UČEŠĆA U POSTUPKU

U smjernicama kancelarije ODIHR date su preporuke nadležnim organima sa ciljem obezbjeđenja prava žrtava kao stranaka u postupku, ako je to zagarantovano domaćim zakonodavstvom. Žrtve zločina iz mržnje takođe treba da imaju stvaran i rani pristup krivičnim postupcima kako bi barem mogle da predstave štetu koju su pretrpjele i da dobiju odluku o nadoknadi štete.

U sistemima običajnog prava, procesna i prava učešća žrtava zločina iz mržnje obično su ograničena. Država sprovodi krivično gonjenje, a žrtve obično nemaju pravo direktnog učešća u postupku. Međutim, žrtve mogu tokom odmjeravanja kazne da daju svoj iskaz i podnesu izjavu o uticaju koji je djelo imalo na njih. Tako

139 OEBS/ODIHR, *Žrtve krivičnih djela iz mržnje u sistemu krivičnog pravosuđa*, Poglavlje 3

140 Direktiva EU o pravima žrtava

141 Stanje struktura za podršku i specijalizovanih usluga za žrtve krivičnih djela počinjenih iz mržnje, Izvještaj o polaznom stanju, OEBS/ODIHR, 22. oktobar 2020. godine

142 OEBS/ODIHR, *Žrtve krivičnih djela iz mržnje u sistemu krivičnog pravosuđa*, str. 112

im, na primjer, kanadski Zakon o pravima žrtava¹⁴³ omogućava da izlože svoje svjedočenje i traže odštetu, a da pritom ne učestvuju direktno u postupku.¹⁴⁴

S druge strane, sistemi kontinentalnog ili građanskog prava žrtvama često daju veća prava učešća, omogućavajući im da učestvuju u postupku kao oštećene strane, pridruže se gonjenju i traže nadoknadu štete. Na primjer, žrtve nasilnih delikata u Njemačkoj mogu da se pridruže gonjenju kao privatni pridruženi tužioci, što im omogućava da učestvuju u suđenju i utiču na postupak.¹⁴⁵

U vezi sa primjerom navedenim u Dijelu 4.4.1, ono što je izgledalo kao napad na gej par sa motivom pristrasnosti, kvalifikovano je kao narušavanje javnog reda (vandalizam) u skladu sa članom 339 Krivičnog zakonika. Da bi se podigla optužnica za „narušavanje javnog reda“, sastavni dio djela treba da bude ponašanje koje može da izazove uznemirenost ili uzbunjenost drugih lica, pa kao takvo ovo djelo ne podrazumijeva direktne žrtve. Time što je postupak vođen sa ovakvom kvalifikacijom djela žrtva je izgubila sva prava vezana za pristup pravosuđu i postupku. Da je djelo bilo ispravno kvalifikovano u skladu sa članom 216, nasilje nad pripadnikom zajednice, napadnuta lica u ovom slučaju imala bi pristup ovim pravima.

143 [Zakon o pravima žrtava Kanade](#)

144 OEBS/ODIHR, [Žrtve krivičnih djela iz mržnje u sistemu krivičnog pravosuđa](#), str. 136

145 *Ibid*, str. 137

6 Podaci i izrada javnih politika

Kao što je objašnjeno u Poglavlju 1, ako tužilaštvo ispravno kvalifikuje krivična djela počinjena iz mržnje, to će ova djela učiniti vidljivijim u statističkim podacima, politikama, policijskim evidencijama i podacima u izvještajima kancelarije ODIHR, kao i dovesti do unapređenja strateškog odgovora nadležnih organa, a naročito tužilaštava. Neispravna kvalifikacija djela dovodi do istražnih i tužilačkih podataka koji stvaraju pogrešnu sliku o prirodi, obimu i težini ovih djela, zbog čega se javne politike donose, a zakonski i praktično reaguje na osnovu pogrešnih podataka. U praksi, to može dovesti i do nižeg stepena angažovanja zajednice u pružanju podrške žrtvama ovih djela.

Organi za sprovođenje zakona, tužilaštva i sudovi treba zajedno da utvrde da li i na koji način dolazi do neispravnog evidentiranja i kvalifikacije zločina iz mržnje kao „govora mržnje“, kao i da identifikuju druge propuste. Ako se u domaćem pravu za prepoznavanje motiva pristrasnosti u zločinima iz mržnje primjenjuju opšte odredbe o pooštavanju kazne, potrebno je uspostaviti posebne sisteme za upozorenje na ova djela kako bi se obezbijedilo da se potencijalni zločini iz mržnje evidentiraju što ranije. Ove aktivnosti mogu podrazumijevati kontrolu predmeta koju bi institucije sprovodile zajedno, pritom takođe razmatrajući podršku za žrtve i komunikaciju sa njima, a idealno bi bilo ako bi njihovu koordinaciju obavljali specijalizovani praktičari, na osnovu dobrih praksi kolega u drugim zemljama. Njihovi zaključci mogli bi poslužiti kao osnova za strateške aktivnosti na identifikaciji potreba za obukom, kao i nedostataka u propisima i politikama. Njihov rad mogli bi uređivati institucionalni i međuinstitucionalni protokoli koje bi donijeli viši rukovodioci uključenih institucija.¹⁴⁶

U zavisnosti od institucionalnog konteksta, ako propise u oblasti zločina iz mržnje razmatra skupština, tužioci ovom tijelu mogu predložiti postojeće nedostatke propisa, a samim tim, i nedostatke u mehanizmima koji im u tužilačkom radu stoje na raspolaganju. Na primjer, u obrazlaganju ovih navoda, oni mogu predstaviti slučajeve koji se nijesu mogli procesuirati zato što određene grupe još uvijek nijesu zaštićene propisima o zločinima iz mržnje. Informacije koje dostavi

146 Više informacija o tome kako se uspostavlja sistem standardizovanih procedura za evidentiranje krivičnih djela iz mržnje, može se naći u OEBS/ODIHR, [Prikupljanje podataka o zločinima iz mržnje i mehanizmi monitoringa](#); vidjeti i OEBS/ODIHR, [Informativne alatke za borbu protiv djela počinjenih iz mržnje \(INFAHCT\)](#).

tužilaštvo takođe bi mogle da ukažu na izazove vezane za prikupljanje dokaza za sud i uspješno skretanje pažnje sudu na mogućnost primjene opštih odredbi o pooštavanju kazne.

Zbog složenosti, osjetljivosti i pažnje koju privlače primjeri „govora mržnje“ i potrebe da se zaštite temeljna prava slobode izražavanja, za svrhe pravne jasnoće često je nužno da ove predmete razmatraju sudovi viših instanci. Za tako nešto nekada je neophodno da rukovodioci tužilaštava upute ove predmete sudovima, ako je to prikladno, kako bi dobili odgovarajuće smjernice. Subjekti na koje utiču ova djela, poput direktnih žrtava i zajednica, treba da budu konsultovani tokom cijelog procesa kako bi znali šta od njega mogu da očekuju.

7 Preporuke

Kao što je naglašeno u ovom vodiču, zločini iz mržnje i kriminalizovani „govor mržnje“ razlikuju se u konceptualnom, pravnom i praktičnom smislu. Ovdje se radi o složenoj oblasti prakse za koju je neophodno donijeti jasne zakonske okvire, smjernice i obezbijediti obuku za sve one koji učestvuju u identifikaciji i reakciji na zločin mržnje i kriminalizovani „govor mržnje“, a posebno na djela koja se nalaze u zoni presjeka ove dvije oblasti. U ovim nastojanjima ključnu ulogu imaju tužioci. U ovom poglavlju rezimirane su ključne poruke date u ovom vodiču, koje bi mogle koristiti praktičarima i donosiocima politika, a koje predstavljaju tematsku dopunu postojećih smjernica u vezi sa

- izradom i primjenom propisa u oblasti zločina iz mržnje¹⁴⁷,
- izradom sveobuhvatnih politika i uspostavljanjem usluga podrške žrtvama,¹⁴⁸
- obukom, politikama i procedurama za podršku uspješnom procesuiranju zločina iz mržnje,¹⁴⁹ kao i
- sprovođenjem okvira za evidentiranje i prikupljanje podataka o zločinima iz mržnje.¹⁵⁰

ZAKONODAVCI

- Revidirati važeće propise o zločinima iz mržnje u cilju 1) obezbjeđenja sveobuhvatnog, jasnog i dosljednog zakonskog okvira u oblasti zločina iz mržnje, koji tužiocima i sudovima omogućava da prepoznaju motiv pristrasnosti u svim ovakvim djelima, i sa tim u skladu izreknu kazne; i 2) obezbjeđenja jasne razlike između odredbi o zločinima iz mržnje i onih o kriminalizovanom „govoru mržnje“.

147 OEBS/ODIHR, [Propisi u oblasti krivičnih djela počinjenih iz mržnje](#)

148 OEBS/ODIHR, [Žrtve krivičnih djela iz mržnje u sistemu krivičnog pravosuđa](#)

149 OEBS/ODIHR, [Procesuiranje krivičnih djela počinjenih iz mržnje](#)

150 Više informacija o tome kako se uspostavlja sistem standardizovanih procedura za evidentiranje krivičnih djela iz mržnje može se naći u publikaciji OEBS/ODIHR-a, [Prikupljanje podataka o zločinima iz mržnje i mehanizmi monitoringa](#); vidjeti i publikaciju OEBS/ODIHR-a, [Informativne alatke za borbu protiv djela počinjenih iz mržnje \(INFAHCT\)](#)

DONOSIOCI POLITIKA

- Obezbijediti koordinaciju rada svih zainteresovanih strana, uključujući organe krivičnog gonjenja i advokate koji rade na predmetima zločina iz mržnje, prilikom izrade i sprovođenja sveobuhvatnih politika i strategija vezanih za zločine iz mržnje kako bi se poboljšali rezultati državnog odgovora na zločine iz mržnje.
- Razdvojiti zločine iz mržnje od kriminalizovanog „govora mržnje“ u relevantnim državnim strategijama, akcionim planovima i politikama, poput državnih akcionih planova za suzbijanje rasizma i zločina iz mržnje.
- Obezbijediti donošenje djelotvornih politika uz čiju pomoć policija, tužilaštvo i sudovi mogu da izvrše zasebno evidentiranje zločina iz mržnje i kriminalizovanog „govora mržnje“.

ORGANI ZA SPROVOĐENJE ZAKONA I KRIVIČNO GONJENJE

- Revidirati važeće standardne operativne procedure policije i tužilaštva kako bi se uvažile praktične implikacije identifikovane u ovom vodiču, uključujući i to kako se na ispravan način pravi razlika između zločina iz mržnje i kriminalizovanog „govora mržnje“.
- Razmotriti primjenu i prilagođavanje u domaćem kontekstu Drveta odlučivanja za tužioce koje je predstavljeno u ovom vodiču.
- Podržati tijesnu koordinaciju rada organa za sprovođenje zakona i tužilaštava.
- Razmotriti uspostavljanje centralizovanog mehanizma za odgovor na zločine iz mržnje i kriminalizovani „govor mržnje“ u kojem učestvuje mreža osposobljenih specijalista.
- Integrisati potrebe i prava žrtava u sve segmente procesa istrage i sudskog postupka.
- Koristiti konkretne primjere predmeta i podatke da bi se ilustrovali nedostaci u domaćem zakonskom okviru o zločinima iz mržnje i prezentovati ove primjere tokom procesa izrade relevantnih politika i zakona.

PARTNERSKE MEĐUVLADINE ORGANIZACIJE

- Međuvladine organizacije sa mandatom koji obuhvata „govor mržnje“ treba da razmotre ovaj vodič kao osnov za izradu sveobuhvatnih smjernica za procesuiranje „govora mržnje“.

GRAĐANSKO DRUŠTVO

- Koristiti ovaj vodič u tekućim aktivnostima na javnom zagovaranju, podršci za žrtve, kao i jačanju kapaciteta kako bi se obezbijedili odgovarajući zakoni, politike i prakse u ovoj oblasti.

Prilog: Međunarodni standardi i resursi u oblasti kriminalizovanog „govora mržnje“

MEĐUNARODNI STANDARDI

Član 20 stav (2) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (ICCPR)¹⁵¹

2. Svaki poziv na nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju koji predstavlja podstrekavanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje, zakonom je zabranjen.

Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (ICERD), član 4¹⁵²

Države potpisnice obavezuju se (a) da utvrde kao krivično djelo...podstrekavanje na rasnu diskriminaciju, kao i sva djela nasilja ili podstrekavanje na takva djela, uperena protiv neke rase ili grupe lica druge boje kože ili drugog etničkog porijekla...

Okvirna odluka Evropskog savjeta 2008/913/PUP o suzbijanju određenih oblika i načina izražavanja rasizma i ksenofobije krivičnopravnim sredstvima, član 1¹⁵³

1. Svaka država članica preduzima mjere koje su neophodne da bi se obezbijedilo kažnjavanje sljedećeg postupanja:
 - (a) **javno podstrekavanje na nasilje ili mržnju usmjerene protiv grupe lica ili člana takve grupe** koju određuje rasa, boja, vjeroispovijest, nasljedno, nacionalno ili etničko porijeklo;
 - (b) (...)

151 UN, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR)

152 UN, Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (ICERD)

153 Evropski savjet EU, [Okvirna odluka 2008/913/PUP](#)

- (c) javno prihvatanje, poricanje i grubo umanjenje zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina u skladu sa čl. 6, 7 i 8 Statuta Međunarodnog krivičnog suda, usmjereno protiv grupe lica ili člana takve grupe koju određuje rasa, boja, vjeroispovijest ili nasljedno, nacionalno ili etničko porijeklo, **kada se vrši na način koji će vjerovatno podstaći na nasilje ili mržnju prema takvoj grupi ili njenom članu;**
- (d) javno prihvatanje, poricanje i grubo umanjenje zločina iz člana 6 Povelje Međunarodnog vojnog suda pridružene Londonskom sporazumu od 8. avgusta 1945. godine, usmjereno protiv grupe lica ili člana takve grupe koju određuje rasa, boja, vjeroispovijest, nasljedno ili nacionalno ili etničko porijeklo, **kada se vrši na način koji će vjerovatno podstaći na nasilje ili mržnju prema takvoj grupi ili njenom članu.**

Preporuka CM/Rec (2022)16 Komiteta ministara državama članicama o suzbijanju „govora mržnje“, Savjet Evrope¹⁵⁴

Krivično pravo

- 11. Države članice u svom državnom krivičnom pravu treba da navedu i jasno utvrde koji izrazi „govora mržnje“ podliježu krivičnoj odgovornosti, poput sljedećih:
 - a. javno podstrekavanje na genocid, zločine protiv čovječnosti ili ratne zločine,
 - b. javno podstrekavanje na mržnju, nasilje ili diskriminaciju,
 - c. rasističke, ksenofobne, seksističke i LGBTI-fobne prijetnje,
 - d. rasističke, ksenofobne, seksističke i LGBTI-fobne javne uvrede pod uslovima poput onih koji su konkretno navedeni za uvrede na internetu u Dodatnom protokolu uz Konvenciju o visokotehnološkom kriminalu u vezi sa kriminalizacijom djela rasističke i ksenofobične prirode izvršenih putem računarskih sistema (ETS br. 189),
 - e. javno negiranje, trivijalizacija i odobravanje genocida, zločina protiv čovječnosti ili ratnih zločina, i
 - f. namjerno širenje materijala koji sadrži takve izraze „govora mržnje“ (navedene pod tačkama „a“ do „e“) uključujući ideje zasnovane na rasnoj superiornosti ili mržnji.

154 Savjet Evrope, [Preporuka o suzbijanju govora mržnje](#)

Dodatni protokol uz Konvenciju o visokotehnološkom kriminalu u vezi sa kriminalizacijom djela rasističke i ksenofobične prirode izvršenih putem računarskih sistema, Savjet Evrope¹⁵⁵

Član 2 – Definicija

1 U svrhu ovog protokola: „rasistički i ksenofobični materijal“ označava svaki pisani materijal, svaku sliku ili svako drugo predstavljanje ideja ili teorija koje zagovaraju, promovišu ili podstrekavaju na mržnju, diskriminaciju ili nasilje, protiv bilo kojeg pojedinca ili grupe pojedinaca, zasnovano na rasi, boji, nasljednom, nacionalnom ili etničkom porijeklu, kao i vjeri, ako se koriste kao izgovor za bilo koji od tih faktora.

(...)

Član 3 – Širenje rasističkog i ksenofobičnog materijala preko računarskih sistema

1. Svaka strana ugovornica treba da usvoji zakonodavne i druge mjere, neophodne da bi se kao krivično djelo u domaćem pravu propisalo, kada je učinjeno sa namjerom i protivpravno: širenje, ili na drugi način činjenje dostupnim javnosti, preko računarskog sistema, rasističkog i ksenofobičnog materijala.

(...)

Član 4 – Prijetnja motivisana rasizmom i ksenofobijom

1. Svaka strana potpisnica treba da usvoji zakonodavne i druge mjere, neophodne da bi se kao krivično djelo u domaćem pravu propisalo, kada je učinjeno sa namjerom i protivpravno: prijetnja, preko računarskog sistema, uz izvršenje teškog krivičnog djela koje je kao takvo propisano u domaćem pravu, (i) licima zbog toga što pripadaju grupi, koja se razlikuje po rasi, boji kože, nasljednom, nacionalnom ili etničkom porijeklu, kao i vjeri, ako se koriste kao izgovor za bilo koji od tih faktora, ili (ii) grupi lica koja se razlikuje po bilo kojoj od ovih osobina.

Član 5 – Uvreda motivisana rasizmom i ksenofobijom

1. Svaka strana potpisnica treba da usvoji zakonodavne i druge mjere, neophodne da bi se kao krivično djelo u domaćem pravu propisalo, kada je učinjeno sa namjerom i protivpravno: javno vrijeđanje, preko računarskog sistema, (i) lica zbog toga što pripadaju grupi, koja se razlikuje po rasi, boji kože, nasljednom, nacionalnom ili etničkom porijeklu, kao i vjeri, ako se koriste kao izgovor za bilo koji od tih faktora; ili (ii) grupe lica koja se razlikuje po bilo kojoj od ovih osobina.

155 Savjet Evrope, [Dodatni protokol uz Konvenciju o visokotehnološkom kriminalu](#)

(...)

Član 6 – Poricanje, značajno umanjivanje, odobravanje ili opravdavanje genocida ili zločina protiv čovječnosti

1. Svaka strana potpisnica treba da usvoji zakonodavne i druge mjere, neophodne da bi se kao krivično djelo u domaćem pravu propisalo, kada je učinjeno sa namjerom i protivpravno: distribucija ili na drugi način činjenje dostupnim javnosti, preko računarskog sistema, materijala koji poriču, značajno umanjuju, odobravaju ili opravdavaju djela koja predstavljaju genocid ili zločine protiv čovječnosti, propisane međunarodnim pravom i priznate kao takve konačnim i obavezujućim odlukama Međunarodnog vojnog tribunala, osnovanog Londonskim sporazumom od 8. avgusta 1945. godine, ili bilo kojeg drugog međunarodnog suda osnovanog odgovarajućim međunarodnim instrumentima, a čiju nadležnost ta Strana ugovornica priznaje.

DRUGI RESURSI

Plan akcije iz Rabata¹⁵⁶ o zabrani zagovaranja nacionalne, rasne ili vjerske mržnje koja predstavlja podstrekavanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje objedinjuje zaključke i preporuke donijete na više ekspertskih radionica koje je organizovala kancelarija OHCHR (u Ženevi, Beču, Najrobiju, Bankoku i Santjagu de Čile). Debata na temu međunarodnog prava u oblasti ljudskih prava imala je tri cilja:

- Unaprijeđeno poznavanje zakonodavnih obrazaca, sudskih praksi i politika u vezi sa konceptom podstrekavanja na nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju, uz obezbjeđenje punog poštovanja slobode izražavanja u skladu sa čl. 19 i 20 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.
- Sveobuhvatnu ocjenu stanja u pogledu sprovođenja zabrane podstrekavanja u skladu sa međunarodnim pravom u oblasti ljudskih prava.
- Identifikaciju mogućih mjera na svim nivoima.

Plan akcije iz Rabata donijeli su eksperti na završnom sastanku održanom 4. i 5. oktobra 2012. godine u Rabatu.

Principi iz Kamdena o slobodi izražavanja i jednakosti, „Principi iz Kamdena“¹⁵⁷ proizašli su iz diskusija u kojima je učestvovala grupa visokih rukovodilaca Ujedinjenih nacija i drugi rukovodioci, kao i građansko društvo i akademski eksperti međunarodnog prava u oblasti ljudskih prava, odnosno slobode izražavanja i jednakosti.

156 UN OHCHR, [Plan akcije iz Rabata](#)

157 Član 19, [Principi iz Kamdena o slobodi izražavanja i jednakosti](#)

U ovim principima definisan je odnos između slobode izražavanja i jednakosti, a isti „predstavljaju napredno tumačenje međunarodnog prava i standarda, prihvaćene prakse država (između ostalog, u skladu sa domaćim propisima i presudama nacionalnih sudova), kao i opštih načela prava koje priznaje zajednica nacija.“

- Onlajn kurs Savjeta Evrope o suzbijanju „govora mržnje“
- Instrument Savjeta Evrope za analizu govora mržnje
- Instrument kancelarije OHCHR za vjeru za prava
- Opšte preporuke o javnim politikama Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI) 7 i 15¹⁵⁸

158 Opšte preporuke Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije (ECRI) 7 i 15